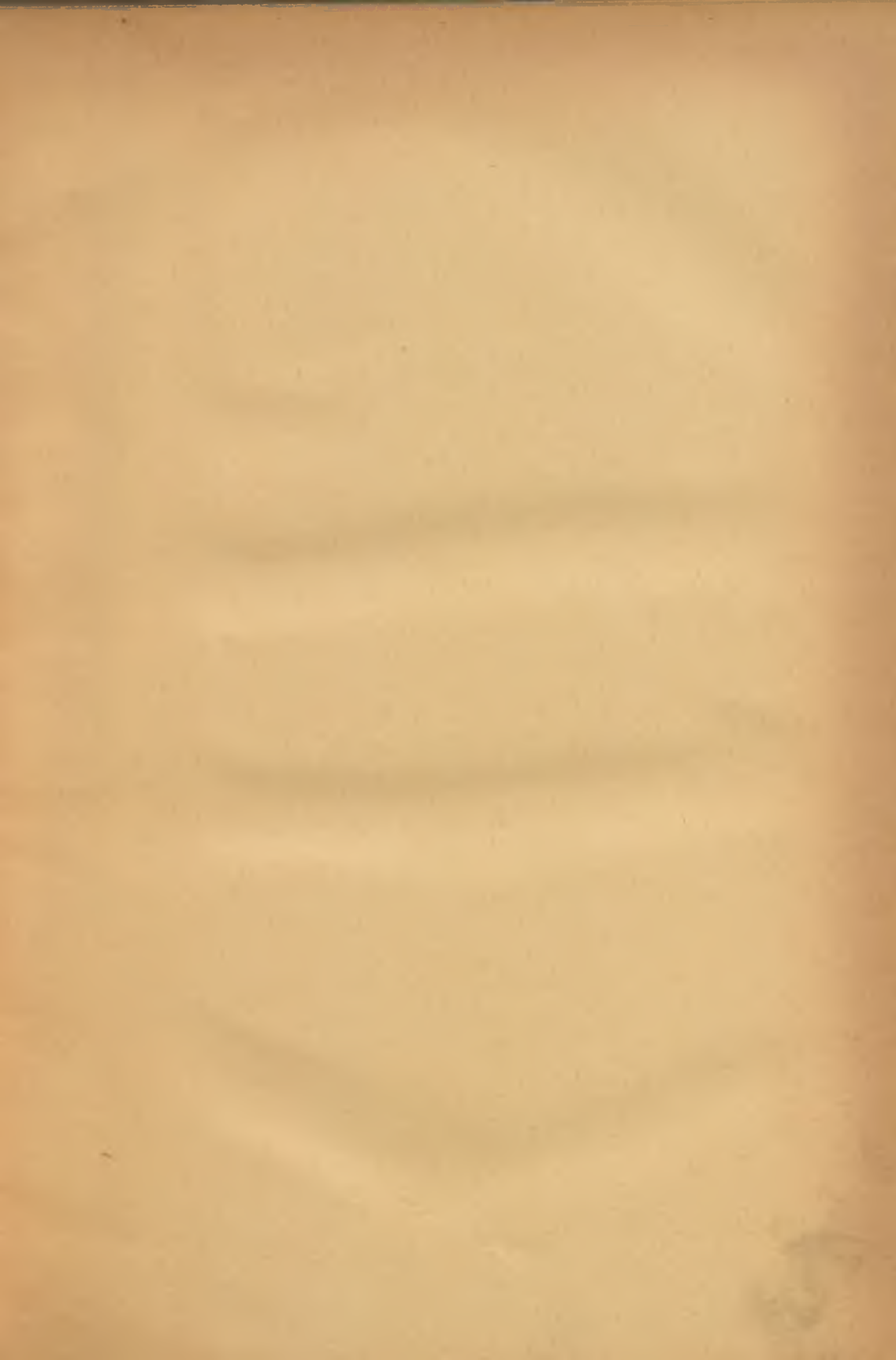

286377

A

VESZPRÉMI PAPNEVELŐ INTÉZET

EMLÉKKÖNYVE

MAGYARORSZÁG FENNÁLLÁSÁNAK

EZREDÉVES ÜNNEPÉRE.

KÖZREBOCSÁTJA

AZ INTÉZETI ELŐJÁRÓSÁG.

VESZPRÉM.

NYOMATOTT AZ EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1896.

EMLÉKKÖNYV.

A
VESZPRÉMI PAPNEVELŐ INTÉZET
EMLÉKKÖNYVE
MAGYARORSZÁG FENNÁLLÁSÁNAK
EZREDÉVES ÜNNEPÉRE.

KÖZREBOCSÁTJA
AZ INTÉZETI ELŐJÁRÓSÁG.

VESZPRÉM.
NYOMATOTT AZ EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDÁBAN.
1896.

~~1896. é.~~

~~563. sz.~~

286377

M. N. MŰZEU M KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növedéknapló
1896 év. 867. sz.

HAZÁNK
EZER · ÉVES
FENNÁLLÁSÁNAK
ÖRÖM-ÜNNEPÉRE
HAZAFIAS · KEGYELETÉNEK
CSEKÉLY · JELÉÜL
A · VESZPRÉMI
PAPNEVELŐ · INTÉZET.

ELŐSZÓ.

Nagy örömnepünket méltó fényvel üli az egész magyar nemzet. A hazafi lelkesedése és a keresztény hálája olvadnak össze a magyar ember szívében, ha hazájának ezer éves multjára visszatekint. Őseink nagy alkotásai bámulattal töltenek el és az elmúlt ezer év történetében csodálkozva és hálattelten szemléljük Isten gondviselésének utjait.

Az ezredéves ünnep öröm- és diadalünnepe a katolikus egyháznak is. Őseink harci bátorsága és tettereje egymagában nem lett volna elegendő a haza fenntartására. A nemzet őseroje a kereszténység fájába beoltva dacolt az ezer évet átzúgó sok viharral, a nemzetfenntartó erők forrásai az egyház sziklájából fakadtak.

A nagy hála- és örömnepből részt kér magának az egyház egy igénytelen intézete, a veszprémi papnevelő intézet is. Az intézet előjárói tanácskozmányukon elhatározták, hogy a nemzeti ünnep alkalmából emlékkönyvet adnak ki. Ezen hazafias határozatnak köszöni létét a jelen »Emlékkönyv.«

Intézetünk sem történeti emlékekben gazdag multtal, sem feltűnést keltő működéssel nem dicsekedhetik. Keletkezése óta alig másfél század mult el és azóta hiven rendeltetéséhez

csendben szolgálta az egyházat és hazát. Ezen Emlékkönyv intézetünknek nem ugyan eseményekben, de tanulságokban minden esetre gazdag történetét tünteti fel, ismerteti jelen viszonyait, működését és az intézet kebelében működő Pázmánykört. Az intézet multjából feloleli mindazt, amit előmunkálatok nélkül a helybeli levéltárakból szorgos kutatással össze lehetett gyűjteni. Ugyanezen körülmény, hogy csakis a helybeli források állottak rendelkezésünkre, szolgáljon a hézagosságért és fogyatékoságért mentségünkre.

Ezen Emlékkönyvben fel fogják találni az intézet egykori növendékei régi emlékeiket, gondolatban visszavezeti őket azon falak közé, hol papi pályájuk alapját vetették meg. S ha minden régi emléküket ma már nem is találják fel, örömmel láthatják, hogy a vélt ujitás csak megifjodás.

Veszprém, 1896. szent Anna ünnepén.

A papnevelő intézeti előljáróság.

A PAPNEVELŐ INTÉZET TÖRTÉNETE.

I. FEJEZET.

**Papnevelés a veszprémi egyházmegyében a mohácsi vészig.
A trienti zsinat hatása Magyarországon. Az első veszprémi
szeminárium.**

(1009—1745.)

A veszprémi egyházmegye alapításakor a szomszédos keresztény államokban a papnevelés Nagy Károly nevezetes rendeletében ¹⁾ és az egyidejű zsinatok határozataiban megállapított módon történt. A papi pályára készülő ifjak neveletésüket a püspöki, káptalani és szerzetesi iskolákban nyerték.

Szent Istvánnak volt rá gondja, hogy az általa alapított püspökségekben a külföldiek mintájára jeles iskolák szerveztesse, a melyekben úgy az egyházi pályára készülő, mint általában a nemesség fiait kellő oktatásban részesüljenek. Szent Gellért idejében a Dunántul, melynek zöme a veszprémi egyházmegyéhez tartozott, mint a hazai iskolázás középpontja volt ismeretes. ²⁾ A veszprémi egyházmegyéből a *veszprémi és székesfehérvári káptalani és a bakonybéli apátsági iskoláról* van határozott tudomásunk.

A *veszprémi iskola* alapítása összeesik az egyházmegye alapításával és rövid idő alatt kiváló nevet biztosított magának.

¹⁾ Constitutio de scholis per singula episcopia et monasteria instituendis. V. ö. Theiner: Geschichte der geistlichen Bildungsanstalten. Mainz 1835.

²⁾ Békefi Renig: Árpádkori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. Századok XXX-ik évf.

Virágzásának idejéből egyetlen mozzanat sem maradt ránk, emlékét majdnem egyedül IV. László király 1276. november 18-iki keletü oklevele¹⁾ őrizte meg. Csakis ezen oklevélből tudjuk, hogy az iskola eredete a kereszténység eredetével esik össze és hogy csakhamar Magyarország első iskolájává lett, melylyel a tanítók tudományát és a tanulók számát tekintve, az ország egy iskolája sem versenyezhetett.²⁾ A jeles iskolát 1276-ban *Chák Péter* nádor hadai a várossal és székesegyházzal együtt feldúlták. A király az iskola helyreállítására és felvirágoztatására idézett oklevelével a siófoki vám azon részét, amely eddig a somogyi ispánnak járt, örök időkre a veszprémi egyháznak adta. Ezen királyi adományyal a jeles iskola léte újra biztosítva volt. *Hunyady Mátyás* idejében az iskola még számos tanulóval birt. Erre mutat azon körülmény, hogy *László* somogyi főesperes egy leégett fürdőt felépíttetvén, megengedi, hogy a *scholares in schola Veszprimiensi commorantes* ingyen fürdöhessenek.³⁾ Alig tévedünk, ha felteszszük, hogy az iskola 1552-ig fennállott, és hogy mindaddig nagy részben itt nyerték az egyházmegye papjai kiképeztetésüket. Ugyanis ezen évig megőrizte a veszprémi egyház régi fényének és gazdagságának legnagyobb részét, tehát nem lehet feltenni, hogy iskolájáról már előbb lemondott volna. Az iskola tanárai a kanonokok közül kerültek ki. Ezen feltevésre utal azon körülmény, hogy a káptalan 36 tagja közül 24 mesterkanonok volt, és hogy

¹⁾ Ezen oklevél a veszprémi káptalan levéltárában őriztetett, innét közölte Katona. Jelenleg már nem található. Békefi i. h.

²⁾ Az okirat némely szava olvashatatlan, ezek kiegészítése befolyással van az egész értelmére. Békefi így fordítja: *Tudja meg mindenki, hogy Veszprém városában azon időtől fogva, melyben Magyarországon a katolikus vallás meggyökerezni kezdett, Isten kegyelméből, a szabad mesterségeket, melyek által leginkább az isteni parancsok világosabban megmagyaráztatnak, miként Párizsban Franciaországban, a tanítók tudományának kitűnősége és a tanulók lömeges látogatása által, egész Magyarország egyházai fölött a virágzó hírnév eddig egyre növekedő fényvel ragyogta be és a jogtudomány az ország jogainak megőrzése céljából ugyanott első rangra emelkedett.*

³⁾ Beke Kristóf, a hatvanas években elhunyt vörös-berényi plébános: *Historia diplomatica dioecesis Veszprimiensis* című nagybecsű kézirata után, mely jelenleg mélt. br. Hornig Károly püspök ur birtokában van.

Kun László idejében a kanonokok között egyszerre 15 kettős — kánoni és római — jogdoktort találunk.¹⁾

A székesfehérvári iskolának már 1035 táján oly nagy hire volt, hogy szent Gellért csanádi iskolája számára innét hívta meg Henrik nevű tanitót. A másik hirneves csanádi tanító Walter pedig a *bakonybéli iskolától* ment Csanádra.²⁾ Semmi kétséget sem szenved, hogy a *budai káptalannak* és az egyházmegye területén fekvő többi kolostornak is kezdettől fogva volt ezek mintájára berendezett iskolája, melyeknél egyik főcél a papnevelés volt. A székesfehérvári iskola 1543-ig állott fenn;³⁾ ekkor a város török kézre került.

A káptalani iskolák, mint a veszprémi és székesfehérvári, kezdetben igen jelesek voltak, de a káptalanok hanyatlásával iskoláik neve is elhomályosodott. Ezen időre esik az egyetemek bámulatos fejlődése, mely a kisebb iskolák elhanyagolását vonta maga után. A középkor egyetemein fellendültek a theologiai tudományok, de a papnevelésnek nem váltak előnyére. Az egyetemeken divó szabadabb életmód rossz következményekkel járt és a humanizmus nyomában járó erkölcsi lazulás a nevelés eddigi módját tarthatatlanná tette. A 16-ik században a papnevelés reformja egyik legégetőbb kérdéssé vált, melynek megoldásán az egyház legnagyobb fiai vállvetve fáradoztak.

Loyolai szent Ignác a németországi papság számára 1552-ben a *Collegium Germanicumot*⁴⁾ alapította, amely intézet gyors felvirágzása a papnevelés történetében új korszakot alkotott.

A szemináriumok ügyét főképp *Polus* biboros ajánlatára magáévá tette a *trienti zsinat*, és 1563-ban a 23-ik ülésen

¹⁾ A köztudatba egészen átment azon felfogás, hogy a veszprémi iskola egyetem volt. Történetiróink napjainkig ezen felfogást vallották. Legújában Békési Remig idézett értekezésében alapos érvekkel vitatja, hogy Veszprémben nem volt egyetem, hanem csak székesegyházi iskola.

²⁾ Károly János és Nyirák Károly: Emlékkönyv a székesfehérvári püspöki megye százados ünnepén. Székesfehérvár 1877.

³⁾ U. o.

⁴⁾ V. ö. Cordara: Collegii Germanici et Hungarici historia. Romae 1770.

törvényt alkotott, melylyel a püspököknek kötelességévé tette, hogy egyházmegyéikben szemináriumokat alapítsanak.¹⁾

A trienti zsinat hatása alatt a papnevelés érdekében is az egész egyházban meginduló mozgalom áldását a veszprémi egyházmegye akkor még nem érezhette. Ugyanazon évben, amelyben az első szeminárium Rómában megnyílt, Veszprém török kézre került. A következő másfél század az egyházmegye történetének legszomorubb része. A káptalan székhelyéről elűzetett és kihalt, csak 80 évvel később állította ismét vissza Sennyei István püspök. Az óriási kiterjedésű egyházmegye területén alig lehetett papot találni. A püspökök legtöbbszörre Sümegről, mely még kezükön maradt, kormányozták feldult egyházmegyéjük romjait, és csak a 18-ik század elején, mikor Veszprém megszűnt véghely lenni, tudták ősi székhelyüket visszaszerezni. Ilyen viszonyok között nem is lehetett a trienti zsinat rendelkezésének megvalósítására gondolni. Mindent, ami ezen idő alatt a papnevelés terén az egyházmegye érdekében történt, röviden fel lehet sorolni. Mindössze egyes központi szemináriumok felállítása és az egyházmegye részére ezekben tett alapítványok jöhetnek számításba.

A Collegium Germanicum sikerein felbuzdulva a pápák csakhamar más nemzetek ifjai számára is alapítottak hasonló kollegiumokat. Így XIII. Gergely pápa 1579-ben a szent István által Rómában alapított magyar zarándokházat *magyar kollegiummá* alakította át. A kollégium már a következő évben a német kollegiummal egyesítettett és azóta a *Collegium Germanico-Hungaricum* nevet viseli.²⁾ A német-magyar kollegiumba 1602-ben lépett az első veszprémmegyei ifju, aki már belépésekor az ó-budai prépostságot bírta. Azonban őt is elveszté az egyházmegye, mert hazatérve pozsonyi kanonok lett. 1655-től 1700-ig csak három veszprémmegyei (köztük 2 pálos), 1700-tól 1782-ig

¹⁾ Theiner i. m.

²⁾ Fraknói Vilmos: A szent Istvántól Rómában alapított zarándokház. Kath. Szemle. 1893.

8 (ezek közt ismét több pálos) növendéke volt az egyházmegyének Rómában.¹⁾

Az 1609-iki *nagyszombati zsinat* is foglalkozott a szemináriumok kérdésével. Miután a püspökök önerajükből nem voltak képesek szemináriumot felállítani, a szentszékhez folyamodtak, hogy a prágai, olműci, gráci és bécsi szemináriumokban a szentszék költségén tartott növendékek közé 3—3 magyar növendéket is vegyen fel.²⁾

Magyarországra mindezeknél sokkal nagyobb fontossággal bírt a *Pázmáneum* alapítása. Az alapító levelet Pázmány Péter 1623. szept. 14-én írta alá és az intézet 1624. május 25-én kezdte meg áldásos működését.³⁾

A veszprémi püspökök közül *Erghel Ferencz* (1608—1628) az első, aki egyházmegyéje növendékpapjai részére alapítványt tett. Meg akarta váltani a szent-gotthárdi apátságot, és egyuttal alapítványt tenni, melynek kamataiból két veszprémmegyei növendék a nagyszombati jezsuitáknál neveltessék. Azonban az apátság megváltása meghiusulván, az alapítvány is elmaradt. Később, már mint zágrábi püspök 2500 frtot tett le *Dávid Pál* veszprémi püspök kezébe a papi pályára készülő ifjak neveltésére.⁴⁾ Ezen alapítvány hovaforrásának semmi nyoma sincs.

1631-ben alapított a nagyszombati *Stephaneum*. Ezen szemináriumban *Bosnyák István* veszprémi püspök (1641—43) alapítványt tett két megyéjebeli növendék nevelésére.⁵⁾ Ezen alapítványnak is nyoma veszett. Volt az egyházmegyének a Stephaneumban még egy alapítványa, melyet a budapesti központi szeminárium felállításáig élvezett. Ugyanis a veszprémi egyházmegyéből származó *Mérey Mihály* vegliai vál. püspök, esztergomi kanonok, 1714-ben a Stephaneumnak, mely addig egy alkalmatlan épületben volt kénytelen magát meghuzni,

¹⁾ Card. Steinhuber: *Geschichte des Collegium Germanico-Hungaricum in Rom.* 1895.

²⁾ Róka: *Vitae Vesprimensium Praesulum. Posonii.* 1779.

³⁾ Rimely: *Historia Collegii Pazmaniani.* Viennae 1865.

⁴⁾ A zágrábi káptalan okirata a veszprémi káptalan levéltárában idézve Bekénél.

⁵⁾ Beke i. m.

saját házát adományozta, melyet Esterházy Ferencről 4000 frtért vett. Ezen jótékonyágából a veszprémi egyházmegyét is akarta részesíteni, azért kikötötte, hogy ezen ajándék fejében a szeminárium mindig tartson, ha abban 15 növendéknél kevesebb van, egy, ha több, két veszprémmegyei növendéket. A növendékek kijelélése a veszprémi püspökhöz, ha ez nem tenné, az esztergomi káptalanhoz tartozik. Ha pedig az intézetben mégsem lenne valamikor veszprémmegyei növendék, a szeminárium alap a veszprémmegyei szegény papok segélyezésére mindkét növendék helyett fejenként 100 frtot tartozik fizetni.¹⁾

Mindezen szórványos intézkedések a minden fogalmat meghaladó paphiány orvoslására keveset voltak képesek tenni. Nagyobb reményekre jogosított a *Collegium Rubrorum* felállítása. Az 1648-iki nagyszombati zsinaton *Lippay* primás indítványozta, hogy miután az egyházmegyék külön nem képesek szemináriumokat fenntartani, állittassék fel egy generális szeminárium, amelyben az összes egyházmegyék növendékeiket neveltethessék. A zsinat az indítványt elfogadta és a nagyszombati generális szeminárium még ugyanazon évben felállított. Egészen a római Germanico-Hungaricum mintájára volt berendezve, és a jezsuiták vezetése alatt állt. A növendékek vörös ruhájától ezen intézetet leggyakrabban csak Collegium Rubrorumnak (népiesen *vörös papok*) nevezték. A következő évben III. Ferdinánd *Lippay* primás kérésére az alig néhány ezer forintot jövödelmező ó-budai prépostság javait a generális szemináriumnak adományozta, de azon kikötéssel, hogy miután ezen prépostság jövödelme eddig Veszprémmegye növendékeinek neveltetésére fordított, ezentul az alapítvány terhére állandóan két veszprémmegyei növendék tartassék. Később, mikor a prépostsági birtok jobban jövödelmezett, ezen számot ötre emelték.²⁾

¹⁾ A káptalan levéltárában őriztetik Keresztély szász herceg, esztergomi érseknek 1715-ből kelt levele, mely Mérey alapító levelét teljes szövegében közli. Másolata Biró levelezésében található.

²⁾ Ezen alapítvány történetét így adja elő Zsolnai Dávid a helytartótanácsához intézett felterjesztésében. Zsolnai a Coll. Rubr. alapító levelét látta Nagyszombatban. l. Protoc. Vicar. 1802.

Ezen szemináriumok mintájára az egyes egyházmegyék is kezdtek szemináriumokat alapítani. A törökök kiűzetése után a szentszék a veszprémi püspököket is utasította, hogy szemináriumot állítsanak fel. Így *Széchenyi Pál* püspöknek is (1687—1710) kötelességévé tette,¹⁾ hogy a székesegyházat építse fel, állítson fel theologus és penitenciárius prebendákat, szemináriumot és hitelszövetkezetet.²⁾ Azonban 23 éves püspöksége alatt egyiket sem teljesítette. Az ő püspökségére esik a védetlen Veszprémnek 1704-ben Heister tábornok rablócsapatai által történt kifosztása és felégetése.

Széchenyi utódában *Volkra János Ottó* grófban a veszprémi egyházmegye oly püspököt nyert, akiben meg volt a képesség és akarat a végenyészet szélére jutott egyházmegye újjászervezéséhez. Munkáját egy egész századon át folytatták nagynevű utódai: Esterházy, Biró, Koller és Bajzáth.

Volkra azonnal átlátta, hogy az egyházmegye szánalmas helyzetén csak úgy segíthet, ha a minden fogalmat felülhaladó paphiányt hivatásos papok nevelése által megszünteti. Míg a török pusztítás előtt az egyházmegye közel 400 kellő számú papokkal ellátott plébániát számlált, *Volkra* kormányzása kezdetén az óriási kiterjedésű egyházmegyében csak 16 plébános volt.

Elhatározta tehát, hogy haladéktalanul szemináriumot alapít. Ezen és egyéb tervei kivételére legalkalmasabbnak találta a *piarista rendet*, amelyet a rendház részére 12000 frtnyi alapítványösszeget kötvén le, még 1711-ben, püspöksége első évében, Veszprémbe megtelepített.

1711. október 26-án vezette be ünnepélyesen maga a püspök a három első piaristát Veszprémbe, névszerint: *P. Lénárdot* (a s. Eustachio), *P. Józsefet* (a s. Gabriele) és *P. Imrét* (a Spiritu sancto).³⁾ Ezek közül *P. József* lett a püspök

¹⁾ A prekonizáció bullájában, idézve Bekénél.

²⁾ Mons pietatis.

³⁾ Annales domus Vesprimiensis Scholarum Piarum című feljegyzések a helybeli piaristák levéltárában.

gyóntatója és theologusa, *P. Lénárd* az ifjuság tanítója, és *P. Imre* theologiai tanár.

A piarista rendház alapító-levelének ide vonatkozó része így szól:¹⁾ . . . Ad Sacrum Reverendorum PP. Clericorum Regularium pauperum Matris Dei Piarum Scholarum ordinem bene ruminatam fecimus reflexionem, eosdemque assensu Superiorum suorum in Congregatione Provinciali Veszprimium deduximus, et in episcopale oppidum nostrum Veszprimiense intoduximus, eis domicilium comparavimus, eosdemque fundatione *duodecim* millium florenorum stabilivimus, reservata nobis semper facultate vel in testamento, vel inter vivos summam hanc nostram augendi, ita quidem, ut Patres vi instituti sui scholas inferiores doceant, in Catechesi Juventutem instruant, *Clericos Seminarii nostri S. Annae a Nobis erecti in Theologia Morali instituant*, honorem S. Annae, cuius venerationi hancnostram fundationem dedicavimus, promoveant, in promovendo cultu divino et animarum quaerenda salute et S. Scapularis Congregatione promovenda se indefessos et assiduos demonstrent, et omni religosae pietatis et virtutis exemplo non tam oppidum Veszprimium, quam totam Dioecesim aedificent, Nobisque praeter pactata sacra ea, quae aliis Fundatoribus, singulariter uti in Nitriensi Fundatione faciant participata, et in omnibus ita se exhibeant, ut e silvis nostris Baccanicis pie et bene educatae iuventutis flores prodire, et in silvestres insiti frutices eruditionis et pietatis neo-ramusculi in servitium Regis et Patriae fructiferae aliquando arbores excrescant. Et quia dolenter animadvertere debuimus, quod peste et bello, calamitatibus et miseriis, ad incita redacti sacerdotes partim emortui, partim sint dilapsi, neque Fundationes, ubi pro Dioecesi succrescentes Clerici exspectari deberent, ob defectum forte proventuum ex bonis fundationi attributis necessarios subministrent successores. *Ideo in eiusdem S. Annae honorem Seminarium instituere decrevimus*, in quo vel ex Philosophia vel ex Rhetorica bene docti, jam maturi, ultra vigesimum et plus

¹⁾ Közölte Tölcséry Ferencz a veszprémi főgimnázium 1895-ik évi értesítőjében.

annos adulti, ad Clericam admitterentur, qui non tantum Episcopo in functionibus suis episcopalibus cum decore assisterent, quam in Cathedrali Ecclesia functiones clericorum peragerent et post peracta laudabiliter Theologiae Moralis studia, in vacuas, vel cum Dei adjutorio novas instituendas parochias substituerentur, pro quibus *septem millia* florenorum numeravimus, sperantes eorundem clericorum saltem sex imposterum intertenendos . . .

Ezen alapító-levél szerint Volkra 7000 frtról szóló adósleveleket tett le a káptalannál, alapítványul a szeminárium részére. A szeminárium alapító-levele már Biró Márton idejében ismeretlen volt. Még hiányzott a szeminárium céljaira alkalmas épület. A buzgó püspök, nehogy a szent ügy addig is, míg külön épületről gondoskodik, halasztást szenvedjen, saját rezidenciáját engedte át szemináriumnak.¹⁾

Még azon év novemberében megkezdte a szeminárium működését. Első növendéke 6 bölcsészetet végzett ifju volt.²⁾

Ezen első szeminárium berendezéséről határozott adatok teljesen hiányzanak.³⁾ Néhány adatból mégis arra következtethetünk, hogy három évenként vétetett fel 6—8 növendék, akik három év alatt egy tanár vezetése mellett végezték tanulmányaikat. Erre mutat azon körülmény, hogy az intézetnek 11 évi fennállása alatt összesen körülbelül 30 növendéke volt; továbbá, hogy utoljára 1719-ben vettek fel növendékeket, amely ujonan felvettek közül egy viceprefectusnak van kijelelve, — tehát akkor idősebb növendékek nem voltak, — és ezek 1722-ben végezték tanulmányaikat.⁴⁾

¹⁾ Hír szerint szeminárium építéséhez is fogott, de építkezésének semmi nyomára sem lehet akadni. Beke i. m.

²⁾ Az első növendékek nevei már 1759-ben ismeretlenek voltak, az akkor még élő *Mikladovics Mútyásén* kívül, aki akkor gróf Zichy Istvánnál volt házi káplán.

³⁾ 1759-ben egy piarista »Brevis Notitia Foundationis Seminarij Sanctae Annae Vesprimiensis rerumque memorabilium inde ad nostra usque tempora gestarum« cím alatt összegyűjtötte az akkor még ismeretes adatokat, amely irat jelenleg a helybeli piarista rendház levéltárában őrizetik. Ebben sincs más adat, mint amelyeket mi is felhasználtunk.

⁴⁾ l. Brevis Notitia.

A tanítás természetesen csak a legszükségesebbekre, erkölcs-tanra és kazuisztikára szorítkozott, mint akkor általában szokásban volt. A püspök rendkívüli érdeklődést tanusított a szeminárium iránt, nem ritkán maga is tartott előadásokat és a növendékeket gyakran buzdította.¹⁾

Ezen szeminárium életéről még a következő adatokat birjuk: 1717-ben Volkra püspök gróf Zichy Imrénél levő 2000 frtját a szemináriumnak adta. Hihetőleg ez is egy részlete az alapítványnak.

1718-ban az intézet egy növendékével megrendítő szerencsétlenség történt. *Horváth György* Keszthelyen tartotta első miséjét. Mikor az intézetbe visszatérni készült, bucsuzás közben hanyatt vízbe esett és belefult.²⁾

1719-ben nyolc évi tanárkodás után *P. Szolcsányi Imre* (a Spiritu sancto) Nyitrára tétetett át a rendi növendékek tanárának. Utóda *P. Ambrus* (a s. Joanne Nepomuceno) lett. Ekkor a következő növendékeket vették fel: *Simonay János, Holkovics Márton, Petrovics Ferenc, Lippai András, Fabsics György, Molnár Máté, Tariani Mátyás, Madarász István*. Ezek közül Simonay János viceprefektus lett. Molnár Máté székely származásu ifjút csakhamar elragadta a halál. A kis-kapu környékén (a székesegyház szentélye mellett) a várfalon sétált, ahonnét oly szerencsétlenül zuhant le, hogy másnap az örök halva találták. Az ismétlődő szerencsétlenségekből a szemináriumra vést jósoltak.³⁾

Ugyanezen évben Volkra püspök két győri kanonok előtt alapítólevelet állított ki, melylyel többek között Ulmer Ábrahám bécsi zsidónál lévő 5000 frtjából 2000-et a szeminárium és ugyanannyit a piaristák részére lekötött, fentartván magának életében a szabad rendelkezési jogot.⁴⁾

¹⁾ Brevis Notitia.

²⁾ Annales domus sch. p.

³⁾ U. o.: non caruit res admiratione et seu totalem seu ad tempus dumtaxat seminarii huius interruptionem aut quid simile prognosticare potuit.

⁴⁾ Brevis Notitia.

1720. december 10-én váratlanul elhunyt az intézet alapítója *Volkra* püspök.¹⁾ Érdemeit a káptalani napló a következő sorokban örökíti meg:

Vixit Deo et Patriae Gloriosus, hic enim Calvinianae Haeresios Zizanium extirpavit et vera Ecclesiae nostrae germína RR. PP. Piaristas implantavit et Alumnorum Seminarium fundavit, adeoque:

*VIVIT et post fata Les Dles CoMes Ioannes BaptIsta a VoLkra.*²⁾

Volkra János Ottó végrendeletileg 2000 frtot hagyott a szemináriumra, ezt örököse gróf *Volkra* Kristóf a káptalannak le is fizette.³⁾

Volkra a veszprémi püspökséget rendkívül mostoha viszonyok között vette át és jótékonyága annak akkori csekély jövedelmét teljesen fölemésztette, úgy, hogy mikor végrendekezett, családi vagyonán kívül, melynek örökösévé testvérét tette, semmije sem volt.⁴⁾ Ily körülmények között nem tudta alkotását úgy megszilárdítani, hogy kevesebb gondoskodás mellett is fennálhatott volna, az alapító halála az intézet pusztulását jelentette.

Az alapító halála után még egy évig állt fenn az intézet. 1722. január 25-én pappá szenteltettek az 1719-ben felvett növendékek és husvétkor kijelölt állomásaikra küldettek. Új növendékeket nem vettek fel. *P. Ambrus*, az eddigi tanár, házfőnök lett.⁵⁾

Igy szűnt meg a széküresedés alatt *Volkrának* nagy reményekre jogosító alkotása, melyre az egyházmegyének jobban mint valaha szüksége lett volna.

Az alapítvány kamatait mindaddig, míg *Biró Márton* a szemináriumot új életre nem támasztotta, a káptalan vallomása

¹⁾ Halálát az egyházmegyei névtár tévesen teszi 1718-ra.

²⁾ *Annales domus sch. p.*

³⁾ Ez is hihetőleg az alapítványösszeg részlete. Ezen 2000 frtot kölcsön vette 1722-ben Buda sz. kir. város, 1731-ben hozzá vette az időközben 2000 frtra felszaporodó kamatokat is. I. *Brevis Notitia.*

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

szerint részint a tőkéhez csatolták, részint az egyházmegye részére a győri és nagyszombati szemináriumokban tartott növendékekre fordították. Volkra alapítványának összegét, beleértve a végrendeletileg hagyott 2000 frtot is, a helytartótanácsához intézett felterjesztések 8243 frtra teszik. A helytartótanács sürgetésére a káptalan Győrött is kerestette 1755-ben az alapítólevelet, de nem találták meg, és így az alapítvány módoszatai felől semmi bővebb felvilágosítást nem tudott adni.¹⁾

Volkra utódát *Esterházy Imre* grófot püspökségének két éve alatt a székesegyház helyreállítása vette teljesen igénybe. Több alkalommal nyilvánosan kijelentette, hogy a székesegyház befejezése után azonnal szeminárium építéséhez fog. Azon tervvel is foglalkozott, hogy a belső várban (a mostani püspökségi melléképülettől és a plébániától északra eső rész) püspöki rezidenciát, szemináriumot és a piaristáknak rendházat építtet, úgy, hogy itt ezeken és a kanonoki lakásokon kívül semmi más ne legyen, a külső várat (a déli rész a tűztoronyig) befásíttatja, ennek lakóit és ferencieket letelepíti a városba. *Esterházy*, még mielőtt a veszprémi püspökségre megerősítését elnyerte volna, 1725-ben a primási székbe emeltetett és így tervei megvalósítását utódaira kényszerült hagyni. Püspöksége alatt három kanonoki stallum jött üresedésbe. Ezek jövedelméből a szeminárium 1857 frtot kapott.²⁾

Acsády Péter Adámnak XIII. Benedek pápa kötelességévé tette,³⁾ hogy püspöki rezidenciát építsen és a trienti zsinat határozatának megfelelőleg állítsa vissza a szemináriumot. Az előbbit teljesítette is. 1733-ban a mostani rezidencia telkének déli felén egy kisebbszerű püspöki lakást építtetett, mely oly

¹⁾ Protoc Epp.

²⁾ Ezen összeget a *Brevis notitia* szerint a káptalan gróf Esterházy Ferencnél helyezte el; a káptalan 1755-ik évi felterjesztései hallgatnak róla.

³⁾ A prekonizáció bullájában. I. Beke i. m. Az 1725-iki római zsinat ugyanakkor sürgette erélyes hangon a trienti zsinat törvényének végrehajtását: *ubi vero ea [seminaria] nondum constructa et fundata fuisset cognoverint, huiusmodi ne diutius opere non minus landabili, quam necessario, in suis Dioecesisibus Dei Ecclesia privetur, omni ope illa quantocius, eadem ut sancta Tridentina Synodus praecipit, erigenda procurent.* Theiner i. n.

szük volt, hogy utóda Bíró Márton inkább a püspöki rezidenciától északra ma is fennálló u. n. préposti házban lakott, mint a püspöki rezidenciában.¹⁾ A szemináriumot illetőleg egy kisebb alapítvánnyal vélt kötelességének eleget tehetni, dacára annak, hogy XIV. Benedek pápa 1740-ben az egész világ püspökeihez intézett körlevelében ismét sürgette a szemináriumok felállítását. Talán részben abban kell Acsády magatartásának magyarázatát keresnünk, hogy hosszú püspökségének tartama alatt a káptalannal és a piaristákkal folyton feszült viszonyban volt. 1742-ben 7500 frtot tett le alapítványul a nagyszombati jezsuitáknál három veszprémmegyei növendék neveltetésére. Ezen alapítvánnyal az egyházmegye alapítványi helyeinek száma a Collegium Rubrorumban nyolcra emelkedett.²⁾

Acsády 1737-ben Győrött elkészítette végrendeletét és ennek a veszprémi egyházmegyét illető rendelkezéseit ugyanazon év jun. 10-ikén közölte a káptalannal. E szerint a székesegyházra és szemináriumra egyenként 3000 frtot szánt és 1000 frtot a káptalan által elvégzendő misékre. A misék végzését a káptalannak még azon évben meg kellett kezdenie és stipendium fejében Acsády az alapítvány után 6%-os kamatot ígért. Sőt, ha a káptalan mind a 7000 frt számára egészen biztos helyet tudna ajánlani, az egész összeg lefizetésére is késznek nyilatkozott.³⁾ De a következő évben már visszavonta

¹⁾ Beke i. m.

²⁾ Az alapítólevél három példánya közül egy a nagyszombati jezsuitáknál, egy az esztergomi és egy a győri káptalannál tétetett le. Másolata Bíró levelezésében található.

³⁾ . . . *inter alias Deo consecratas pias ordinationes meas . . . ante omnia Ecclesiae Weszprimiensis Cathedralis habita reflexione in majorem cultus divini nominis propagationem eiusdemque Ecclesiae decorem legavi tria millia florenorum Rhenensium; item in augmentum foundationis Volkraianae ad rationem iam eodem loco et oppido Weszprém exigendi (sic!) pro Alumnis Seminarii deputavimus alia adhuc tria millia floren. Rhenensium per denominatos Codicilli Testamentalis Executores rite et defectu sine omni ex massa mea superextante utrinque numeranda et persolvenda . . . quin imo si Dominationibus Vestris id forsitan praeplaceret, aut occasio talis affulgeret, quo citra periculum quodpiam Summas has 7000 florenos in Universum constituentes elocari integrum foret, easdem omnino in Capitalibus etiam dum et quando eisdem deponere et numerare promptissimum me fore praesentibus declaro . . .* Másolata Bíró felterjesztésében. Protoc. Epp.

misealapítványát. Hihetőleg másként rendelkezett később másik két megígért alapítványáról is. Acsádynak 1744-ben bekövetkezett halálakor végrendeletét nem találták; kérdéses vajon ő maga semmisített-e meg, vagy úgy veszett el. Biró Márton ez utóbbit látszik feltenni és érte a felelősséget Acsády bizalmasára, *Dubniczay* kanonokra hárítja. A végrendelettel együtt a megígért alapítványoknak is nyoma veszett. Acsády utóda Biró Márton 1748-ban a hagyaték egy harmadát a székesegyház és szeminárium számára kérte és meg is kapta. 1748. május 6-án a hagyaték harmadrésze fejében (pro tertialitate) a káptalan a kamarai pénztártól 3293 frt 61½ krt vett fel, amit a püspök úgy osztott fel, hogy abból a szeminárium 1500 frtot, a többi 1793 frt 61½ krt a székesegyház kapta. A kincstár a hagyatékból 3598 frt 57 krt kapott.¹⁾

Végre negyedszázados szünetelés után ütött az óra, amelyben Volkra alkotása új életre kelt.

¹⁾ A káptalan számadásainak másolata Biró 1755-iki felterjesztésében. Protoc. Epp.

II. FEJEZET.

A második veszprémi szeminárium megnyitásától Koller Ignác püspök haláláig.

(1745—1773.)

Biró Márton püspökségének első napjától kezdve erélyes kézzel látott a bajokkal küzdő egyházmegye szervezéséhez. Mint Acsádynak majdnem egész püspöksége alatt helyettese ismerte az egyházmegye szükségait és hatalmas egyéniségének nehézséget nem ismerő vas akaratával fogott a bajok orvoslásához. Senki sem volt nála belsőbben meggyőződve a szeminárium szükségességéről, azért haladéktalanul hozzá fogott annak visszaállításához.

A szeminárium felállításához Biró rendelkezésére állott a Volkra-féle alap, mely akkor, 1745-ben, kamatokkal és más hagyományokkal már 15140 frtot tett ki.¹⁾

Nem lévén a szeminárium céljaira egyéb rendelkezésére álló épület, az Acsády püspök által a királyi konyha (a Gizella-kápolnával dél felől összefüggő épület volt,) és a belső vár fala (a püspöki cselédlak helyén állott,) közé épített püspöki rezidenciát engedte át, maga számára pedig lefoglalta a Gizella-kápolna és a székesegyház között ma is fennálló kanonoki házat, amelyet nagyrépost korában káptalani telken, lerombolt káptalani házak

¹⁾ Az 1746-ik év székesegyházi egyházlátogatásának 17-ik kérdésére így felelt a káptalan: *»Pro Seminario titulo S. Annae erigendo per ... Episcopum ... a Folkra Fundus legatus omnino datur; Capitalis videlicet Summa, quae ad praesens jam tempus ad flor. 15.140 exurexit, ad quem quidem finem nec Capitulares nec reliquis Clerus contribuat.»*

anyagának felhasználásával ő maga építtetett.¹⁾ Az Acsády-féle rezidencia szemináriumnak nem volt alkalmas, csak az első szükségben lehetett vele beérni; Biró püspök is azt írja róla: »ki egyéb aránt is igen szoross.« Az épület magának a szemináriumnak talán elég nagy lett volna, de a szemináriumon kívül még a megyei ülésterem és levéltár is ezen épületben volt elhelyezve.²⁾

Biró Márton mindenről sürgősen intézkedett, hogy a szeminárium még 1745-ben megkezdhesse működését. Prefektusnak kinevezte *Szent-Imrey Ferenc*³⁾ örkanonokot, regensnek *P. Szokolóczy Vencelt* (a Purificatione B. M. V.), ki egyuttal theologusa és irodavezetője is volt. Tanárról Volkra alapítványának értelmében a piaristák voltak kötelesek gondoskodni. A püspök tehát a piaristák tartományi főnökéhez fordult, aki *P. Köszöghy Szaniszló* (a s. Stephano) váci házfőnököt rendelte theologiai tanárnak.⁴⁾ Az első iskola évre különböző gimnáziumokból 7 jeles ifjat vett fel, akik még azon év novemberében beöltöztek. Ezen első év növendékei névszerint a következők voltak: *Nagy Ferenc, Pehm Ferenc, Barbarics Mihály, Sütő Mihály, Németh Mihály, Lind József, Fíve István*. Az intézetnek a második évben 8, a harmadik és néhány következő évben 12 növendéke volt. Később számuk 16—20 között ingadozott.⁵⁾

A rendelkezésünkre álló adatokból az intézet *szervezetéről* és beléletről némi fogalmat alkothatunk magunknak.

Biró Márton szemináriumában a nevelés három évre terjedt. Az utolsó évben a növendékek már rendszerint fel voltak szentelve és a »pater« nevet viselték. A harmadéves növendékek nem ritkán már év közben alkalmaztattak; közeli betegeskedő plebánosok kisegítésére is intézeti áldozárok küldettek ki. Az óriási

¹⁾ L. az 1746-iki székesegyházi egyházlátogatási okmányt.

²⁾ L. alább Biró levelét Csáky Imre primáshoz.

³⁾ Eredeti neve Szabó volt; születési helyéről nevezte magát Szent-Imrey-nek.

⁴⁾ Annales domus sch. p.

⁵⁾ 1745-től az összes növendékek nevei fennmaradtak a növendékek által 1766-tól vezetett napló utolsó lapjain.

paphiány következtében a szeminárium első éveiben gyakran előfordult, hogy az intézetből kilépő növendékek azonnal plébániát kaptak.¹⁾

Az intézetbe való felvétel a szeptember hóban tartatni szokott »examen candidatorum«-on történt. Ez eltérőleg a mai konkurzusoktól beható vizsgálat volt, amely rendszerint két napig tartott. A jelöltek kérdéseket kaptak a bölcsészettől, és aki rosszul felelt nem vétetett fel, bár felvételüket gyakran hatalmas patronusok szorgalmazták.²⁾ 1747-ből már birjuk a jelöltek vizsgáinak táblázatos kimutatását. Ezen pályázatokon számos ifju jelent meg, így 1753-ban 29-en, 1754-ben 56-an, 1755-ben 47-en pályáztak.

A szeminárium rendes növendékein kívül, kik ingyenes ellátásban részesültek, voltak fizetéses növendékek is az u. n. »extraserialistae« »convictores«.³⁾ A konviktorok egy évi ellátás fejében 100 frtot tartoztak fizetni. Így 1756-ban az intézetben három konviktor volt, kettőért családja, a harmadikért egy kanonok fizetett. Plébánosok is fizették egyes növendékekért az ellátási díjat és ez által bizonyos jogcímet szereztek arra, hogy az illető növendék később káplánjuk legyen. A konviktorok tartásából magyarázhatjuk meg a növendékek számának hullámzását.

Az iskola év előtt nyolc napi lelkigyakorlatot tartottak, mely szent Imre napján vette kezdetét. A lelkigyakorlatokat maga a prefektus vezette. Nov. 13-án volt a gyónás és 14-én az újoncok ünnepélyes beöltözésével és a sz. áldozással végződött a lelkigyakorlat. A következő napon volt a Veni Sancte.

Kezdetben a *prefektus* mellett volt még két *regens* is, a püspöki irodavezető és a theologia tanára, mindkettő piarista, kik a szemináriumban laktak. De 1749-ben az első, 1751-ben a

¹⁾ Legelső növendékei közül egyet Biró ezen szavakkal ajánl az iszka-szent-györgyi plébániára: »Sütő Mihál nevű böcsületes Páter, aki az *universa Theologiát dicsőretil deffendálta, nevelésemnek első zsongéjébül s első szülöttim közül.*«

²⁾ I. Biró leveleit.

³⁾ Protoc. Epp.

második megszűnt regens lenni, azóta a prefektus volt az egyedüli előjáró. A növendékek között is volt két tisztség, egy közülük vice-prefektus, egy második a noviciusok vice-prefektusa volt; ezek vagy a felszentelt papok, vagy legalább is a diakonusok közül választottak. Ezen intézményt Biró a Collegium rubrorumból vette át, a hol ő neveltetett.

A növendékek az intézettől teljes ruházatot kaptak¹⁾, de viszont az ő világi ruháik, amelyekkel az intézetbe léptek, az intézet javára eladták.²⁾ Az intézetben kék talárt viseltek kék övvel. Ez volt az intézeti felszentelt papok öltözete is, melyet csak a távozás napján cseréltek fel feketével. Az intézetből távozó növendék fekete talárra és breviáriumra u. n. viatikum-ot kapott; a viatikum kezdetben 24 frtot tett ki.

A trienti zsinat határozatának megfelelően a növendékek a rendeket a nevelés folyama alatt, a kánonok által megszabott időközökben vették fel. Hogy ez egészen szabályosan történhessék, évenként legalább háromszor volt szentelés: először az adventi kántorbőjtön, ekkor az ujoncok tonzurát és kisebb rendeket, a másodévesek szubdiakonatuszt kaptak; másodszer nagyszombaton, ekkor a másodévesek diakonusokká szenteltettek; harmadszor a szeptemberberi kántorbőjtön, ilyenkor a leendő harmadévesek közül többen áldozárokká szenteltettek. Az elmaradtak, ami természetesen nem ritkán történt, a következő évben szenteltettek fel.

Az egyházi szertartásoknál a növendékek csak azon tisztekben segédkeztek, amelyeknek megfelelő rendet birtak. Ezen rendet egész szigorúsággal tartották be Koller püspök haláláig. A szertartások szabatos végzésére nagy gondot fordítottak, segédkönyvekül Gavantust és Lohnert használták. Intézetünkben is, mint minden magyarországi szemináriumban, mondja egy feljegyzés, szokás volt, hogy amit egyházi szertartások alkalmából a növendékek kaptak, közös tulajdonnak tekintették.

¹⁾ Ezt bizonyítja a sok ruházati cikkekről szóló számla az intézet levéltárában.

²⁾ Ezen tétel állandóan szerepel az intézeti számadások bevételi rovatában.

A szent áldozáshoz kéthetenként vasárnapon és ezen kívül minden ünnepen járultak. Akkor még az ünnepek száma nem lévén leszállitva, ezek is meglehetősen számot képviseltek. 1771-ben az ünnepek száma tetemesen leszállitvatván, kevesbedtek az áldozási napok is.

A növendékek szorgalmasan gyakorolták magukat a prédikálás- és katekizálásban; ezen gyakorlatokra két héttel előre jeleltettek ki. Szent Anna napján az ünnepi szent beszédet mindig egy növendék (áldozár vagy diakonus) tartotta. Asztal felett, mint más szemináriumokban, intézetünkben is olvastak.

Az intézetnek ezen időszakban kápolnája nem volt, a növendékek ájtatossági gyakorlataikat a székesegyházban végezték. Ennek oka a szemináriumi épület szűk voltán kívül talán abban is keresendő, hogy Biró a Szent-Háromság-társulatból, melynek terjesztésére minden eszközt felhasznált, szemináriumát sem akarta kihagyni, a társulat közös isteni tiszteletei pedig a székesegyházban tartattak. Legalább erre enged következtetni azon körülmény, hogy a Szent-Háromság-társulat 24 asszisztense között 12 növendék volt. A növendékek sűrűn részt vettek rendkívüli isteni tiszteleteken, sőt még bucsujárásokon is.

Minden növendék köteles volt az intézet elhunyt jótevőiért havonként egyszer az officium defunctorumot elmondani; a felszentelt növendékek buzdítottak, hogy ugyanazon szándékra havonként egy sz. misét is végezzenek. Biró Márton a malmot, melyről alább lesz szó, azon kötelezettséggel adta, hogy ő érette minden szombaton egy mise mondassék; ezen misét mindig egy növendék-áldozár végezte, alatta a többi növendék ugyanazon szándékra az angyali rózsafüzért¹⁾ tartozott imádkozni.

A theologia tanításáról és a növendékek tanulmányi előmeneteléről nem sok feljegyzés maradt ránk. A tanítás azon rendszerben történt, amely a jezsuiták »Ratio studiorumából« a piaristák intézeteiben kifejlődött.

¹⁾ a Szent-Háromság-társulat imádsága.

Mint a régi theologiai intézeteknél mindenütt, ugy itt is a scholastica theologia volt az oktatás középpontja. A dogmatikát három éven át tanulták naponként két órában. A tantárgy egyes részeit a tanárok maguk között felosztották és egyik délelőtt, a másik délután tartotta belőle előadásait. A dogmatika körül csoportosultak a többi tárgyak, az erkölces tan, egyházjog, egyháztörténelem, melyeket kevesebb óra számban adtak elő. A szentirási tudományokat leginkább csak gyakorlati szentírás magyarázatokból tanulták. A bölcselet akkor a középiskolai tanulmányokhoz tartozott és a theológiára csak bölcseletet végzett ifjak bocsáttattak.

A tanítás módszere is egészen skolasztikus volt. Igen sűrűn fordultak elő kisebb-nagyobb skolasztikus *vitatkozások*, melyekről érdekes feljegyzéseket találunk.

A cirkulusok kisebb vitatkozásain kívül háromféle nagyobb szabásu vitatkozással találkozunk; ezek: a *disputatio menstrua*, az *actus parvus* és a *defensio ex universa theologia*.

A menstruákat egy vagy két hónapos időközökben tartották azon tananyagból, amelyet az utolsó menstrua óta elvégeztek.

A menstruánál nagyobb mérközés volt az u. n. *actus parvus*. Ezen egy növendék egy egész évi tananyag tételeit védte három támadóval szemben.

Legnagyobb szabásu vitatkozás a *defensio ex universa theologia* volt. Aki erre vállalkozott, annak az egész theológiából kellett vitatkoznia. Ez természetesen nem volt könnyű feladat és csak a legjelesebb theologusok vállalkozhattak rá az összes tanulmányok befejezése után. Fordult elő *defensio* a harmadik év végén is, de leginkább mint egy-két éves káplánok szokták tartani.

Az első vitatkozás, amelyről tudomással birunk, 1747-ben volt. Sűrűn vannak részletes feljegyzéseink a szeminárium történetének következő időszakából, de 1773-ig a napló feljegyzései igen hézagosak. Mégis tudunk négy *defensio ex universa*

theológiáról. 1765-ben Kapitár István felső-örsi káplán, a későbbi spirituális, 1769-ben Horváth János déghi adminisztrátor, 1770-ben Farkas László tapolcai káplán, 1773-ban Farkas Imre harmadéves növendék tartottak defenziót.

A vitatkozásokon egy vagy két védő és három vagy négy támadó szerepel. Az intézeti növendékeken kívül, mint alább látni fogjuk, gyakran részt vettek a vitatkozásokban kanonokok, közeli plébánosok, piarista tanárok, tihanyi és pannonhalmi bencések is.

Szívesen jelentek meg a növendékek theologiai vitáin a meghívott világi urak is.

A nagyobb vitatkozások tételeit ki szokták nyomtatni és a nagyszámu hallgatóság között szétosztották. A tételek ki-nyomatása költséges volt és főkép a defensio ex universa jelentékeny összegbe került. Ezért a szegényebb theologusok vitatkozásaikhoz mindig fel szoktak valakit kérni patronusnak, aki fedezte a költségeket; ilyenkor a vitatkozás tételeit a patronusnak ajánlották. Patronusnak a megyés püspököt, valamelyik kanonokot, vagy nem ritkán egyik-másik előkelő állásu világi urat szokták felkérni. 1749-ben egyik növendék tételeit Veszprém vármegyének ajánlotta. A megye közönsége az ajánlásban megtsztelést látván azt elfogadta, és a szept. 12-én tartott közgyűlésen a vitatkozás költségeinek fedezésére 100 frtot szavazott meg.¹⁾

A tantárgyaknak csak egy részéhez használtak tankönyveket, a többit a tanár tollba mondta. A tanárok úgy az előadások, mint a vitatkozások tételeit előzőleg a megyés püspökhöz terjesztették fel jóváhagyás végett. A tankönyvekről csak annyit tudunk, hogy az erkölcsstanhoz Habert, az egyházjoghoz Machat könyveit használták.

¹⁾ A közgyűlési jegyzőkönyvben ezeket olvassuk: *Nono: Recurrente eo, quod anno proxime praeterito unus ex alumnis venerabilis huius Seminarij Sanctae Annae sub thesibus Inclytae Universitati huic dedicatis defenderit, hancce oblationem honorificam recognoscendo Status et Ordines pro exolvendis iisdem thesibus per dominum generalem perceptorem ex cassa numerandos florenos Centum id est 100 resolverunt.*

Az iskola év november elejétől augusztus végeig tartott. Az évváró vizsgálatok két egész napot vettek igénybe, amiből, tekintve a növendékek csekély számát, arra lehet következtetni, hogy a növendékek beható vizsgálat alá vétettek.

Az évváró vizsgálatot a két hónapos szünet követte. A szünidőt a növendékek nagyobb része az intézetben töltötte, csak néhány távozott a szülői házhoz.

1753-ban *Mária Terézia* királynő a helytartótanács által az összes magyarországi theologiai intézetek részére *tanügyi rendeletet* bocsátatott ki azon meghagyással, hogy már a következő 1753—54-iki tanévben a theologia tanításában az összes intézetek a rendeletben előirt tantervet kövessék.¹⁾ Ezen rendelet története a következő.²⁾

1752-ben *Mária Terézia van Swieten* tanácsára az egyetemek eddigi szervezetét egészen megváltoztatta. Ezen alkalommal *gróf Trautson János* bécsi érsek és *Debiel Lajos* jezsuita atya azzal bizattak meg, hogy a bölcsészeti és theologiai tanulmányok számára új tantervet dolgozzanak ki. A régi tantervnek fenntartására, mely egészen a jezsuiták *Ratio studiorum*-ából volt véve, gondolni sem lehetett. A jezsuiták ellenségei élükön *van Swieten*-nel az udvarnál oly hatalmasak voltak, hogy ellenük semmit sem lehetett keresztül vinni. *Trautson* és *Debiel* ezen körülménnyel számolva készítették el tanterv-javaslatukat. A javaslat nem volt egészen új. Már 1735 óta hasonló rend-

¹⁾ A helytartó tanács a rendeletet *Biró Márton* püspökkel a következő levélben közölte:

Benigne visum fuit suae Matti Sacrae novam studiorum Methodum in Viennensi et aliarum Germanicarum haereditariarum Ditionum Univerſitatibus et Academijs praescriptam ad Regni huius Univerſitates et Academias contextu adſoluti reſcripti ita extendere, ut ab ineunte mox Anni Scholaſtici exordio ad amuſſim obſervetur, ſtabiliterque continetur.

Ad cuius Clementiſſimae Reſolutionis effectum quemadmodum ſua Mattas ſuam Ceſtudinem Primatem et Archi-Eppum Strigoniensem ſtudiorum per Hungariam Protectorem benigne denominavit, ita eandem Excellentiæ Vlac per Conſilium iſtud Lote Regium ſine eo juſſit ſignificari, prout et praesentibus ſignificatur, quatenus eandem ſecundare et ut omnimode obſervetur ſua quoque ex parte concurrere velit.

²⁾ *L. Zschokke*: Die theol. Studien und Anſtalten in Öſterreich.

szert követtek a piaristák *Groll Adolf* győri püspök kezdeményezésére.¹⁾ A tantervet a királynő jun. 25-én helyben hagyta és az osztrák örökös tartományokban azonnal életbe léptette.

A következő 1753-ik évben a tanterv Magyarországra is kiterjesztetett, amiről a helytartótanács *Biró Márton* veszprémi püspököt a fentidézett levélben értesítette. A helytartótanács megbízásából *P. Cziffkay István* még azon évben Veszprémbe jött és a rendeletet kihirdette.

Az 1753-iki tanügyi rendelet a theologia tanításáról a következőképen intézkedik.

Mint az osztrák tartományokra a bécsi érsek, Magyarországra a primás a bölcsészeti és theologiai tanulmányok védnökévé (protector) neveztetik ki. A védnök alatt igazgatókból és vizsgálókból (rector, examinátor) álló felügyelő-bizottság szerveztetik.

A rendelet az egyes tantárgyak előadásmódjáról és beosztásáról is intézkedik.

1. A spekulatív theológiát két tanár adja elő. Az egyik tanár naponta délelőtt $\frac{1}{2}9$ — $\frac{1}{2}10$ -ig tartja előadásait Istenről, a megtestesülésről, a malasztról és az isteni erényekről; a másik naponta délután 3—4-ig az emberi cselekedetekről, a szentségekről, a jog- és igazságosságról. Az első a Sorbonne-ban és Löwenben divó rendszer szerint tollba mondja előadásait, a második tankönyv után ad elő.

2. $\frac{1}{2}10$ —10-ig felváltva skabellumok és cirkulusok tartatnak.

¹⁾ Az 1753-iki reformról becses adatokat őrzött meg az *Annales domus scholarum piarum* című kézirat. Többek közt ezeket mondja róla: *Etsi haec reformatio primario Patribus Societatis Viennensibus in Universitate praecepta fuisset, deinde tamen etiam ad alias provincias et ordines sacros extensa est excepta sola Scholarum Piarum Religione, quae ante hanc reformationem studia omnia ad hanc methodum conformiter instituit, ita, ut haec reformatio ab inde motivum acceperit. Causa primaria extitit Illmus D. Adolphus a So Georgio Eppus Jauriniensis huius Reformationis, cuius modum adhuc anno 1735 confecit eumque Aulae ac ipsi Imperatori remonstravit. In Hungaria nostri ad hanc methodum conformiter Theologiam Jaurini Clero ejusdem Dioecesis tradiderunt initium facientes Anno 1735.* Ezek után leírja a napló, hogy a jezsuiták a tanügyi rendeletet ellenszenvvel fogadták és benne mindenki a jezsuita-ellenes párt diadalát látta.

3. Két éven át naponta $\frac{1}{2}8$ — $\frac{1}{2}9$ -ig a kazisták és az első- és másodéves »theologi speculativi« számára polemika,

4. a harmad- és negyedéves »theologi speculativi« számára pedig egyházjog adatik elő. Az egyházjogi előadásokban a császári rendeletekre (constitutiones imperiales) is ki kell terjeszkedni.

5. $\frac{1}{2}9$ — $\frac{1}{2}10$ -ig két éven át a kazisták számára erkölcsstan, $\frac{1}{2}10$ — 10 -ig gyakorlati esetek megfejtése tartatik.

6. Minden ünnepnapon délután azon órában, amelyben vasárnap a Mária-kongregáció összejövetelét szokták tartani, továbbá még hétközben egyszer a polemika, illetőleg egyházjog, egyszer pedig a héber nyelv helyett futólagos szentírásmagyarázat tartatik. Ezen szentírásmagyarázat az osztrák papnevelő intézetekben vásár- és ünnepnapokon délelőtt és délután egy-egy órában szokott tartatni.¹⁾

Ezen tantervnek intézetünkben természetesen némi változást kellett szenvednie, mert míg ez négy évre osztja be az egész theológiát, addig nálunk az egészet három év alatt végezték el. Továbbá ily csekélyszámu növendéket természetesen nem lehetett két csoportba, a theologi speculativi és auditores casuum csoportjába osztani, és a két tanár sem volt elégséges ilyen számu órák tartására. Sajnos, hogy bővebb adataink nincsenek, amelyekből a szeminárium akkori tanmenetét egészen pontosan meg lehetne állapítani.

Ami a szeminárium *vagyoni állapotát* illeti, a néhány fennmaradt adatból azt látjuk, hogy állandóan a legnagyobb sze-

¹⁾ A helytartótanács *P. Thonbauer Theolii* jezsuita tartományi főnökhöz intézett rendeletében így intézkedik: . . . *demandandum, ut . . . Viennensem . . . citra ullam immutationem quantocumque . . . in Hungariam quoque introducat methodum . . . Quod nihilominus Sacrae Scripturae praelectionem attinet, Sualta Sacramma sumpta in clemmam consideraonem, eo quod Hungariae Clerici vigore Instituti et regularum eorum, quae incolunt, seminariorum, Dominicis et Festis diebus magnam temporis partem Ecclesiae servitio impendant, rem eo immutatam vult haberi, ut eadem Festis dumtaxat diebus pomeridiano tempore, in vicem Dominicis Diebus haberi solitae Marianae Congregationis, bis item per hebdomadam, semel quidem loco Polemicae et Juris Pontificij, alia am vice loco linguae Hebraicae, semper tamen omnibus speculativis Theologis praelegatur.* A püspöki levéltárban.

gényességgel küzdött. Megnyitásakor 1745-ben összes vagyona 15140 frtot tett ki. Ezen összeg kamatai természetesen elégtelenek voltak az intézet kiadásainak fedezésére. Biró Márton természetményekkel segélyezte évről-évre a szemináriumot.

Már említettük, hogy Biró Márton az *Acsády*-féle hagyatékából 1748-ban 1500 frtot eszközölt ki a szeminárium számára. Levele, melyet ezen ügyben gróf Erdődy Györgynek írt, igen élénk világot vet a szeminárium szegénységére és az ő gondoskodására. Többek közt ezt írja:¹⁾ »*Tudva vagyok, mely nagy lelki éhségben és elbagyatottságban legyen Püspökségem, csaknem sirnak, úgy kéri a kisdetek a kenyeret és nincs aki szegjen és adjon szegénkékk. Kezd ugyan már pirulni, érni gabonánk és alkalmassá lenni az Aratásra, de az Aratók és Művesek, munkások kevesen vannak, féltő, hogy kin ne vesszék a szép érett gabonánk és így ne talántán nem csak kenyérszegők, de még kenyérünk se legyen. Én ugyan Isten tudgya, az Emberek is láttyák, magam szájától is elfogom, Püspöki asztalomról is ki adom. Nyolcz Veszprémi Kis-Papjaimot is, és azokk Regenschet, Professorokat nagyobb részről innéud tartom, de mind ennek meg-elégítésére bizonynyára elégtelen vagyok.*«

Az *Acsády*-féle hagyaték még egyszer foglalkoztatta Biró Mártont. Ugyanis 1755-ben a helytartótanács megkeresésére előkeresték a káptalan levéltárából az összes okmányokat, melyek a szemináriumi alapítványokra vonatkoztak. Ekkor került elő *Acsády*nak 1736-ik évi már ismertetett levele, melyben igéri, hogy a szemináriumnak és székesegyháznak egyenként 3000 frtot fog hagyni. Ezen felfedezés arra indította Biró Mártont, hogy a helytartótanácsnál ezen 6000 frt kiadatását kérelmezze. A helytartótanács a levéllel nem elégedett meg, hanem a végrendelet beküldését kérte.²⁾ A végrendeletet természetesen nem tudták előkeríteni és ezzel az ügy abba maradt.

Másik nevezetes szaporulata volt a szeminárium tőkájének a *Herencsevics*-féle (másképp *Hrencsevics* vagy *Rhrencsevics*)

¹⁾ Protoc. Epp. — ²⁾ U. o.

hagyaték, amelyből egy bonyodalmas per keletkezett és Biró Mártonnak nem kevés kellemetlenséget okozott. Herencsevics Mihály somogyvári plébános javadalmáról lemondván, Bonyhádra, Perczel József tolnamegyei alispánhoz ment házi káplánnak. 1746-ban végrendelet nélkül halván meg, a királynő hagyatékát Biró Márton kérelmére rendelkezésére bocsátotta. Az erről szóló okiratot ugyan nem sikerült feltalálnunk, de a fejleményekből világos, hogy a hagyatékot a szemináriumra kellett volna fordítani. Azonban Biró Márton az adományozást másképp értelmezte, a hagyatékot saját céljaira fordította és többek közt Gál Gáspár nevű rokonának is adott belőle tekintélyes összeget. Az ügyet egy darabig senki sem bolygatta, azonban 1754-ben személyes ellenségei, (minden valószínűség szerint *Orosz Pál* nagyprépost, kivel évek óta a lehető legrosszabb viszonyban volt,) Bécsben feladták. A helytartótanács ez ügyben kérdést intézett hozzá és egyuttal *Klimo György* pécsi püspököt megbizta, hogy mint királyi biztos jöjjön Veszprémbe és Biró Márton többi vitás ügyeivel ezt is intézze el. A vádak ellen Biró Márton *Ad quinque puncta Novae Delationis Humillima Replica* című iratában védekezik. Beismeri, hogy a Herencsevics-féle hagyatékából Gál Gáspárnak 1000 frtot adott, a többit részint Herencsevics rokonainak adta, részint még az adósoknál van. Azonban tiltakozik azon feltevés ellen, mintha ő szemináriumát, melynek mindig kiváló gondját viselte, megkárosította volna. Hivatkozik azon sok jóra, amit a szemináriummal tett, a melyek értékre a Herencsevics hagyatékot háromszorosan meghaladják.¹⁾ De a Klimó-féle bizottság

¹⁾ *Ad Primum: Caspari Gál Mille circiter florenōs ex pecunia illa (cuius pars adhuc apud debitores haeret, pars et quidem in fuis circ. trecentis defuncti cognatis data) exculpationem per me donatos fuisse humillime confiteor, equidem tamen non intentione ea, ut summam illam a Seminario meo, in quo hoc Anno jam 18 Alumni aiebantur, alienarem, sed potius ut notabili cum foenore resarcirem: praeterquam enim quod ad humillimam Replicam meam in 29 punctorum commissionalium mihi Clementissime extradatorum factam productis sub No. 26 Testimonialibus expensas in salutarem finem erogatas centum et amplius Millia florenorum superare, caeteroquin per me sublicendas necessitate circumstantiarum impulsus remonstraverim, insuper et aliis titulis ac modis eidem Seminario S. Annae huiusmodi sat superque refudi; Nam*

ezen védekezéssel nem érte be. Biró, hogy a zaklatástól megszabaduljon, kötelezte magát, hogy a 2500 frtnyi összeget 1746-tól esedékes kamataival együtt megtéríti. A köteztvényeket ekkor ugyan letette a káptalannál, de sehogy sem tudott a dologba belenyugodni; a káptalannak, mikor a pénzt kérte, mindig kitérő választ adott és a Klimó-féle végzést megakartá semmisíttetni. Végre 1759-ben belátván, hogy ezen kötelezettség alól ki nem bujhatik, a tőke és kamatai fejében 3000 frtot tett le a szeminárium részére a káptalannál.

A szeminárium alaptőkéje csak lassan növekedett és az említett két hagyatékon kívül csak egyetlen jelentékeny alapítványról van tudomásunk. 1766-ban *Battlyányi József* püspök 5626 frtot ajándékozott intézetünknek.

Ezen tőkészaporulaton kívül ingatlanokkal is gyarapodott az intézet vagyona. 1750-ben a püspök egy 2000 frt értékű *keretet*, 1759-ben pedig az u. n. *kávémalmot* ajándékozta a szemináriumnak. Az adomány-levél, melyben az adományok fejében elvállalendő kötelezettségek is fel vannak sorolva, teljes szövegében így szól: Nos Martinus etc. In honorem S. Michaelis Archangeli cum commemorationibus, seu collectis de S. Martino et S. Patritio Eppis et confessoribus in cathedrali Ecclesia, in Majori Ara per DD. Canonicos seriatim, quovis die lunae vel die martis non impedito, semel in mense unum Missae Sacrificium eam ad intentionem cum speciali Nri recordatione celebretur, ut Deus et Dominus Nr omnibus vivis et defunctis Nris et huius Cathedralis Ecclesiae Weszpr. Benefactoribus sempi-

Domum Meam Residentionalem, quam actu inhabito per me Funditus et impendio quidem sex facile Millium florenorum aedificatam D. Praeposito Majori me effective cessurum jam palam et publice declaravi, cessurusque omnino sum, aliam vero Domum, quam idem Dns Praepositus in praesentiarum incolit, perinde a me aere proprio comparatam et quatuor circ. Millibus florenorum perinde ex fundamentis erectam eidem Seminario S. Annae donavi in realis Seminarii formam redigendam. Cui Hortum etiam aequae Martae proprio procuratum in bonum ordinem reductum ac bis circiter Mille florenos praevalemtem assignavi perpetuo usuandum. Et quamadmodum eosdem Alumnos prius isthic non intertentos ego restauravi, ac in propria Episcopali Domo paterne batenus savi, auxique, ita neque alendis iis sive frumenti, sive vini subministracione defui. Quorum omnium proprius experimentum ipse quoque Illustrissimus ac Reverendissimus Episcopus et Consiliarius Regius capere dignare poterit. Protoc. Epp.

terna Bona retribuatur et vitam aeternam concedat. Pro hoc pietatis opere, ut scilicet hoc ad praedeclaratam intentionem applicetur, legamus V. Caplo fnos 1000, pro Musicis 200, insimul fnos 1200. Hanc quoque Summam ejusdem Capli dispooni et administraoni in perpetuum transcribimus. *Item Seminario sub tlo et Patrocinio Matris Genitricis Filii Dei S. Annae Weszprimii erecto molendinum duarum rotarum et quidem unius cum cribro, illud, quod a Keneseianis et Oroszianis, aliisque cointeressatis helveticae confessionis addictis Nlibus, quorum antenati olim Weszprimii residebant, longo litis Processu, gravibusque expensis et molestiis per iteratas judrias admonitiones aliaque juris remedia (superaedificato etiam in fnis 1000 circ. exoluto) revindicavimus, propriique juris saltem quoad supraedificatum, aliasque in id factas expensas effecimus, multis praeterea meliorationibus auctum, adjuncta etiam praeattacta altera rota cum cribro aliisque eo requisitis ad perfectionem deductum, adeoque jam modo levi calculo tria millia fno-
*rum valens pro meliori Seminarii huius Alumnorum Clericorum, Domesticaeque familiae subsistentia et in specie pro pane quotidiano, quem hactenus semper parata pecunia emere debuerant, cum omnibus appertinentiis nec non utilitatibus et emolumentis exinde perceptibilibus ea lege et conditione perpetuo possidendum consignamus, ut a tempore, quo hocce Seminarium illud possidere coeperit, sub tlo Bironianae foundationis unus alumnus suscipiatur et instar aliorum Clericorum ad rationem Dioecesis Weszpr. interteneatur et sicut reliqui cum Breviario et consuetis vestibis ad Parochiam dimittatur. Praeterea quavis septimana diebus Sabathi in honorem S. Annae cum collecta de B. Virgine Maria et ejusdem Sponso S. Josepho per Alumnum Presbiterum vel eo non existente per Seminarii Praefectum aut eo impedito per alium sacerdotem erga consuetum stipendium a Seminario eidem dandum ad Aram B. V. in coelos assumptae unum missae Sacrificium celebretur eam ad intentionem et finem, ut S. Anna ob Maternum amorem suum, quo suam filiam B. V.**

Mariam diligebat, B. V. Maria ob reverentiam et respectum, quo Matrem suam S. Annam prosequebatur S. vero Josephus ob curam et solitudinem, qua filium B. Mariae Virginis Jesum Xtum et Nepotem S. Annae, qua Nutritius paterne fovebat, efficacissimis intercessionibus suis clerum et Populum huius Dioecesis Wespr. Materna et respective Paterna pietate protegere, ab omni adversitate et periculis custodire, ac defendere eisque coelestium et Terrestrialium Donorum, Bonorumque et Benedictionum affluentiam ac tandem finalem graam implorare dignentur. Per eundem D. Nrum Jesum Xtum Amen. *Reliqui autem Alumni omnes ad hanc ipsam intentionem et hocce SS. Missae Sacrificium et alias preces suas devote Deo offerent.* Huc et sub iisdem obligationibus accedit etiam amplissimus variis Arboribus, aedificio et piscina instructus jam praevie eidem Seminario perennialiter donatus hortus. Datum in curia Nra Eppali Sümeghini die 13-ia 9bris 1759 Martinus Eppus Veszpr. m. p.

A felső-örsi szőlő is ezen időtájban jutott a szeminárium birtokába. Ennek egy részét Babócsay Pál báró, egy részét egy özvegy asszony ajándékozta a szemináriumnak, végre a harmadik részét adóssága fejében egy adós engedte át. Ezen három rész együtt véve képezi a mostani szőlőt. A szőlőről csak igen hézagos adataink vannak, maga az adományozás éve is ismeretlen, csak azt tudjuk, hogy az első részt 1750—52 körül kapta a szeminárium. A most is fennálló szőlőház már a jelen századból származik.

Már Dravecz József tervezte prefektus korában, hogy egy lőtartásra alkalmas majort vesz az intézetnek. A tervet 1760-ban Fejfalussy György prefektus valósította meg. Megvette 154 frtért a *Novák-féle házat*¹⁾ és hozzá még azon évben istállót építtetve azt majorrá alakította át.

Nevezetes kísérletet tett 1754-ben Biró Márton a szeminárium anyagi viszonyainak javítására. Az említett évben ugyanis

¹⁾ Ezen major fekvését nem tudjuk megállapítani. Az intézetnek leginkább csak a lőtartás és baromfityénység miatt volt rá szüksége. 1790 után nem volt majorja a szemináriumnak.

a helytartótanács felhívására jelentést tett a jámbor alapítványokról. Ezen alkalmat arra használta fel, hogy az ó-budai prépostsághoz tartozó *kis-komáromi* birtokot, melynek jövődelmét akkor ugyan a nagyszombati *Collegium Rubrorum* huzta, de veszprémmegyei növendékek tartása címén, a veszprémi szeminárium számára kérje. Felterjesztésében ezeket mondja: . . . »Sunt praeterea pulchra et ampla Jura Possessionaria in Cottibus Szaladiensis et Simighiensis, utpote: *Kiss-Komárom, Komárváros, Sámson, Kazók, Pécsöl, Budavár oppida, possessiones et praedia olim ad praeposituram Veteris Budae et respective dictamine arli 1411 Anni 1647 ad Eppatum Weszpr. spectantia, zelo, providentia et pietate sanctissimae memoriae Ferdinandi Secundi Imperatoris et Regis Hungariae ad Collegium Rubrorum Tyrnaviense eo fine applicata, ut ad vires Bonorum illorum pro Dioecesi Weszpr. ibidem alumni clerici enutrentur, prouti etiam enutriuntur, ast solum No. 5, ubi tamen consideratis tam parati aeris, quam et naturalium horum bonorum proventibus etiam duodecim alii possent. Et Ego mihi fiderem, quod si jura illa ad praescriptum seminarium Weszpr. applicarentur, hic etiam viginti Alumni clerici honeste interteneri et educari possent. De hac enim Rea fundatione nihil alias nobis constat, sed solum ex usu hanc Weszpr. Dioecesim applicatorum praescriptorum quinque Alumnorum cognoscitur. In hoc eodem Rubrorum Collegio sunt adhuc tres Alumni ex Fundatione Excellmi Dni olim Eppi Weszpr. Adámi Acsády sed de horum fundationalibus nihil nobis constat. Rdissimus quoque D. Stephanus Lenthý Vicarius Gralis meus et Canonicus Weszpr. duos Alumnos pro dioecesi Weszpr. recte hoc Anno currenti 1754 in hoc saepe fato Rubrorum Collegio fundavit. Sed ejus quoque fundationales nondum sunt expeditae.« Ugy látszik lépéséhez igen sok reményt fűzött. Élete végéig foglalkozott az ó-budai prépostsági birtok visszaszerzésével, de eredménytelenül.*

1760-ban azon kérelemmel fordult Biró Márton a zsinati kongregációhoz, hogy ruházza fel őt bizonyos szélesebb körű

jogokkal, hogy az egyházi javakat a szeminárium fenntartására fordíthassa. A kongregáció nem teljesítette kérését, hanem azt válaszolta, hogy, ha a szeminárium fenntartására nincs más segélyforrása, éljen a tienti zsinat által adott hatalmával¹⁾ és adóztassa meg a szeminárium részére egyházmegyéje javadalmas papságát.²⁾ Azonban Bíró a congregáció tanácsát, mint római ügyvivőjének írja, nem követte. Ügyvivőjéhez intézett leveléből azt is megtudjuk, hogy már előbb hozott egyházmegyei törvényt, hogy a papok végrendeletükben a szemináriumra is hagyjanak bizonyos összeget.

A szeminárium szorult anyagi körülményeit az is eléggé megvilágítja, hogy 1750-ben *Szent-Imrey* prefektus a szeminárium számára tűzifáért kénytelen volt a vármegyéhez folyamodni. Kérelmére a megyei közgyűlés a szemináriumnak 24 öl fát szavazott meg.³⁾

A legrégibb számadás, mely fennmaradt, 1766-ból való. Akkorra a tőke már 33448 frtra emelkedett, évi kamata 1832 frt 70 krt tett ki. Az évi mérleg világosan mutatja, hogy a jövődelem-források a kiadások fedezésére elégtelenek voltak.

A számadás a következő főbb tételeket foglalja magában:

Bevétel :

Tőkekamat	1832 frt 70 kr.
Papok élelmezése után . .	102 » — »
Hagyatékokból	99 » 50 »
Eladott tárgyakból	22 » — »
Évi összes bevétel	<u>2055 frt 20 kr.</u>
Kiadás	<u>2681 » 08 »</u>
Tulkiadás	625 frt 88 kr.

¹⁾ Conc. Trid. sess. XXIII. cp. 18.

²⁾ Protoc. Epp.

³⁾ Az 1750. nov. 22-én tartott megyei közgyűlés jegyzőkönyvében ez található: *Vigesimo sexto: Reverendissimo Domino Francisco Xaveri Szent-Imrey Venerabilis huius capituli Weszprimensis Canonico et Custodi nec nou Seminarij Sanctae Annae Praefecto, pro lignis focalibus supplicanti: ut pro Campamento ejectatum ac ab eodem remansum lignum ad orgias viginti quatuor impleatur, eidemque venerabilis Seminarij alumnis administretur, ex speciali Statuum et Ordinum reflexione decisum est.*

A kedvezőtlen anyagi viszonyokat sokszor még súlyosabbá tette a kamatok rendetlen fizetése. Így 1756-ban a kilenc évről felgyült kamathátralék már 2500 frtot tett ki.

A szemináriumban ezen időszak alatt előforduló nevezetesebb eseményeket röviden a következőkben foglalhatjuk össze.

Mint már említettük, az intézet első előjárói a következők voltak: prefectus *Szent-Imrey Ferenc* örkanonok, regens *P. Szokolóczy Vencel* (a Purificatione B. M. V.), tanár *P. Kőszöghy Szaniszló* (a s. Stephano). Szokolóczyval és Kőszöghyvel a püspök igen bizalmas viszonyban volt. Az előbbi 1747-ben *Tribunal ecclesiasticum fori utriusque de sponsalibus, Matrimoniis et processu judiciali* cím alatt könyvet irt, mely Biró költségén jelent meg.¹⁾

1747-ben második tanárnak jött *P. Nodroviczky Severin* (a s. Angelo custode), de már egy év múlva Nyitrára helyeztetett át és ettől fogva jó darabig megint csak egy tanár tanított.²⁾ 1749-ben Kőszöghyt Nodroviczky váltotta fel, de ő csak egy évig maradt, mint utóda *P. Hulini Jónás* (a divo Thoma) is, akít *P. Rátay Egyed* (a ss. Trinitate) váltott fel. Kezdetben a tanárok az intézetben laktak és egyuttal felügyelők (regensek) is voltak, de már 1751-ben megszűntek előjárók lenni és a szemináriumban lakni. Ezen idő óta a szeminárium a tanár tartása címén évenként 100 frtot fizetett a piarista rendháznak. Már megelőzőleg 1749-ben egy heves szóváltás véget vetett a Biró és Szokolóczy között fennálló bizalmas viszonynak, minek következtében Szokolóczy visszavonult a püspöknél és a szemináriumban viselt hivatalától.³⁾ A theologiai tanárok, mióta a rendházban laktak, egyszersmind vice-superiorok is voltak.

Szent-Imreit 1752-ben *Kozorits Ferenc* címzetes kanonok és városi plébános váltotta fel. Kozorits mint jeles theologus

¹⁾ Protoc. Epp.

²⁾ Annales domus sch. p.

³⁾ U. o. Hogy ezen feszültség nem tartott soká, abból is kítünik, hogy még azon év őszén a püspök Szokolóczynak megígérte, hogy egy munkáját kinyomatja.

és jó szónok kezdetben teljes mértékben bírta Biró kegyét,¹⁾ azonban kanonok korában kegyvesztett lett.²⁾

1753-ban hirdette ki Cziffkay István a már említett tanügyi reformot, mely nálunk semmi lényeges változást nem idézett elő. Ez volt az első lépés a papnevelésnek a kormány hatalmi körébe vonása felé, amely törekvés ezen időtől kezdve mindig erőszakosabban nyilatkozott meg.

P. Rátay Egyedet két évi tanársága után P. Prileczky Mihály (a s. Joanne Nepomuceno) váltotta fel. Az ő tanárkodását egy nagy hullámokat verő ügy zavarta meg. Ugyanis ünnepestélyes vitát akarván rendezni, a kinyomatandó tételeket összeállította és jóváhagyás végett a püspökhöz terjesztette fel. Miután a tételeket Kozorits, sőt maga Biró püspök is átvizsgálta, megadta a jóváhagyást. Most Prileczky ahelyett, hogy a tételeket változatlanul kinyomatta volna, azokat bővítette és változtatta, és így küldte a győri nyomdába. A győri censor, P. Kelemen Antal jezsuita, aki Biróval belső barátságban és állandó levelezésben állott, a második tételt kifogásolta, a sajtóengedélyt megtagadta és erről úgy a püspököt, mint Prileczkyt értesítette. A kifogásolt második tétel szövegezése homályos; értelmét P. Kelemen így foglalja össze: *semipelagiani admittebant gratiae praevenientis necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei*. Mivel Prileczky a jóváhagyás után a tételeken még változtatott, mindenki őt okozta. Erre ő, látván a feje felé tornyosuló felhőköt, azonnal Sümegre utazott a püspökhöz, hogy magát kimentse, de a felháborodott püspök maga elé sem bocsátotta. A dolog mindenfelé nagy feltűnést keltett, azért Prileczkyt fellebbvalói áthelyezték Privigyére házfőnöknek és ujoncmesternek.³⁾ Most végre sikerült Birónak kivinnie,⁴⁾ hogy ismét ked-

¹⁾ »negregius theologus ac concionator non vulgaris extilit, qui etiam propterea multum celebrari meruit.« Annales domus sch. p.

²⁾ A püspök egyházi fenytékkel is sújtotta és effelett való bánatában halt meg 1758-ban. U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ I. Biró levelezését Kőszöghyvel. Protoc. Epp.

ves emberét, *Köszöghy Szaniszlót* kapja meg tanárnak, aki újabb három évig legnagyobb meglepedésére tanárkodott.

A szeminárium mindedig az *Acsády*-féle rezidenciát foglalta el, most 1754-ben a *Roboz*-féle házba kellett átköltöznie. Ezen átköltözésnek hosszas előzményei vannak. Már említettük, hogy *Biró Márton* a *Gizella*-kápolna szomszédságában általa épített u. n. prépostsági házban lakott, de ehhez a káptalan is jogot formált. *Biró*, hogy békében hagyják, használatra átengedte a káptalannak a ferenciek déli szomszédságában levő *Roboz*-féle házat, mely magántulajdonát képezte. Így egy darabig békességben voltak. Azonban 1753-ban, mint már említettük, a nyughatatlan természetű nagyprépost, *Orosz Pál*, a pereknek, feljelentéseknek és vizsgálatoknak egész özönét zudította püspöke fejére és a többi között a prépostsági ház bitorlásáról is vádolta. A királynő megbizta *Csáky Imre* primást, hogy a prépostsági ház ügyében tárgyaljon *Biró Márton*nal és az ügyet békességes uton intézze el. A tárgyalás a két makacs féllel igen soká huzódott. Végre *Biró Márton* engedett és hajlandónak nyilatkozott a prépostsági házat átengedni,¹⁾ csak annyi halasztást kért, hogy az *Acsády*-féle rezidenciát a saját kényel-

¹⁾ *Biró* ezeket írja 1754. május 24-én *Csáky Imre* primásnak:

»Domum illam pro Praepositali praetensam, quemadmodum jam privatim juxta, et publice coram Consessu etiam Cottensi declaravi, ita et hisce coram Celsitudinem Vestram declaro, me ultronee ac paterne D. Praeposito Majori ejusdemque successoribus cessurum, donaturum et assignaturum esse, per eundem et eosdem inhabitandam ac possidendam pleno quidem jure, certa attamen sub spiritali ejusdem obligatione, mihi utique ex fundamento tot tantarumque expensarum in eandem profusarum, neque tamen mihi refundi petitarum exigi licita ac securitate etiam mea, in eo, ut Domus alia per Praepositum Majorem de praesenti inhabitata, caeteroquin contractualiter jam capitularis futura, velut per me funditus aedificata, ac pro Seminario Annaeo Clericorum meorum hujatum cessa, et fundata effective restituatur, in formam realis Seminarii pro Commoditate Alumnorum reparanda, adeoque contractus inter me et Capitulum inita hac sola cum modificatione ulterius in suo esse et vigore persistat, suamque de caetero retineat robur firmitatis. Interim in eo etiam confido, ac aliquem mei respectum favorabilemque committentiam adpromitto, fore ut tum Celsitudo Vestra cum et D Praepositus tempus mihi indulgeat quod et res meas mobiles e saepius fata Domo transponere, et Residentiam Acsadianam, in qua nunc Annaei Clerici mei aluntur, in quamquam Residentiae et Commoditatis per Eppum inhabitabilis formam ac capacitatem redigere et ipsum Archivum Cottense (necessitas enim coegit, ut et pro archivo et pro sessionibus cubicula ibidem assignarem) alio transferre queam.»
Protoc. Epp.

mére, a Roboz-féle házat pedig szemináriumnak átalakíthatassa. Azonban a diadalmaskodó Orosz Pál ennyi időt sem engedett, holott a lakásra nem volt ráutalva, mert mint referens, állandóan Bécsben tartózkodott; míg Biró Márton távol volt, annak minden holmiját az utcára szóratta és a prépostsági házat elfoglalta. Azonban szerzeményét nem élvezhette, mert nem sokára meghalt.¹⁾

Mostantól fogva tehát a szeminárium a Roboz-féle házban volt elhelyezve. A jelenleg emeletes kanonoki ház a ferenciek déli szomszédságában akkor szerény földszintes épület volt. Akkori állapotáról csak annyit tudunk, amennyi Biró *literae translatoriae*-jében foglaltatik; ezen irat teljes szövege a következő:

»Nos Martinus etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium, quibus expedit Ursis: Quod posteaquam ex infinita Dei Misericordia de cura animarum seu sorte parochiali ad Canonicatum Cathedralis ecclesiae Weszprimiensis promoti, post aliquot annos Canonicatus, anno nimirum 1732 a Nobilibus Paulo et sub ejusdem evictione ab Adamo et Josepho adeoque tota familia Roboziana extreme desolatam et ruinosam in Arce areae Honorabilium in Christo PP. Franciscanorum a parte meridionali immediate contiguam et advicinantem domum (de qua plenariam et omnimodam disponendi potestatem reservamus) aere proprio comparantes ac pariter propriis non exiguis sumptibus funditus reaedificantes, ad eumque, in quo nunc visitur statu et decore (habet enim sex honesta hypocausta, culinam et dispensam, quatuor item fornicata distincta cellaria subtus et in latere domus ejusdem existentia) deducentes ex profusissima interim Divinae bonitatis largitione A. 1740 Praeposituram quoque Majorem V. Caplo

¹⁾ Orosz Pál vasvári prépost volt, mikor Biró Márton veszprémi nagyprépostból püspök lett. Utódává Orosz Pált nevezette ki, aki csakhamar referensé is kinevezetett. Ezen tettét Biró Márton nemsokára megbánta és szeretett volna Orosz Páltól megszabadulni; így, mint bécsi ügyvivőjéhez irt leveléből kiténik, igen szerette volna, ha az izgága nagyprépostot a pécsi püspökségre ki lehetett volna nevezetni. Protoc. Epp.

Cathedralis Ecclesiae Weszprimiensis huius consecuti, eo statim omnem operam et conatum Nostrum convertissemus, ut in loco quoque illo, ubi Praepositi Majores miserrimam, neque unico vel mediocris sortis etiam homine dignam cubiculo provisam habitationem habuerant, *novam pariter funditus characteri D. Praepositi Majoris convenientem Residentiam extrueremus*, prout etiam Benedictione divina adjuti, eandem ad conspicuum hunc, in quo foris et intus cernitur, statum et perfectionem facile *sex mille florenorum expensis* Nostris deduximus. Amplioribus tandem divina miseratione immerentes licet et indigni, Beneficijs cumulati, usque adeo Dei et Apostolicae Sedis gratia ad Eppatum huius Ecclesiae Weszprimiensis sublimati, *ex quo ad Residentiam per pie memoriae Praedecessorem Nostrum Eppum Adamum Acsády extractam statim ab exordio Eppalis Officii Ntri clericos huius Dioecesis alumnos illocassemus, in praetacta autem domo Ntra Roboziana bonae memoriae Praepositus Paulus Orosz incolatum accepisset, inque ea per dies vitae suae mansisset, usque ad obitum ejusdem praetactam praeposituralem modo praevio per Nos funditus erectam retinuimus quidem (alias enim Weszprimii non habuissemus locum, quo caput reclinaremus) ast eodem Dno Praeposito in Domum aeternitatis abeunte, statim clericis ad Robozianam domum translocatis, evacuata domo illa Praepositurali abinde res nostras in Domum Eppalem transferri fecimus.*»

Az új házzal együtt az intézet csakhamar új elöljárót is kapott. Kozorits Ferenc 1755-ben kanonokká neveztetvén ki, megvált az intézettől és a plebániától. Utóda mindkét hivatalban *Drávecz József* címzetes kanonok, vaáli esperes-plebános lett. Drávecz már esperes korában kitűnő szolgálatokat tett Birónak; az egykoruak feddhetetlen életét, kedves modorát és nagy tudományát dicsérik.¹⁾

A veszprémi egyházmegyének már eddig felsorolt papnevelési alapítványai ezen évben egy ujjal szaporodtak. Ugyanis

¹⁾ *Dignissimus, quem vitae ecclesiasticae probitas ac innocentia et morum comitas et doctrinae excellentia isto munere dignissimum effecere. Annales domus sch. p.*

Lenthy István nagyprépost 5000 frtot tett le a nagyszombati jezsuitáknál alapítványul a *Collegium Rubrorumban* nevelendő két veszprémmegyei papnövendék számára. Az egyházmegyének ezzel a Collegium Rubrorumban 10 alapítványi helye volt, és ezeken kívül 2 a *Stephaneumban*. *Lenthy* pergamenre irt alapítólevele a püspöki levéltárban őriztetik.

1757-ben az intézet új tanárt kapott. Ugyanis *Köszöghy Szaniszlót* *Biró* püspök rendkívül nagyra becsülte. 1756-ban azt remélte, hogy sikerül őt provinciálissá megválasztatnia, ez érdemben irt is a generálisnak, de a dologból semmi sem lett. Az új provinciálissal szemben az építendő piarista rendház telekkérdése miatt igen barátságtalan volt a püspök, de annál bizalmasabb *Köszöghy*vel. Ezért a provinciális *Köszöghy*t nem nézte jó szemmel *Biró Márton* oldala mellett és 1757-ben egész váratlanul *Nyitrára* helyezte át.¹⁾ *Köszöghy Utóda Kónya Kristóf* (a ss. *Nomine Jesu*) lett. *Kónya* is szívéen viselte a szeminárium ügyét és *Biró* csakhamar megbarátkozott vele. Fennmaradt egy levele, melyben a püspököt értesíti, hogy az egyedüli előljáró, *Drávecz* prefektus távollétében a szemináriumban rendtelenségek fordulnak elő.²⁾

A következő évben a jeles *Drávecz* kanonokká lett és megvált az intézettől. Mint püspöki és káptalani helynök, tevékeny részt vett az egyházmegye kormányzásában 1779-ben bekövetkezett haláláig. Utódává a püspök *dr. Milchdorffer György* kis-torbágyi plebánost nevezte ki, aki most nevét *Tejfalussyra* magyarosította.³⁾ *Tejfalussy* jó szónok hírében állott, egy ízben a kalocsai érsek is meghívta *Hajósra* ünnepi szent beszédet tartani.⁴⁾

Hosszu idő után megint akadt a szemináriumnak két jótévője. 1759-ben *Steiner János* vörösvári plebános *Tejfalussy*nak egy látogatása alkalmával 600 forintot adott át a növendékek

¹⁾ Annales domus sch. p.

²⁾ Protoc. Epp.

³⁾ Annales domus sch. p.

⁴⁾ Protoc. Epp.

ruházatára és egyuttal megígérte, hogy még 1600 frtot fog a szemináriumnak adni.¹⁾ Az 1760-ban elhunyt *Lenthy István* nagyprépost pedig könyvtárát hagyta az intézetre.

Eddig egyetlen tanár adta elő az egész theológiát. Most 1760-ban végre rendszeresítette Biró a második tanári állást is, még pedig úgy, hogy ezen második tanár ellátása fejében a rendháznak fizetendő 100 frtot mindig a püspök fizesse. Második tanárnak *P. Szótay (?) Keresztély* (a s. Emerico)²⁾ jött. A következő évben már *P. Kázmér Agostont* (a s. Nepomuceno) találjuk az egyik tanszéken.

Ezen időtáiban Biró Mártonnak szembaja támadt, amely oly komoly jelleget öltött, hogy 1760-ban kényszerítve látta magát koadjutort kérni. *Koadjutorrá Koller Ignác* esztergomi kanonok, táblai preláus, neveztetett ki, aki mint targumi felszentelt püspök segédkezett az egyházmegye kormányzásában. Két év múlva 1762-ben *meghalt Biró Márton*.

A szeminárium életre keltése és életben tartása *Biró Márton* püspök műve. Pénzbeli alapítványt ugyan nem tett az intézet részére, de az intézet mégis mindenkor alapítói közt fogja emlékét tisztelni. Leveleit olvasva meggyőződhetünk arról, hogy a szeminárium érdekét mindenkor szívéen hordozta. Nagy súlyt fektetett arra, hogy az intézet mindenkor oly előljárókat és tanárokat kapjon, akik az intézetnek javára válnak. Folytonos levelezésben állott nemcsak a piarista provinciálissal, hanem a befolyásosabb rendtagokkal is, hogy tekintélyét a szemináriumi tanárok helyes megválasztására érvényesíthesse. Többször fejezte ki nemtetszését a tanárok minduntalan való változtatása felett és különösen fájalta, hogy a legjobb tanárokat rövid idő múlva ismét máshova helyezték át. Így 1749-ben *Nodroviczky Szeverint*, kivel teljesen meg volt elégedve, váratlanul át akarták helyezni; abban, aki utódának volt kijelelve, nem találta fel azon személyi tulajdonokat, amelyeket egy szemináriumi tanár-

¹⁾ Protoc. Epp.

²⁾ Vezetéknevét csak némi valószínűséggel tudjuk megállapítani.

ban elengedhetetleneknek tartott, u. m. »suavitatem, agendi modum, et dulcedinem conversandi,« azért erélyes hangon tiltakozott az áthelyezés ellen és ezen rendelkezés visszavonását követelte, ami meg is történt. Hogy pedig jövőre hasonló eseteknek elejét vegye, levelében azt kívánta a provinciálistól, hogy őt minden tanárváltozásról már előre értesitse. Növendékei iránt mindig érdeklődött, vitatkozásaikon szívesen jelent meg. A tanárok irodalmi munkásságát is pártolta, kiadandó műveik mecénásságát készségesen elvállalta. Szemináriumra számára előjáróknak egyházmegyéje legkitünőbb papjait szemelte ki és ezen szegényes intézet, mely bizony végtelenül egyszerű és kezdetleges volt, e korban, mikor a szemináriumok rohamosan hanyatlásnak indultak,¹⁾ a jó szellemet még meg tudta őrizni.

Biró Márton utóda *Koller Ignác* egész püspöksége alatt mindig kiváló gondot fordított a szemináriumra. Mint a Stephaneumnak egykori regense, nem csak érdeklődött a papnevelés iránt, hanem bőséges tapasztalatokkal is rendelkezett.

Koller mindjárt püspökségének kezdetén elhatározta, hogy véget vet a szeminárium tengődésének és az eddigi helyett nagyobb számú növendékek befogadására is alkalmas épületet emel. Hiányzott még akkor egy méltó püspöki rezidencia is. Azonban e két nagyobb szabásu építkezés a szűk veszprémi várban komoly nehézségekbe ütközött. A püspöknek első terve az volt, hogy a Biró Márton-féle prépostsági ház helyére építteti a püspöki rezidenciát, a mostani püspökségi melléképületek helyére pedig a szemináriumot. E tervet csakhamar elejtette és azt határozta, hogy lebontatja a királyi konyhát és az Acsády-féle rezidenciát és ezek helyére építteti a püspöki rezidenciát. Ennek építését 1766-ban meg is kezdte. A szeminárium számára annak mostani helyét jelelte ki, de építését a rezidencia befejezése utánra halasztotta.²⁾

¹⁾ V. ö. a jezsuiták panaszait növendékeikre, melyeket a helytartótanács 1752-ben a püspökökkel közölt.

²⁾ Annales domus sch. p.

A szeminárium beléletéről csak gyér adataink vannak.

1763-ban *P. Conradi Norbert* házfőnök és *P. Edegger Boldizsár* voltak tanárok. Ezen évről fel van jegyezve, hogy a püspök a növendékek vitatkozásain megjelent, azokban maga is részt vett szillogizmusokban opponálva és a vitatkozók között jutalmul könyveket osztott szét.

Az intézetben mindedig történt eseményekről csak az intézeten kívül álló forrásokból értesülünk. 1766-ban más szemináriumok példájára a növendékek az intézetben előforduló eseményekről naplót kezdtek vezetni. Ezen naplóba 1784-ig leginkább csak az asszisztenciát és a növendékek neveit jegyezték be, csak szórványosan fordul elő egy-egy »Nota Bene« más eseményekről. 1790 után az asszisztencia elmarad és helyét egészen naplószerű feljegyzések foglalják el.¹⁾

Ugyanezen évben *P. Conradit P. Perczel Imre* váltotta fel.

1767-ben *Tejfalussy* prefektus az ujonan felállított hetedik kanonoki stallumra és az ezzel egybekötött hantai prépostságra neveztetvén ki, az intézettől megvált († 1781). Helyét *Balassa István*, előbb gyula-keszűi, most csákvári plébános foglalta el.

Majd 1769-ben *P. Edegger* vált meg az intézettől és Nagy-Károlyba távozott. Utóda lett *P. Szomi Lajos*.

A hetvenes években a növendékek között évről-évre új hivatalokat találunk. Így mindjárt 1770-ben a két eddigi prefektuson kívül a következő prefektusok vannak: cantus, culinae, vestium et infirmariae.

1771-ben oly dolog adta magát elő, ami a fegyelem nagy mérvű meglazulására mutat. Ugyanis júniális címén három napi szünetet kaptak a növendékek, de ezzel sehogy sem akarták beérni. Az elégedetlen növendékek a prefektus tudta nélkül a püspöki helynökhöz fordultak és tőle még egy nap

¹⁾ A naplójegyzetek ezen Emlékkönyvhöz is több adatot szolgáltatottak. E feljegyzéseket a növendékek mindaddig, míg az előjárók által nem ellenőriztettek (1844), egészen fésztelenül vezették, ép azért hamisítatlanul, bár sokszor elég kedvezőtlenül, tüntetik fel a növendékek lelkiületét és az intézet szellemét. A naplót »Napló 1766-tól« címen fogjuk idézni.

szünetet erőszakoltak ki. Azonban a prefektus a fegyelem még nagyobb mérvű meglazulásától tartva, még sem engedett ki-menetelt.

A következő évben P. Szomi helyébe P. Mulaj kalocsai tanár helyeztetett át, de ezen rendelkezést a provinciális a püspök közbelépésére visszavonta.¹⁾

1773 ápr. 4-én Bécsben *elbunyt Koller Ignác* püspök, még mielőtt rezidenciáját befejezhette és a szeminárium építéséhez kezdhetett volna. Annyi idő óta most volt először alapos remény, hogy a szeminárium méltó otthont fog kapni; már minden készen volt az építkezésre, mikor a jó lelkű püspök halála egyszerre minden reménységet megsemmisíteni látszott. A félelem csakhamar alaptalannak bizonyult, mert, mint alább látni fogjuk, Koller végrendeletével biztosította az építkezés sorsát.

Koller kormányzásának kora a szemináriumokra nem volt kedvező, a 18-ik század szelleme ekkor már beszivárgott a pap-nevelő intézetekbe is. A veszprémi szemináriumban is kapkodó ujitásokkal és a fegyelem lazulásának más komoly jeleivel találkozunk. Nehéz idők határához értünk.

¹⁾ Annales domus sch. p.

III. FEJEZET.

Koller Ignác püspök halálától a generális szemináriumok felállításáig.

(1773—1784.)

A szeminárium *építésének* megkezdésére már minden intézkedés megtörtént, mikor *Koller Ignác* püspök halálának híre Veszprémbe érkezett. Ugy látszott, hogy a küszöbön álló építkezést a püspök halála ismét hosszú időre elodázza. Azonban a szeminárium nemeslelkű pártfogója végrendeletében gondoskodott arról, hogy a szeminárium építése halasztást ne szenvedjen.

Koller püspök végrendelete¹⁾ a szeminárium javára a következő intézkedést foglalja magában: » . . . in unum conflatae Massae Haeredem in una rata medietate Cathedralém Ecclesiam, sponsam videlicet meam instituo; Verum dum Ecclesiam hic nomino: non intelligo parietes illius, quapropter rem uberius explano, nimirum: Residentiam Episcopalem Veszprimii, quam sperabam usque finem venturis Mensis Julii parandam.²⁾ *Materia omnia, quae considerabilia sunt, pro Seminario juxta delineationes jam paratas erigendo supermanebunt, pro inchoato et continuando aedificio Seminarii Decem Millia florenorum Rhen. destino . . .*«

¹⁾ A végrendelet Bécsben 1773 márc. 24-én kelt, eredetije a bécsi udvari levéltárban található. Mi Véghelyi Dezső kir. tan. alispán ur másolata után közöljük.

²⁾ A rezidencia Koller halálakor a befejezéshez igen közel állott, az egyik szárnyat a püspök már évek óta lakta.

A végrendeletben hagyományozott 10000 frt és mintegy 15000 frt értékű építési anyag lehetővé tették, hogy a szeminárium építéséhez azonnal hozzá fogjanak. Május 24-én temette el Somogyi Dániel pannonhalmi főapát a megboldogult püspököt és már május 29-én megtörtént az alapköv letétel. Ezen napon délelőtt 11 és 12 óra között az összes növendékpapság jelenlétében tette le nagy ünnepélyességgel Drávecz József káptalani helynök, az intézet volt prefektusa, a székesegyház sekrestyéje felé eső sarkon az első követ. Az építkezést a székesegyház felé eső szárnyon kezdték meg.¹⁾

Koller püspök végrendeletéből *Mária Terézia* királynő is tudomást vett a szeminárium építkezéséről. A királynő július 12-ikén meghagyta a helytartótanácsnak, hogy utasítsa a veszprémi káptalant, hogy a szeminárium felépítéséről haladéktalanul gondoskodják és az építkezés haladásáról a helytartótanács útján időnkint jelentést tegyen.²⁾ A helytartótanács a királynő rendeletét jul. 19-én közölte a káptalannal.

A káptalan már aug. 20-án értesítette a helytartótanácsot az építkezés előhaladásáról. A jelentés, miután tudatja, hogy a Koller hagyományát képező 10000 frtból 3000 frtot már megkaptak és ebből 601 frt 29 dénárt már ki is fizettek, így folytatja:

»*Pars Seminarii modernae Structurae constituit in Longitudine Orgias 13 Pedes 5 Pollices 9, extra fundamentum jam educti muri constituunt orgias $\frac{1}{2}$ Pedem 1 Pollices 6. Fundamenta jam effossa constituunt in Orgiis 6 et Pedibus 3. Seminarium 4 solum Equis provisum est qui praeter alios Domesticos labores Materi-*

¹⁾ Az építkezésre vonatkozó okmányokat Vég helyi Dezső kir. tan. alispán urnak köszönjük.

²⁾ *Quandoquidem ultimo denatus Wesprimiensis Episcopus Ignatius Koller pro Seminario ad rationem 50 alumnorum ibidem secundum Ideas per se conceptas extruendo 10000 fl. Summam legasset, haecque Summa Capitulo Wesprimiensi jam etiam effective numerata haberetur... Hinc quo piun hoc institutum suum debitum quo citius sortiatur Effectum Dil. et Fid. Vestris clementer committendum esse duximus, quatenus apud antelatum Wesprimiense Capitulum efficaciter disponere noverint, ut ejusmodi salutaris Testatoris Menti et Intentioni exacte satisfaciat, et de progressu operis de tempore in tempus Informatio horsum su'mittatur.*

alia necessaria hactenus advexerunt cum adjutorio aliorum conductorum Curruum. Quoniam autem similes conducendi Currus actu haberi nequeant ob fervidam qua Hospites occupantur Triturationem et necessariae Materialium Advectioni cum fine venturi Mensis 7-bris imminentem etiam Vindemiam Obicem ponere praevideamus, Necessitatis ratione exigente ita disponendum esse censuimus, ut ubi fundamenta jam cessa hoc adhuc tempore horizontaliter educta fuerint, ab ulteriori Opere Murarii desistant, absoluta vero Vindemia omnis conatus eo convertatur, ut affuturo Anno Deo Auspice Structura haec fervide continuari possit.«

Ugyanazon évben egy újabb felterjesztésben azt jelentette a káptalan, hogy a Koller által hagyományozott összeg a szeminárium épületéhez elégtelen; ezen összegből a jóváhagyott tervek szerint csak egy szárnyat lehet felépíteni. Azért arra kérte a királynőt, hogy a másik két szárny felépítéséhez szükséges összeget az üresedésben lévő püspökség jövedelméből utalványoztassa ki.

1775 március 7-én újból jelentést tett a káptalan az építkezés haladásáról. Jelentéséből kitűnik, hogy a székesegyház felé eső szárny 8 szobával¹⁾ már tető alatt áll és hogy ezen évben már a középső szárny építéséhez fogtak. Az érdekes felterjesztés így szól:

»Divino adjutorio conatibus nostris assistente, *structura ejusdem aedificii eo perducta est, ut una aedificii ala secundum delineationem per Suam Majestatem Sacratissimam clementer approbatam, cum tribus Contignationibus sub tecto jam constituuntur, et praeter unum Cellarii fornicem, reliqua octo cubicula cum Fornicibus parata sunt, in hanc partem aedificii expositi sunt floreni 5981 d. 22 praeter inconstationes tam interne quam externe necessarias, et praemissum Cellarii fornicem quoad internum positi aedificii Instructionem desiderarentur adhuc subsequencia: pro arculario*

¹⁾ Ezen szárnyon jelenleg több szoba van, de mostani beosztása csak későbbi eredetű. Kezdetben a földszinten és a II. emeleten 3—3, az I. emeleten 2 szoba volt.

fl. 566, pro Murario labore fl. 499 d. 70, pro vitriario fl. 110, pro fabro Lignario fl. 480 d. 60, pro octo fornacibus fl. 153, pro fabro ferrario et necessario Cratium ferro fl. 289, pro necessariis currente anno, quo altera aedificii ala inchoari deberet, 100 m. tegularum singulum mille à 6 fl. computando fl. 600, pro 400 orgiis lapidum singula orgia à fl. 1 d. 30 fl. 520, pro 2000 Quadratis lapidibus ad exponendos ambitus singulum 100 à florenis 19 simul cum vectura fl. 380, pro duobus Nodis lamineis fl. 36, pro calce intra annum fl. 200, pro arena et ejus vecturis fl. 150, pro postibus et gradibus lapideis fl. 200, quae summae insimul constituunt fl. 4100 d. 30. *Erogationum Summis in annis 1773 florenis 1720 d. 56¹/₂, in Anno 1774 fl. 4260 d. 65¹¹/₁₂ ac denique fl. 4100 d. 30, praeexpositis insimul assumptis et calculatis ac fl. 10081 d. 52⁸/₁₂ efficientibus deducitur 10 m. florenorum perceptionem non sufficere, verum adhuc fl. 81 d. 52⁵/₁₂ desiderari. Haec praeductae Rationes per Stephanum Balassa Seminarii ejusdem Praefectum confectae et de positione in positionem documentis firmatae et per Capitulum Nostrum revisae plenius legitimant, quas Serenitati Vestrae Regiae et Excelso Consilio R. L. hicce annexas perdemisse submittimus.*«

A felépített déli szárnyat csakhamar egészen befejezték és be is rendezték, úgy hogy Babics András augusztus 27-én már ebben tarthatta actus parvus-át, novemberben pedig az új iskolaévre az egész intézet átköltözött.¹⁾

A káptalan felterjesztéseinek alapján a kancellária 1776 január 15-én a királynőnek azt javasolta, hogy az építkezés folytatására még szükséges 24477 frt az üresedésben levő püspökség jövedelméből fedeztessék. A javaslat sorsáról és az építkezés további folyamáról nincsenek határozott adataink.

A széküresedés tartama alatt felépült a középső szárny is, úgy hogy *Bajzáthra* csak az északi szárny építése maradt.

¹⁾ Napló 1766-tól.

Ugy látszik Bajzáth első éveiben szünetelt az építkezés. Erre enged következtetni azon körülmény, hogy a konzisztórium jegyzőkönyveiben az építkezés folytatására 1781-ig semmi intézkedésnek sem találjuk nyomát.

Az 1781 jan. 19-én tartott konzisztóriumban tudatta Bajzáth a káptalannal, hogy a tavasz beáltával teljes erővel folytatni fogja a szeminárium félben maradt építését. Erre a káptalan az építkezésre 60000 db. téglát, 1000 köböl meszet és az állásokhoz nagy mennyiségű fát ajánlott meg. Majd február 3-án Bajzáth püspök 9000 frtot tett le a káptalan kezébe azon meghagyással, hogy ezen összegből 5000 frt a szeminárium alapítókéjéhez csatoltassék, 4000 frtot pedig az építkezés folytatására fordítsanak. A tavasz beáltával tehát hozzáfogtak a hátralevő északi szárny építéséhez.

A következő 1782-ik évben végre kilenc évi sok viszonytagság után készen állott az egész épület, melyet a püspök megtekintve, ezen szavakkal adott át növendékeinek: »Sunt heruli ipsi.« Az új épület nagyszerűsége az egykoruakat egészen elragadta. Hogy az új épület alkotóinak munkáját méltányoljuk, meg kell gondolnunk, hogy akkor a várban az ujonnan épült püspöki rezidencián és a Drávecz-féle kanonoki házon kívül nagyobb szerű épület egyáltalán nem létezett.

Míg az építkezés folyt, az intézet beléletében, főkép a *tanításban* mélyreható változások történtek.

Néhány héttel Koller halála után, 1773 jul. 21-én, *XIV. Kelemen* pápa *Dominus ac Redemptor noster* kezdetű brevejével feloszlatta a *Jézus társaságát*. A rend feloszlátása, mely eddig majdnem az összes nevelő intézeteket vezette, a nevelés- és tanítás minden ágában óriási visszaesést idézett elő.¹⁾

Ezen egyháztörténelmi katasztrófának közvetlen hatása a veszprémi szemináriumra ugyan nem volt, de távolabbi kihatásai ezt sem hagyták érintetlenül.

¹⁾ V. ö. Zschokke i. m.

A Jézus társaságával sirba szállt az ő *Ratio studiorum*-a is. A régi rendszer meg volt döntve, de ujjal, jobbal pótolni képtelenek voltak. *Van Swieten* elvei halála után († 1772) diadalmaskodtak, az egyedüli ellenség, mely eddig velük dacolni képes volt, meg volt semmisítve. Ellenszegülés nélkül vonta a kormányhatalom lassanként egészen saját hatáskörébe a szemináriumokat és hozzá nem értő, sokszor lelketlen emberek által gyártott rendeletekkel reformálta a papnevelést. Természetesen jót, tartósat alkotni nem tudtak, amit ma elrendeltek, holnap visszavonták. Ennél lelketlenebb kísérletezést emberek léleküdvösségével még soha sem üztek.

Azonban az új intézmények térfoglalásához idő kellett.

A helytartó-tanács 1776-ik évi rendelete képezi az első elhatározó lépést a jelzett irányban. Ekkor ugyanis a helytartó-tanács azon célból, hogy az összes tanintézeteket jobban ellenőrizhesse és azok egységes vezetését lehetővé tegye, az egész országot 8 tankerületre osztotta és ezek élére az ország első méltóságai közül tankerületi főigazgatókat nevezett ki. A főigazgatók hatásköre azonban csak a középiskolákra szorítkozott, a felsőbb iskolákról a helytartó-tanács külön intézkedett. Nevezetesen az egyházmegyei szemináriumok főigazgatói tisztét a megyéspüspökre ruházta, de olyanféleképpen, hogy a főigazgatói teendők ellátására helyettesül u. n. *prodirektort* nevezzen ki, akit állásában a királynő erősít meg. Ezen prodirektornak a helytartó-tanács rendelete értelmében kötelessége felügyelni, hogy a tanárok magukat az előirt tantervhez tartsák és a helytartó-tanácsnak a növendékek tanulmányi előrehaladásáról, az elévzett tananyagról, úgy szintén a vitatkozások és vizsgálatok tételeiről félévenként jelentést tenni.¹⁾

¹⁾ Az 1776 aug. 12-én kelt helytartósági rendelet a prodirektorokról így intézkedik: . . . *Cum autem in Regno Hungariae dentur nonnulla adhuc Lycaea Archi — et Eppalia, uti Coloczae, Agriae, Nitriae, Veszprimii, Magno-Varadini, Quinque-Ecclesiis, Vaczii, ubi partim studium theologicum unice, partim etiam Philosophia per constitutos a Locorum Ordinariis Professores traduntur; Hinc respectu Horum Altiorum Studiorum Archi — et Eppalium quae non minus ac alia ad sollicitudinem Regiam pertinent, illud clementer ordinare dignata*

Az 1776-iki rendelet célzata világos. A szemináriumokban elkülöníti a theologia tanítását a papi neveléstől, azt kizárólag állami jognak tartja, a püspököt nem tekinti a theologiai intézetek természetes fejének, hanem a prodirektorral együtt ki-nevezett állami főigazgatónak.

A veszprémi szeminárium első prodirektorává Drávecz káptalani helynök 1777-ben *Csapodi Lajost*, ki előbb mint jezsuita, a nagyszombati egyetemen tanár, később a szerzet feloszlata után ugyanott könyvtárnok volt és most 1777-ben veszprémi kanonok lett, nevezte ki.

Mint ilyen előzmények után várni lehetett, nem sokára a theologia tanításának teljes megváltozása következett.

Van Swieten szellemi örököse *Rautenstrauch* braunauai apát 1774-ben az udvari tanulmányi bizottság által felszólítatva, *tantervet* dolgozott ki, amelyet a febronianisztikus körök általános tetszéssel fogadtak.

A Rautenstrauch-féle tanterv tökéletesen szakít az eddigi hagyományokkal. A dogmatika megszűnik az egész theologia középpontja lenni és a többi tárgyakkal egy sorba jön. A kiszorított scholastica theologia helyét részint egészen új tárgyak, mint a theologiai irodalomtörténelem, részint a többi eddig szűkebb korlátok közé szorított theologiai tudományok foglalják el. Mostantól fogva teljesen egyenrangú tantárgyak: az erkölctan és irodalomtörténelem, dogmatika és egyházjog, lelkipásztorkodás-tan és egyháztörténelem. A lelkipásztorkodásra vonatkozó gyakorlati utasításoknak, melyek eddig az erkölctanban és egyházjog-

est Sua Mattas Ssma: Ut in his Superioris Directoris Regii Munere Ipse Ordinarius Loci, adeoque Praepta DVa Veszprimii fungatur, medio nihilominus constituendi Prodirectoris, ac per Suam Matrem Ssmam subinde confirmandi Lycaeum huius modi Eadem, qua aliae Academiae Regiae administrantur, modalitate, et penes easdem Instructiones dirigatur, neque alii Professores ad docendum admittantur, quam qui in universitate Regia gradum Facultatis illius, in qua docendi munus exercere volunt, obtinuerint, uniformemque docendi Methodum tenuerint; Ordinarii proinde illius, atque adeo Praepta quoque DVae qua Superioris Directoris Munus et illud erit, ut Semestrales Informationes de Progressu Studiorum Consilio huic Locumtenentiali Regio submittantur, ac ita etiam universae in Disputationibus et Tentaminibus propositae theses eisdem semestralibus Informationibus adnectantur.

ban adattak elő, lelkipásztorkodástan neve alatt való különválasztása is e rendszer érdeme.

Rautenstrauch a theologiai tárgyakat két csoportra osztja, egyiket az előkészítő tanulmányok képezik, a másikat a tulajdonképeni theologia. Az első két évben a növendékek kizárólag az előkészítő tárgyakkal, a későbbiekben a tulajdonképeni theológiával foglalkoznak. Rautenstrauch a tantervnek ezen általános keretein kívül minden egyes tanár számára külön utasítást is dolgozott ki.¹⁾

A Rautenstrauch-féle tanterv az osztrák egyetemeken és szemináriumokban, dacára Migazzi bibornok tiltakozásának, még 1774-ben behozatott. A következő évek alatt e tanterv némi változást szenvedett.

1779-ben a magyar helytartó-tanács a magyar szemináriumok részére egy tantervet adott ki, amely alapján a Rautenstrauch-félétől nem különbözik. A magyar helytartó-tanács tanterve a tananyagot a következőképen osztja be:²⁾

I. év: 1. egyháztörténelem, 2. az első három hónapban héber nyelv, a többiben ó-szövetségi hermeneutika.

II. év: 1. az első három hónapban görög nyelv, a többiben új-szövetségi hermeneutika, 2. theologiai irodalomtörténelem, patrologia és institutiones theologicae.

III. év: 1. a dogmatika és polemika első része, 2. erkölcs-tan és lelkipásztorkodástan.

IV. év: 1. a dogmatika és polemika második része, 2. egyházjog.

Ezen tantárgyak mindegyike napi 2 órában, heti 8 órában³⁾ adatik elő. Az egyháztörténelmet és irodalomtörténelmet, az ó- és újszövetségi szent-írást, az egész dogmatikát és polemikát, végre az erkölcs-tant és egyházjogot egy-egy, összesen négy tanár adja elő. Eszerint úgy a tanárnak mint a tanítványnak mindkét tantárgyból van naponta délelőtt és délután órája.

¹⁾ Zschokke i. m.

²⁾ Az országos levéltárból.

³⁾ Kedd és csütörtök szünnapok voltak.

Nem tudjuk megállapítani, mennyire érvényesült az új tanterv a veszprémi szemináriumban. Erre csak a prodirektorok jelentései deríthetnének fényt, de ezeknek a püspöki levéltárban nyomuk sincs. Az bizonyos, hogy intézetünkben 1784-ig csak három tanfolyam volt és két rendes tanár. Hihető, hogy ezek az új tanterv által előírt tantárgyakat adták elő részben biennális rendszerben. Az 1777 óta a prefektus oldala mellett működő vice-prefektus is tanított a szemináriumban, de nem tudjuk micsoda tantárgyat és hány órában.¹⁾ Lehetséges az is, hogy mióta a prefektus nem volt egyszersmint városi plebános, ő is tanított. Azonban mindezt homály fedi.

A Rautenstrauch-féle tanterv fontossága abban áll, hogy alapul szolgált az összes későbbi tantervekhez és lényegében még ma is érvényben van.

A nagyszámú skolasztikus *vitatkozások*, melyekről az egykori feljegyzések hírt adnak, arra mutatnak, hogy intézetünk tanárai még mindig hívek maradtak a skolasztikus rendszerhez. A feljegyzések szerint ezen időszakban a következő menstriaú tartattak:

1773 jan. 31-én, a növendékeken kívül részt vett P. Kiss Adorján piarista házfőnök és Szabó József szentszéki jegyző; aquinói sz. Tamás ünnepén, részt vett két tihanyi bencés; a nagyhét hétfőjén, részt vett két piarista tanár; jun. 20-án, részt vett P. Kiss Adorján házfőnök és egy tanár; jul. 7-én; aug. 8-án, részt vett két tihanyi bencés. — 1775-ben aug. 30-án, részt vett a palaznaki plebános, a veszprémi városi és káptalani káplán; négy nappal később az itt időző pápai nuncius kívánságára ismét volt vitatkozás. — 1777 jan. 11-én, részt vett az egyik theologiai és egy gimnáziumi tanár; sz. Tamás napján, részt vett Gitzei István kanonok és a palaznaki plebános.

¹⁾ Hogy Babics viceprefektus tanított, tudjuk a helytartótanács leirataiból, melyek őt tanárnak nevezik. A napló 1778-ban felsorolva a tanárokat, hozzá teszi: *Die Martis artemeridianus RRmus Praef. Ludov. Csapody, promeridianus A. R. D. Andreas Babics V. Studior. Praef.* Talán úgy értendő ezen megjegyzés, hogy a prefektus tartotta a szünnapon délelőtt tartani szokott skabellumokat, a viceprefektus pedig a délutáni német órát.

A következő *actus parvusok* emléke maradt ránk: 1774-ben Paczona Ferenc tartott *actus parvust*, ellenfelei voltak: két pannonhalmi bencés és egy veszprémi növendék; 1775-ben tartott Babics András, a későbbi viceprefektus, vele vitatkoztak: Horváth Pál örkanonok, a helynökségi titkár és egy piarista.

A világi urak még mindig élénken érdeklődtek a növendékpapok vitatkozásai iránt. Erre nézve jellemző, hogy 1775-ben mivel szent Tamás napján megyei közgyűlés volt, a kitűzött vitatkozást délután négy órára halasztották, hogy azon a közgyűlésre összesereglett világi urak is megjelenhessenek.

Az utolsó vitatkozást 1783 december havában tartották.

A növendékek ekkori életmódjáról becses adatokat találunk a szeminárium fennmaradt *törvényeiben*, melyeket 1779-ben erősített meg Bajzáth püspök. Ezek a legrégebbi intézeti törvények, melyek ránk maradtak.¹⁾

A Bajzáth-féle törvények szerint minden növendék egy évig ujoncnak tekintetik. Ezen próbaévesek külön tan- és hálóteremben laknak és a többi növendékektől teljesen el vannak különözve, ugyannyira, hogy még velük beszélgetniök sem szabad. Ezen intézmény 1775-ben, mikor az új házat elfoglalták, honosodott meg a szemináriumban. Míg a többi növendék minden évben új talárt kap, a novicius csak a többiektől levetettre tarthat igényt. Hogy az első évet próbaévesnek tekintették, abból is kitűnik, hogy ha az első évben távozott valamely növendék az intézetből, az intézet tőle semmiféle kártérítést nem követelt, míg a felsőbb évesek, ha távoztak, visszatérítéssel tartoztak.

A törvények előírják az elmélkedést, melyre a pontok az előző este olvastatnak fel; továbbá a lelki olvasást²⁾ egy-egy

¹⁾A törvények egyetlen tenmaradt példánya a püspöki levéltárban található. A törvénykönyv a szabályokon kívül magában foglalja még a napirendet és az intézet élelmezési és ruházati pragmatikáját is. A Bajzáth-féle törvények egyházas szelleme éles ellentétet képez a későbbi Kopácsy-félékkel. Ezen törvények hihetõleg azonosak az intézet első törvényeivel a melyek 1779-ben, mint már megelõzõleg 1777-ben is, csak némi módosítást szenvedtek.

²⁾Lelkiolvasmányul nem a szentírást olvasták, hanem valamely *liber spiritalist*. L. a törvényeket.

$\frac{1}{4}$ órában ebéd és vacsora előtt, végre havonkint legalább kétszeri gyónást.

A növendékek felett való felügyelet a viceprefektushoz tartozik. 1778 óta a növendékek közt prefektusok helyett duktorokat találunk, de még minden nagyobb hatáskör nélkül. A cirkulusokat 2 bidellus vezeti.

A Bajzáth által előirt napirend a következő:

Előadási napokon:

Reggel $\frac{1}{2}5$ -kor felkelés; 5— $\frac{1}{2}6$ -ig reggeli ima és elmélkedés télen a tanteremben, nyáron a kápolnában; $\frac{1}{2}6$ -kor sz. mise; 6— $\frac{3}{4}8$ -ig foglalkozás; $\frac{3}{4}8$ —8-ig előkészület az előadásokra; 8—10-ig előadás; 10— $\frac{3}{4}11$ -ig foglalkozás; $\frac{3}{4}11$ —11-ig lelkiolvasás; 11-kor ebéd, egész ebéd alatt olvasás; ebéd után a tantermekben ének; $\frac{1}{2}1$ — $\frac{3}{4}2$ -ig foglalkozás; $\frac{3}{4}2$ —2-ig előkészület az előadásokra; 2—4-ig előadás; 4— $\frac{1}{2}5$ -ig szabad idő; $\frac{1}{2}5$ — $\frac{1}{4}7$ -ig foglalkozás; $\frac{1}{4}7$ — $\frac{1}{2}7$ -ig lelkiolvasás; $\frac{1}{2}7$ -kor vacsora; $\frac{1}{2}7$ — $\frac{1}{2}8$ -ig cirkulus a bidellus felügyelete alatt; $\frac{1}{4}9$ -kor esti ima, a másnapi elmélkedés pontjainak felolvasása, utána lefekvés.

Vasár- és ünnepnapokon:

Reggel $\frac{1}{2}6$ —8-ig foglalkozás; 8-kor az asszisztálás gyakorlása; 9-kor nagymise; 3-kor vecsernye.

Téli szünnapokon:

Reggel 6—8-ig foglalkozás; 8—10-ig séta; 10-kor skabelum; ebéd után ének helyett német nyelvi gyakorlat, utána séta; 5-kor foglalkozás.

Nyári szünnapokon:

Reggel 6— $\frac{1}{2}11$ -ig séta, délután 1— $\frac{1}{2}7$ -ig séta; $\frac{3}{4}7$ —7-ig lelkiolvasás; 7-kor vacsora.

A Koller püspök halálától a generális szemináriumok felállításáig lefolyt 11 évről még a következő említést érdemlő eseményekről van tudomásunk.

A Jézus-társasága eltörlése következtében számos tanári állás jött üresedésbe, amelyekre 1774-ben pályázatot hirdettek.

Intézetünk jeles tanára *P. Perczel Imre* is pályázott a dogmatika tanszékére Nagyszombatba, amelyet el is nyert.¹⁾ Utóda lett *P. Kesztheli László*. Azonban *P. Kesztheli* csak egy évig maradt Veszprémbe. Helyébe felebbvalói *P. Szöllösi Jenőt* helyezték át Nagy-Károlyból; de miután Szöllösi Szomival nem tudott az elsőbbségen megegyezni, Szöllösi csakhamar Tatára, helyébe pedig Veszprémbe *Podraczki Mihály* helyeztetett át.²⁾

Mint már fentebb említettük, 1775-ben foglalták el a növendékek az új épületnek már készen álló szárnyát. Ekkor hozták be a noviciusok és veteránok között a szeparációt.

Kevéssel az új épület elfoglalása után, 1776 jul. 23-án villámcsapás rémitette meg a növendékeket, de szerencsére egyéb kárt nem okozott, mint hogy a tetőzetet megrongálta és az egyik kémény sarkát leütötte.³⁾

Az 1777-ik évben a szeminárium képe egészen megváltozott. Négy évi széküresedés után végre kineveztetett *Bajzáth József* a veszprémi püspöki székre. Ugyanakkor a szeminárium prefektusa Balassa István az újonnan szervezett székesfehérvári káptalanba kanonokká neveztetvén ki, utóda és egyuttal a theologiai liceum első prodirektora *Csapodi Lajos* kanonok lett. Eddig az intézetnek csak egy elöljárója volt, a prefektus. Most szerveztetett a viceprefektusi (vice studiorum prefectus) állás és erre első viceprefektusnak *Babics András*, aki néhány év előtt az intézetnek növendéke volt, neveztetett ki. A tanári karban is történt változás, *P. Podraczky* helyét *P. Frantz Bertalan* foglalta el.

Ezen évben a lelkigyakorlatokat Pranz exjezsuita tartotta.

1778-ban mindkét tanár megvált az intézettől, helyüket *P. Mulai Konstantin* és *P. Czabai Sándor* foglalták el.

¹⁾ 1777-ben a nagyszombati egyetem áthelyezésekor Perczel is Budára jött, majd 1784-ben a pozsonyi generális szemináriumhoz neveztetett ki tanárnak. 1786-ban a generális szemináriumnál a tanárok száma leszállítván, Perczelt felmentették állásától. Később tartományi főnökké választották és 1790-ben az országos tanárvizsgáló-bizottság tagjává neveztetett ki.

²⁾ Annales domus sch. p.

³⁾ Napló 1766-tól.

Az 1779-ik évet *Bajzáth* püspöknek két alapítványa, mindkettő április 6-áról keltezve, teszi nevezetessé. Első alapítványával az alaptőke növelésére 20,000 frtot tett le a káptalannál. Az alapító levélben kikötötte, hogy 1. a szemináriumban ezentul már 20 növendék tartassék, 2. mindkét tanárt és a tanulmányi felügyelőt a szeminárium fizesse és 3. mint a malom ajándékozásakor Biró Márton is már elrendelte, minden szombaton egy áldozár-növendék a jötevékért misét mondjon, amely alatt a többi növendék az angyali rózsafüzért imádkozza. A másik alapítvány egy 4000 forintos mise-alapítvány az intézeti áldozárok által az intézeti kápolnában elmondandó misékre. Ezen alapítványával az intézeti szegény áldozároknak akart a püspök a szükséges könyvek beszerzésére módot nyújtani.¹⁾

A veszprémi plebánia végleges felállításához szüksége volt a káptalannak azon házra, melyben eddig a prebendisták laktak. A káptalan kérésére elrendelte a püspök, hogy a szemináriumban a szukcentor és a két prebendista részére három szobát engedjenek át, amelyek fűtésére a káptalan évenként 30 öl fát köteles a szemináriumnak adni. Hogy ezen intézkedés a fegyelemnek hátrányára ne szolgáljon, a prebendisták kötelezve voltak a házi szabályokat megtartani és ebben a prefektusnak voltak alárendelve. A szukcentor ezen kívül a növendékeket énekre, a fiatalabb prebendista pedig asszisztenciára volt köteles tanítani.²⁾

Ugyanazon évben a növendékek az eddigi kék talárt feketevel cserélték fel.³⁾

A tanári karban is történt változás. P. Mulai Konstantint *P. Majer Elek* váltotta fel.

1780-ban a könyvtárnok a könyvtár rendezése közben egy Segneri-féle műben, mely Kozorits Ferenc kanonok, egykori prefektus hagyatékából származott, 24 körmöci aranyat talált.

¹⁾ „ . . . considerantes . . . inopiam ejusdem Seminarii Alumnorum Presbyterum, qui defectu Stipendiorum et aliorum mediorum, quorum utpote subsidio vel de necessariis sibi Libellis prospicere possent . . . „ Másolata a Protoc. Epp.-ban.

²⁾ Protoc. Epp.

³⁾ Napló 1766-tól.

Az aranyokon új pulpitusokat szereztek be. Az alaptőkét pedig ugyanakkor *Horváth Pál* kanonok 1000 frttal növelte.

Az intézetnek mindeddig nem volt kápolnája. Sok bajjal és idővesztegetéssel járt a növendékek misehallgatása és az intézeti áldozatok misézése. Mikor 1781-ben az építkezés már annyira előre haladt, hogy volt az intézetben kápolnának való helyiség, *Zsolnai Dávid* helynök egyik szobának kápolnává való átalakítását rendelte el.¹⁾

Ugyanezen évben *Bajzáth* püspök az alaptőkét 25,000 frttal növelte.²⁾

1782-ben P. Czabait a tanárságban *P. Kruzi Márton* váltotta fel.

1783-ban Csapodi Lajos prefektus megvált az intézettől és helyét a budai egyetemi tanárból veszprémi kanonokká kinevezett *Nagy Ferenc* foglalta el. Ezen évben a lelkigyakorlatokat a hirneves szónok, *Buffler Gáspár* exjezsuita tartotta, aki végső napjaira a szemináriumban talált menedéket.³⁾

Ekkor a veszprémi szeminárium napjai már meg voltak számlálva.

Azon irány, amelyet *II. József* az egyházi ügyekben uralkodásának kezdete óta követett, a papnevelő intézetek sorsa iránt is komoly aggodalmat keltett. Mit lehet tőle a papnevelés terén várni, elég világosan kimutatta azon intézkedésével, hogy 1781-ben a püspököket növendékeiknek a római *Collegium Germanico-Hungaricum*ba való küldésétől eltiltotta. Az aggodalom csakhamar nagyon is alaposnak bizonyult.

Az egyházmegyei szemináriumok eltörlésére a kedvező alkalmat közvetlen a szerzetesrendek theologiai intézetei szolgál-

¹⁾ Zsolnai rendelete az intézet levéltárában őriztetik.

²⁾ Beke i. m.

³⁾ *Buffler*ről beszélnek, hogy a székesfehérváriak gyűjtő prédikációjának hatása alatt határozták el magukat a mostani székesegyház felépítésére. *Buffler* később vörös-berényi jószágigazgató lett és ezen állásában a szerzet feloszlata után is megmaradt. Később a szemináriumba vonult vissza nyugalomra, itt is halt meg 1787 szept. 1-én. V. ö. Károly és Nyirák Emlékkönyv; Annales domus sch. p.

tatták.¹⁾ Ugyanis egyes szerzetesrendek idegenkedése az általánosan előírt tantervtől az udvari tanulmányi bizottságot arra indította, hogy előterjesztést tegyen arra vonatkozólag, hogyan lehetne a szerzetesek theologiai intézeteit a többi hasonló intézettel teljesen egyöntetűvé tenni. Azonban a tanulmányi bizottság tagjai nem tudtak közös megállapodásra jutni. Az egyik párt, élén *Rautenstrauch*bal, a szerzetesek intézeteinek fenntartása mellett nyilatkozott, a másik párt azoknak feltétlen eltörlését javasolta. A tanulmányi bizottság többségét ezen utóbbi párt képezte. A többség javaslatában a szerzetesek theologiai intézeteinek eltörlését azzal indokolja, hogy ezek csak a római kuriához való ragaszkodást erősítik, azt tanítják, hogy a pápa a papság közvetlen ura, hogy az ő kijelentései csalatkozhatlanok, a nép között elterjedt babonás áhitatok védelmezői stb. II. József a javaslatok egyikét sem fogadta el, hanem a felterjesztések behatása alatt az összes egyházmegyei és szerzetesi szemináriumok beszüntetését és helyettük *generális szemináriumok* felállítását rendelte el. Rendelete értelmében a generális szemináriumoknak 1783 nov. 1-én kellett megnyilniok.

A szemináriumok eltörlésében az egyházas érzésű püspökök, a papnevelés végveszedelmét látták és, Migazzi bitorossal élükön, az eszeveszett kísérlet meghiusítására mindent elkövettek. Azonban II. Józsefet nem lehetett kedvenc tervétől eltántorítani.

Az eddigi intézkedések ugyan csakis az osztrák örökös tartományokra vonatkoztak, de akik II. Józsefet ismerték, előre tudhatták, hogy a magyarországi szemináriumokra ugyanazon sors vár.

1783 aug. 14-én a helytartótanács az összes magyar püspökökkel közölte,²⁾ hogy ugyanezen évben nov. 1-én Magyarországon is megszűnik a szemináriumi oktatás és hogy akkorra az összes magyarországi világi és szerzetes növendékpapok nevelésére Budán, Pécsen és Kassán generális szemináriumok

¹⁾ V. ö. Zschokke i. m.

²⁾ A helytartótanács leírata a püspöki levéltárban található.

fognak felállíttatni.¹⁾ Bajzáth püspök még azon hó 31-én válaszolt a helytartó-tanácsnak, tiltakozva a jogtpró rendelkezés ellen. Feliratában hivatkozott a trienti zsinatra, mely a szemináriumokat kizárólag a püspök joghatósága alá helyezi, azon kötelességére, hogy papjai nevelését ellenőrizze, arra, hogy a növendékek jelenléte az egyházi szertartások végzéséhez is szükséges, a generális szeminárium veszélyeire, végre az alapítványok csekély voltára és megható szavakkal kérte, hogy fiait ne ragadják el erőszakkal atyjuktól.²⁾ Amit Bajzáth tett ugyanazt tette a többi püspök is, de teljesen eredménytelenül. A püspökök feliratára már szept. 15-én válaszolt a helytartó-tanács.³⁾ Válaszában a generális szemináriumok üdvös voltát fejtegeti és ezek legközelebbi megnyitására tesz intézkedéseket.

Sűrű egymásutánban követték most egymást a helytartó-tanács rendeletei, hogy a generális szemináriumokat még azon évben meg lehessen nyitni. Azonban a hátralevő rövid idő alatt lehetetlen volt a helytartó-tanács által kijelölt épületeket kellőképpen átalakítani. Azért *Batthyány József* primás a generális szemináriumok megnyitásának elhalasztását kérte.⁴⁾ Kérésére II. József a magyar generális szemináriumok megnyitását 1894 máj. 1-re halasztotta, amely intézkedésről a helytartó-tanács a püspököket okt. 9-én értesítette.⁵⁾ Tehát a szemináriumok haldoklása egy félévvel meghosszabbodott.

¹⁾ A helytartótanács leírata a generális szemináriumok felállítását így okolja meg: *... Maiestas Sua Sacratissima horum privatorum Studiorum abrogandorum et Cleri Studentis Regularis intuitu recenter editas in germanicis Haereditariis Provinciis Ordinationes Regias ad Regnum quoque Hungariae Partesque eidem adnexas, Clerum item saecularem et Episcopalia Lycaea extendere clementer decrevit, huicque benignae Ordinationi suae Regiae eo firmiter insistere, quo magis persuasa est propositum secus salutarem introducendi omnimodo Studiorum Uniformitatis scopum nullo modo obtineri quire, si videlicet tot Numero Episcopis particularia in Dioecesibus suis Seminaria habere, vel saltem pluribus Lycaeis praeesse integrum esset, quorum videlicet cogitandi ratio, ac principia tam diversa saepius abs se invicem sunt, quantum illa diversorum Religiosorum Ordinum inter se differunt. l. a püspöki levéltárban.*

²⁾ Protoc. Epp.

³⁾ A leirat a püspöki levéltárban található.

⁴⁾ Halmos: A pozsonyi generális szeminárium. Magyar Sion 1892-ik évf.

⁵⁾ A levél a püspöki levéltárban van.

A helytartótanács Batthyány primást bizta meg, hogy a generális szemináriumokat előkészítse. Batthyány érintkezésbe lépett a püspökökkel, hogy az egyes egyházmegyék részére a generális szemináriumba küldendő növendékek száma és a szeminárium céljaira felhasználható jövedelmi források felől magát tájékozhassa. Bajzáth okt. 16-án kelt levelében¹⁾ a primás kérdéseire azt válaszolta, hogy 1. az egyházmegye növendékeinek száma jelenleg 32, de ha a tanulási idő a generális szemináriumban, mint tervezve van, hat évre terjesztetik ki, az egyházmegyének hattal több növendékre lesz szüksége; 2. az egyházmegye 32 növendéke közül 12 a budai generális szemináriumban van, akik részint a kis-komáromi uradalom jövedelméből, részint egyéb alapítványokból tartatnak, 20 pedig a veszprémi szemináriumban neveltetik; ezen szeminárium évi jövedelmét a 34102 frtnyi alaptőkének²⁾ 1968 frtnyi kamata, továbbá egy malom-, szőlő- és kertnek körülbelül 400 frtot érő évi haszna képezik; minthogy pedig mindezen jövedelmi források a szeminárium fenntartására nem elégségesek, ő még évenként 1250 frttal járul a kiadások fedezéséhez; ezenkívül 3. azt ajánlja, hogy a veszprémi szeminárium jövedelmi forrásai továbbra is hagyassanak a veszprémi káptalan kezelése alatt és az egyházmegye részéről a generális szemináriumban tartott növendékekért a szemináriumi alaphól fejenként bizonyos előre meghatározott évi tartásdíj fizettség.

Nem sokkal utóbb a generális szemináriumok terve egészen megváltozott. Ugyanis a helytartótanács és a királyi kamara székhelye Pozsonyból Budára tétetett át és ezen hivatalok az egyetem épületében helyeztettek el. Ennek következtében II. József az egyetemet a theologiai kar kivételével

¹⁾ Protoc. Epp.

²⁾ Bajzáth alapítványával együtt az alaptőke akkor már többet tett ki, csakhogy ezen alapítványok rendelkezési jogát elővigyázatból élete végéig magának fenntartotta és azért ezeket akkor nem is vallotta be, nehogy ezektől is megfoszszák az egyházmegyét. Később, mint az alábbiakból kitűnik, mégis kényszerült ezeket is befizetni a generális szemináriumok pénztárába.

Pestre, a theologiai kart pedig a felállítandó generális szemináriummal együtt Pozsonyba helyezte át és számára a királyi vár épületét jelelte ki. Ugyanekkor a másik két generális szeminárium felállítására Egert és Zágrábot szemelte ki. A helytartó-tanács, ezen rendelkezésekről Bajzáth püspököt dec. 9-én értesítette.¹⁾

Mindinkább közeledvén a generális szemináriumok megnyitásának ideje, 1784 jan. 16-án a helytartó-tanács néhány előzetesen elintézendő ügy megvitatására Batthyány primás pozsonyi palotájába értekezletet hívott egybe. A primás elnöklése alatt tartandó értekezletre minden egyházmegyéből egy vagy két a szeminárium ügyekben jártas megbizottat kellett küldeni. Bajzáth püspök *Zsolnai Dávid* kanonokot bizta meg, hogy őt az értekezleten képviselje és erről a helytartótanácsot febr. 5-én értesítette. A helytartó-tanácsához intézett levelében még egyszer óvást emelt a generális szemináriumok ellen és azt kérte, hogy a szeminárium alapok ne egyesítenek, hanem minden egyházmegye a magáét külön kezelhesse.²⁾

Az egyházmegyei kiküldöttek értekezlete febr. 12-én tartott meg. Az értekezleten a veszprémi egyházmegye részéről *Zsolnai Dávid* azt jelentette, hogy az egyházmegye növendékeinek száma jelenleg 32, de a generális szemináriumban tervezett 6 éves tanfolyam mellett az egyházmegyének 40 növendékre lesz szüksége. Továbbá jelentette, hogy az egyházmegyének ugy a szeminárium, mint a deficiensek számára külön háza van, amelyek közül az elsőt a nyugalmazott papok, a másodikat a végzett theologusok számára (*Priesterhaus*) lehet berendezni. Végre tiltakozott a generális szemináriumok felállítása ellen, mert ily nagy számú növendékek összecsoportosítása sok veszéllyel jár, így a növendékek az egyházmegyétől és a püspöktől erőszakkal elszakíttatnak és a püspök felügyelete alól kivonatnak.³⁾

¹⁾ A leirat a püspöki levéltárban található.

²⁾ Protoc. Epp.

³⁾ Halmos. i. h

Hasonlóan nyilatkoztak a többi megbizottak is, de minden tiltakozás hiába volt.

A februári értekezlet után kettőzött serénységgel láttak a generális szemináriumok berendezéséhez, hogy azokat május 1-én meglehessen nyitni. De ezen reménységről csakhamar le kellett tenni és a helytartótanács kénytelen volt a püspököket értesíteni, hogy a szemináriumok megnyitása május 15-re halasztatott.

Ápr. 13-án megszűntek Veszprémben a *theologiai előadások* és nagyban készülődtek a növendékek átköltöztetésére. A tanárok haladéktalanul áthelyeztettek: Kruzi Márton Szent-Györgyre, Májer Elek Kanizsára házfőnöknek. Kruzi Márton később tanárrá neveztetett ki az eгри generális szemináriumhoz. Elismerésül őket a szeminárium fejenkint 12, a püspök 20 frttal, Zsolnai és Rosos kanonokok 1 darab, Csapodi kanonok 3 darab arannyal, a rendház Kruzit 18, Majert 10 frttal ajándékozta meg.¹⁾ Babics András viceprefektus előbb látrányi adminisztrátorrá, majd nov. 15-én a zágrábi szemináriumhoz tanárrá neveztetett ki.

Ujabb közbejött akadályok folytán a generális szemináriumok megnyitása jun. 1-re halasztatott. Ekkorra a veszprémi egyházmegye 13 növendéke is Pozsonyba érkezett.²⁾

A dolgok új rendje rendkívüli intézkedéseket tett szükségessé. A teendők megbeszélésére Bajzáth püspök aug. 10-én konzisztóriumot tartott. A püspök előre látta, hogy a generális szemináriumok soká fenn nem állhatnak és az egyházmegyei szemináriumok előbb-utóbb vissza fognak állítani.³⁾ Azért fő gondját képezte a szeminárium vagyonából, amit csak lehet, egy jobb jövő számára megmenteni. Hogy a szeminárium

¹⁾ Annales domus sch. p.

²⁾ Protoc. Epp. Ugy látszik a harmadéves növendékek előzőleg felszenteltettek és csak az első és másodévesek küldettek fel. Ezekhez jött nov. 1-én 7 első éves.

³⁾ »Quantumvis autem spe firma ducamur fore, ut subtractus a Conspectu et Paterna educatione nostra antelatus junior Clerus Nobis et Ecclesie nostrae educandus successivis saltem temporibus rursum restituatur . . .« a konzisztórium jegyzőkönyve a Protoc. Epp.-ban.

épületét biztosítsa, nyomban ide helyezte át a deficienciát, a deficiencia épületét pedig a felállítandó papi ház (Priesterhaus) számára jelelte ki és addig is, míg erre szükség nem lesz, a szemináriumban lakó prebendistákat szállásolta bele.

A szeminárium összes butorait és könyvtárát a pozsonyi szeminárium részére foglalta le a helytartótanács.¹⁾ A kápolnának két kelyhen és egy fafeszületen kívül semmije sem volt, minden egyéb, még az oltár is a székesegyház tulajdonát képezte. Ezen három tárgyat is bekövetelte a helytartótanács, majd ismét azon meghagyással küldötte vissza, hogy a felállítandó papi ház számára őrizzék meg; egy újabb rendeletre a szeminárium sok más holmijával együtt ezek is dobra kerültek és 17 frtért eladattak. A szeminárium ingóságaiból azon tárgyak, amelyeket a generális szeminárium nem használhatott, a generális szeminárium javára 1786 szept. 9-én potom áron elárvereztettek.

Ugyanazon sorsra jutottak a szeminárium ingatlanai is. A malmot az árverésen 4305 frton Zsolnai kanonok, a kertet 904 frton Rosos kanonok vette meg. A szőlő 1400, a major 225 frton kelt el. Az összes elárusításokból a generális szeminárium alapjára 9158 frt folyt be.²⁾

Igy látta Bajzáth püspökségének legszebb alkotását romba dőlni, melyet három elődének fáradozásai és közel 80 év viszontagságai után csak egy év előtt tetőzött be.

¹⁾ A könyvtár később a pesti egyetemi könyvtárba került.

²⁾ Protoc. Epp.

IV. FEJEZET.

A szeminárium visszaállításától Bajzáth József püspök haláláig.

(1790—1802.)

Hat évig szünetelt a veszprémi szeminárium és vele együtt Magyarország összes egyházmegyei szemináriumai. Ezen idő alatt a generális szemináriumok nevelték a jövőbeli főpapokat és papokat.

A generális szemináriumok rövid élete minden jövő kornak elijesztő például szolgálhat; kézzel foghatólag mutatja, mivé válnak a papnevelő intézetek, ha bennük az egyház szabadsága korlátoztatik.

Alig hogy megnyiták a generális szemináriumok, már is jelentkeztek mindazon bajok, amelyeket a püspökök előre jósltak. Bár a jobb érzelműek a lehető legrosszabbra voltak elkészülve, ekkora sülyedésre mégsem számítottak. A generális szemináriumok csakhamar a hitetlen illuminatizmus és erkölcstelen bűnök fészkeivé lettek. Évről-évre nőtt a hívők megdöbbenése és botránkozása a szemináriumi állapotok felett és II. József kedvenc alkotásait csak »új Babilonnak« neveztek.¹⁾ Könnyen el lehet gondolni, mivé lesz azon szeminárium, amelyben a lelkigyakorlatokat csak baráthoz illő dolognak tartják és Kempis Tamást proskribálják. A tanárok között nem ritkák voltak, akik a tiszta erkölcsökből előadásaikon gúnyt űztek és a kath. egyház tanai helyett racionalizmust tanítottak.²⁾

¹⁾ Feller idézve Theinernél.

²⁾ V. ö. Kolb tanár viselt dolgait u. o.

Egy osztrák püspök egyik belga püspöktársához 1789-ben írt levelében a szemináriumok állapotát sötét, de igaz színekkel következőképen festi: ¹⁾ »Szemináriumainkban a vallásosság és erkölcsösség teljesen meg vannak semmisítve és bennük a legkártékonyabb tévtanokat nem csak pártolják, hanem egészen nyíltan tanítják is. Ezt látjuk Bécsben, Pozsonyban, Lembergben, Prágában, Grácban, Freiburgban és Innsbruckban. Csak néhányat hozok fel azon tételek közül, amelyek ezek legtöbbszörében, vagy nyíltan tanítatnak, vagy legalább is közkeletnek örvendenek: 1. Az egyház csalatkozhatlanságában már csak kevés tudatlan hisz, ez kétséges dolog. 2. A trienti zsinat már több olyan dolgot tett dogmává, amelyekre a régibb időkből semmi bizonyíték sincs. A zsinat nem csalatkozhatatlan. 3. Nehéz bebizonyítani, hogy a gyónás isteni eredetű. 4. Az egyháznak nincs törvényhozó hatalma; az egyházi rendeleteknek csak annyiban van törvényerejük, amennyiben az állam őket szentesíti. 5. Az egyháznak nincs joga házassági akadályokat felállítani. 6. A cölibátus a házasságnál nem tökéletesebb állapot. 7. Az ember célja nem Isten és az ő tökéletességeinek dicsőítése, az ember önmagában bírja boldogságát. 8. A szentségek a vallásban csak külsőségek; a vallás nem áll a szentségek használatában. 9. A böjt, amint a mértékletesség rendes szabályán túl megy, ellenkezik a természettörvénnyel. 10. A pokol büntetései nem örökösek. 11. Az egyház sok skolasztikus szörszálhasogatást tett hitcikké. 12. Az önszeretet az egyedüli erény, amely mindent magában foglal. 13. Az ördög nem kísérti az embert . . .«²⁾

Az új szellem gyümölcsei gyorsan jelentkeztek. Mintha csak egy láthatatlan kéz tartotta volna vissza az ifjakat a generális szemináriumba lépéstől, egyszerre ijesztő mértékben leapadt az egyházi pályára lépők száma. Maga II. József is megdöbbsent. Látván, hogy ezen bajon rendeletekkel nem segíthet, 1787-ben

¹⁾ A levél nem sokkal utóbb névtelenül nyomtatásban is megjelent. L. Theiner i. m.

²⁾ A pozsonyi generális szeminárium szelleméről v. ö. Halmos i. h.

kérdést intézett az illetékes tényezőkhöz, köztük Bajzáth püspökhöz is, miben találják ezen baj okát és mivel lehetne orvosolni.¹⁾ A baj nőttön nőtt. A következő évben a veszprémi egyházmegyét a generális szemináriumban megillető helyek számát 72-re emelték fel; ezen helyek betöltésére 44 ifjat kellett volna felvenni, de összesen csak 9 pályázott. 1789-ben pedig csak 4.

A romlatag épületnek csak egy lehelet kellett, hogy összeroskadjon.

Az 1790-ik év, mint II. Józsefnek majdnem minden alkotását a generális szemináriumokat is elseperte. II. Lipót király kénytelen volt a generális szemináriumok tarthatatlanságát belátni és engedett a püspökök kérésének. Ápr. 20-án a helytartótanács által értesítette Batthyány primást, hogy ezen tanév végével a generális szemináriumok megfognak szünni és a püspököknek szemináriumuk vissza fognak adatni; egyuttal megbizta a helytartótanács Batthyányt, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket. Május 30-án tényleg feloszlott a pozsonyi generális szeminárium és a növendékek egyházmegyéikbe elszéledtek.²⁾

Ezzel a püspökök ugyan visszanyerték elkobzott jogukat és visszaállíthaták szemináriumukat, de még sok fáradságukba került, míg szemináriumuk vagyonának nagyobb részét is sikerült visszaszerezniök.

A veszprémi szeminárium alapítványából és pénzzé tett javaiból a generális szeminárium pénztárába 79,122 frt folyt be. A helytartó-tanács kezdetben azt ígérte, hogy ezen összeg készpénzben azonnal vissza fog fizettetni, később azonban a szeminárium készpénzfizetés helyett 5°/_o-os kamarai kötelevényeket kapott. Évekig tartott, míg a kincstártól a szeminárium egész vagyonát sikerült visszaszerezni.³⁾ Az intézet lassanként visszaszerezte a major kivételével ingatlanait is. A malmot Zsolnai kanonok ajándékképen, a kertet pedig Rosos

¹⁾ Protoc. Epp.

²⁾ Halmos i. h.

³⁾ Az erről szóló levelezések az intézet levéltárában őriztetnek.

kanonok 300 frt kedvezményes áron engedte át a szemináriumnak. A szőlőt hihetőleg úgy vásárolták vissza.

Sok viszontagságon ment keresztül a könyvtár is. Először a pozsonyi generális szemináriumba, majd miután ott nem használhatták, a pesti egyetemi könyvtárba került. Csak 1795-ben adta vissza az egyetem intézetünknek.

Bajzáth püspök haladéktalanul megtett minden intézkedést a szeminárium megnyitására. Az intézetet 2000 frt költséggel bebutoroztatta. Prefektussá *Nagy Ferenc* kanonokot, az intézet előbbi prefektusát, aki a szünetelés ideje alatt az intézet vagyonának gondnokságával is meg volt bízva, nevezte ki. Viceprefektussá először *Horváth Pált*, majd mikor ez tanárrá lett, *Kiss Ferencet* nevezte ki.

Mig eddig a szemináriumi nevelés csak 3 évet vett igénybe, azt az ujonan megnyitott szemináriumba Bajzáth püspök 4 évre terjesztette ki.

Az előbbi két tanár helyén mostantól fogva már állandóan négyet találunk. A tanárok kinevezésénél Bajzáth tekintettel volt az intézet előbbi két priarista tanárára, kik néhány éven át teljes megelégedésére tanítottak. Felszólította úgy *P. Kruzi* kecskeméti, mint *P. Majer* kanizsai házfőnököt, az előbbit a dogmatika, az utóbbit az erkölcstan tanszékére, évi 300 frt fizetéssel ajánlva fel mindkettőjüknek.¹⁾ *P. Kruzi* a meghívást elfogadta, *P. Majer* azonban késett válaszával, úgy hogy a püspök kényszerülve látta magát ezen tanszék betöltéséről másképp gondoskodni és *Horváth Pált*, aki már viceprefektusnak volt kinevezve, nevezte ki helyébe tanárrá. Az egyháztörténelem és kánonjog tanárává a pozsonyi generális szeminárium ismert nevű történelem tanárát *Szvorényi Mihályt*,²⁾ a szent-

¹⁾ Protoc. Epp.

²⁾ Szvorényi kezdetben esztergom-egyházmegyei áldozár volt, 1785-ben a veszprémi mibe vétette fel magát; ekkor a zágrábi generális szemináriumnál volt tanár, majd ezzel együtt Pestre költözött, utóbb pedig a pozsonyi szemináriumhoz neveztetett ki tanárrá. A generális szemináriumok beszüntetésekor nyugdíjért folyamodott, de kérelmével elutasították; ekkor jött Veszprémbe tanárnak. Szvorényi jelentékeny irodalmi tevékenységet fejtett ki.

írás tudományok tanárává pedig, javadalmának megtartásával, *Balassa Béla rezii* plebánost nevezte ki.¹⁾

A négy tanár fizetésére az intézetnek nem volt kellő fedezete. Miután most a helytartó-tanács az ujonan felállított szemináriumok közül néhányat a tanulmányi alapból évi segélyben részesített, Bajzáth püspök azon kéréssel fordult a helytartó-tanácshoz, hogy a tanárok fizetésére a tanulmányi alapból évi 2000 frtot utalványozzon szemináriumának. Azonban a helytartó-tanács a kérelem teljesítését azon címen, hogy a veszprémi szeminárium az előtt is a sajátjából fizette a tanárokat, kereken megtagadta. A következő évben a nagylelkű püspök a tanárok fizetésére 76,000 frtnyi alapítványt tett.²⁾ Egy-egy tanár fizetése (a piarista Kruzi kivételével) 500 frt volt, de lakásról maguk tartoztak gondoskodni. A tanárok néha a piaristáknál vagy ferencieknél, leggyakrabban azonban magánházaknál laktak.

A theologia tanításáról a helytartó-tanács 1791. jan. 18-án kelt rendeletével intézkedett.³⁾ E rendelet az eddigi helyébe új *tantervet* irt elő.

Az új tanterv alapjául az 1779-iki Mária Terézia-féle tanterv szolgál, attól csak a következőkben tér el. A theologiai irodalomtörténelem megszűnik külön tantárgy lenni és minden egyes theologiai szak irodalom-története az illető tantárgy keretébe utaltatik. Az irodalomtörténelem helyét a másodéveseknél az egyházjog foglalja el. Ennek következtében lehetségessé vált, hogy az előbbi tanterv által egy évre korlátozott erkölcs- és lelkipásztorkodástan két évre terjesztessék ki. A tanárok tantárgy beosztása ugyanaz maradt, természetesen azon különbséggel, hogy az egyháztörténelem tanára most az irodalomtörténelem helyett az egyházjogot, az erkölcstan tanára pedig a 3-ad éveseknél az erkölcstant, a 4-ed éveseknél pedig a

¹⁾ Annales domus sch. p.

²⁾ Beke i. m.

³⁾ A püspöki levéltárban.

lelkipásztorkodástant adta elő.¹⁾ A helytartó-tanács utasítása a szentirási tudományok közül főszűlyt a nyelvekre és hermeneutikára fordít, a szentirás-magyarázatot csak mint óhajtandót ajánlja.

Ezen tanterv 1779-ikihez viszonyítva némi haladást mutatna ugyan, de a generális szemináriumokból áthozott tankönyvek és felfogások mellett sikeres theologiai oktatás lehetetlen volt.

A skolasztika kiszorításával természetesen megszűntek a vitatkozások is és ezek helyét a skabellumok és cirkulusok foglalták el. A helytartó-tanács rendelete értelmében theologiai tanárokká csak azok nevezhetők ki, akik szaktárgyukból valamely egyetemen szigorlatot tettek.

Ugy látszik, kezdetben azt hitte Bajzáth, hogy a generális szemináriumok bukása után sikerül az állami beavatkozást az egyházmegyei szemináriumoktól távol tartani és az ujonnan szervezett szemináriumhoz nem nevezett ki prodirektort és féléves jelentéseket sem terjesztett fel. Azonban már 1793-ban felszólította a helytartó-tanács, hogy nevezzen ki prodirektort, mire Bajzáth az intézet volt prodirektorát, *Csapodi Lajos* kanonokot újból kinevezte.

Az első tanévet 37 növendékkel keztek meg. Mostantól fogva 1802-ig a székesfehérvári egyházmegye növendékeinek

¹⁾ Az új tantervet a helytartótanács a következő táblázatban állította össze :

TABELLA

Exhibens Ordinem Praelectionum Theologicarum pro Lyceis Hungariae, ubi quatuor Professores docent.

Theologi 1 Anni	Theologi 2 Anni	Theologi 3 Anni	Theologi 4 Anni
1. Historia Ecclesiastica.	1. Elementa Linguae Graecae, Hermeneutica et Exegetis novi Testamenti.	1. Isagoge et pars prior Dogmatices.	1. Pars altera Dogmatices cum Polemica
2. Elementa Linguae Hebraeae, Hermeneutica et Exegetis Veteris Testamenti.	2. Jus Canonicum.	2. Theologiae moralis partes priores.	2. Theologiae Moralis partes reliquae una cum Theologia Pastoralis.

egy része is intézetünkben nyerte kiképeztetését, kikért püspökünk fejenként évi 200 frtot fizetett. A növendékek között két duktort és három studiorum-praefectust (ezeket később bidellusnak, vagy cirkuláriusnak nevezték,) találunk.

A tanév kezdetén Bajzáth püspök az előljáróknak következő sajátkezű iratában adott az ujonan megnyilt intézet vezetésére utasításokat:

»Pro memoria.«

»1. Regulae domesticae ad observandum Statim modo omnibus palam praelegantur et superventuris singillative perlegendae et accurate observandae proponantur.

2. Die 2-a 9-bris Spiritualia Exercitia inchoentur et 8-a 9-bris terminentur.

3. Sub Exercitiis Spirituales Libelli: uti Thomas Kempensis et Similes alii eisdem legendi tribuantur. Interea

4. Vestes Talares praeparentur, ac successive dein omnibus Larga curentur.

5. Victu, potu et aliis necessariis secundum Pragmaticam accurate provideantur nec ulla in his eisdem iusta querulandi occasio detur. E contra

6. Disciplina Domestica, et clericalis modestia rite observanda ab omnibus serio exigatur, sub Studiis autem silentium observetur.

7. Mane et vespere certae Preces in Communi persolvendae praescribantur cum subjungenda medii circiter quadrantis meditatione.

8. Designentur aliqui utiles Libri sub mensa Legendi cum Martyrologio.

9. Diebus Dominicis et Festis Conciones et Catecheses sub Mensa dicendae Seriatim assignentur et unusquisque duabus vel tribus Septimanis praevie idcirco praemoneatur.

10. In Cantu Ecclesiastico, Caeremoniis et assistentiis designandis certis temporibus exercentur.

11. Musaeis et Dormitoriis boni Ductores praeficiantur aliique subalterni officiales constituentur.

12. Statis temporibus Scabella serventur, et post Coenam et Mensam sub designandis Bidellis Scholastici Circuli Servari possent, ne hoc etiam tempus in otio et fabellis consummatur.

13. Alumni Albenses cum Weszprimiensibus sine discrimine in omnibus aequaliter tractentur. Caetera autem, quae ad Domus rectum gubernium, alumnorum in literis, virtute et moribus utilem profectum bonumque in omnibus servandum ordinem pertinent discreto Dni Praefecti et Vice-Praefecti zelo conatibus enixe commendantur. Demum

14. Interea de uno bono stabili Patre Spirituali assumendo cogitetur, et eousque etiam unus ex Domo Emeritorum pro excipiendis Confessionibus ad minus bis in mense peragendis applicetur. Sig. 2-a 9-bris 1790.

Josephus Eppus Weszprimiensis.«

Ebből azt látjuk, hogy az 1779-ik évi törvények némi változásokkal ismét életbe léptek. Valószínűleg mostantól fogva foglalja el a lelkiolvasmány helyét a generális szemináriumtól átvett közös szentírás olvasás.

Mint ezen utasításból kitűnik, Bajzáth nem akarta szemináriumában a generális szemináriumi nevelést folytattatni. Az 5 napos lelkigyakorlat, kéthetenként való gyónás és a mindennapi elmélkedés arra mutatnak, hogy a generális szemináriumok előtti állapotot akarta visszaállítani.

Az ujonan visszaállított intézetben a növendékek az első két évben csak a kisebb rendeket vették fel. A harmadikban legtöbbszörfelvették a nagyobbakat is, úgy hogy az utolsó évet rendszerint mint páterek töltötték az intézetben.

Kezdetben az intézetnek még most is csak két előjárója volt. Azonban a növendékek növekvő száma és a generális szemináriumtól áthozott szellem szigorubb felügyeletet tett szükségessé. Azért 1796-ban Bajzáth püspök 14000 frtnyi alapítványt tett le egy leendő *spiritualis* és *tanulmányi felügyelő*

fizetésére és ellátására.¹⁾ Ezen alkalommal a spiritualisi állás még betöltetlen maradt, de tanulmányi felügyelővé kineveztetett *Kopátsy József*, aki ekkor még fel sem volt szentelve. Négy évvel később 1800-ban előbbi alapítványára való tekintet nélkül újabb 9000 frtnyi alapítványt tett le egy spirituális számára.²⁾ Egy évvel később első spirituálisnak kinevezte *Kapitár István* tabi plébánost, aki azonban állását csak 1802-ben, Bajzáth halála után foglalta el.

Az intézet kápolnája a kor takarékoságának megfelelőleg, rendkívül szegényesen volt berendezve. 1791-ben egy misekönyvet és a zirczi priortól egy kazulát, 1799-ben egy újabb kazulát vettek a kápolna számára. A kápolnának semmi egyebe nem volt, a szükséges készleteket a székesegyházból kölcsönözték.

A már felsorolt ujtások- és intézkedéseken kívül leginkább csak személyváltozások képezik az említésre méltó eseményeket.

1794-ben építették a kerti házat; az építés befejezése után szokásba hozták, hogy nyáron csütörtökönként, ha jó idő volt, az egész szeminárium a kertben ebédelt.

A következő tanévet egy szomorú esemény zavarta meg. Ugyanis Horváth Pálon, az erkölcsstan tanárán, az elmezavar jelei mutatkoztak. Ideiglenesen szabadságoltatván, falura ment és baja csakhamar annyira javult, hogy a következő tanévben már folytathatta előadásait.

1796-ban az intézet *utolsó piarista tanára*, *P. Kruzi Márton* vált meg előrehaladott kora miatt intézetünktől. Ezen szerzet 66 éven keresztül szolgáltatót intézetünknek tudós és jámbor tanárokat. Helyét *Kiss Ferenc* viceprefektus foglalta el, aki már eddig is helyettesíteni szokta a tanárokat.

Majd a következő évben Nagy Ferenc prefektus és *Kopátsy József* tan. felügyelő távoztak az intézetből; az előbbi helyére *Hertelendy Gáspár*, az utóbbiéra *Schunpfbagen György* neveztetett ki.

¹⁾ Beke i. m. — ²⁾ U. o.

1798-ban Bajzáth püspök az intézet alaptőkéjét 2000 frttal növelte.

Már évekkel előbb szokásba jött intézetünkben, hogy a növendékek a farsangi napok alatt színelőadásokat tartottak. Azonban a különféle előforduló visszaélések miatt az előjárók indítatva látták magukat ezt beszüntetni. Most 1798-ban újból szokásba hozták és mint látni fogjuk, évek hosszú során át különféle bajoknak minden évben megújuló forrásává lett.

Ugyanezen évben Szvorényi Mihály a karádi, Horváth Pál pedig a veszprémi plebániát nyerték el. Az előbbi utódává *Kopátsy József*, az utóbbiévá pedig a *Kolozsváry Sándor* neveztetett ki.

Csakhamar újabb változások történtek az intézet személyzetében. Az elagott Csapodi a prodirektorságról lemondván, helyébe *Nagy Ferenc* kanonok, a távozó Schunpfhagen György helyébe pedig *Horváth Pál* (ifj.) lépett.

Bajzáth utolsó intézkedése a szemináriumban az volt, hogy 1801-ben Hertelendy helyébe *Hornyik Jánost* nevezte ki prefektussá.

1802 febr. 24-én elhunyt *Bajzáth József* püspök, az intézet jötevőinek legnagyobbika. Végrendeletében 2000 forintot hagyott az intézeti áldozárok részére misealapítványul és ugyanannyit az intézetből távozó növendékek részére theologiai munkák beszerzésére.¹⁾ Tömegéből a szeminárium még 700 forintot kapott.

Bajzáth teljes erejével azon volt, hogy szemináriumában a jó szellemet megőrizze. Azonban a körülmények hatalmával szemben majdnem tehetetlen volt.

Első 37 növendéke közül 31 a hirhedt generális szemináriumából jött haza, ugyanott végzett a viceprefektus is, a későbbi előjárók és tanárok is efféle iskolából kerültek ki. Ily körülmények közt nem csoda, hogy az egész nevelésben rohamosan hanyatlás észlelhető. A sűrűn előforduló fegyelmi ügyek-

¹⁾ Napló 1766-tól.

ről súlyosabb kihágásokra kell következtetnünk. Gyakoriak a fegyelmi okokból történt kizárások, a kisebb büntetéseknek sűrűn előforduló neme a »poena abstinentiae.« Fennmaradt Bajzáth püspöknek 1797-ben a prefektushoz írt sajátkezű levele, melyben figyelmét a séta körül előforduló rendtelenségekre hívja fel.¹⁾

Jellemző a szemináriumban ez időben uralkodó szellemre, hogy mikor 1799-ben a napoleoni háborúk alkalmával Kapuvári kanonok a székesegyházban tartott prédikációjában az ifjúságnak a katonai pályát melegen ajánlotta, három kispap azonnal katonának ment.²⁾

A növendékek által vezetett napló is mindig nagyobbhangu lesz, az utódoknak szívére köti, hogy az előjáróktól kivivott »jogokból« ne engedjenek.

Bajzáth püspökségében oly nehéz idők közepette gondviselészerű ténytet kell látnunk. Az ő fejedelmi alapítványai nélkül a szeminárium a napoleoni háborúk által előidézett gazdasági válságban kétségkívül újból feloszlott volna. Bajzáth püspök az intézet alaptőkéjét 121.405 frttal³⁾ növelte és ezzel annak fennállását biztosította.

1)

»Radm. Dne Praefecte!

Regulae Seminarii S. Annae praescribunt, ut hujus alumni secundum Musaea cum suo Ductore in Corpore et in Ordine, ac modeste proficiscantur suis temporibus seu ad Hortum seu alias pro deambulatione, neque secus ad Civitatem egredi et illic oberrare integrum sit nisi obtenta facultate socio assignato idque in suis Largis et Domesticis. Interim ab aliquo observantur alumni nec ad recreationem in Corpore ire nec Domesticis induti ad Civitatem egredi, sed iam duo, iam tres, prout lubet, baculati Civitatem circuire, imo a Corpore separati privatos quoque ingredi Domos. Quocirca oro in his quamprimum efficax remedium poni et disciplinam, sicuti in aliis, ita hac in parte etiam serio observari.

Sig. Veszpr. 18-a Maji 1797.

Josephus Eppus, Weszprimiensis.«

2) Annales domus sch. p.

3) I. Zsolnai 1802-ik évi felterjesztését a helytartótanács hoz.

V. FEJEZET.

A szeminárium századunk első felében.

(1802—1849.)

Bajzáth halála forduló pontot képez intézetünk történetében.

Halálakor az intézet kellő számu előjárók- és tanárokkal el volt látva,¹⁾ tekintélyes alapfőkével rendelkezett, egy szóval az alapítás munkája be volt fejezve. A következő félszázad szomorú ellentétet képez *Bajzáth* működéséhez. Ezen időszak alatt 5 püspök váltotta fel egymást a püspöki széken, de kormányzásuk alatt a szeminárium továbbfejlesztésére semmi jelentékenyebb intézkedés sem történt.

Ekkorra a régi emberek lassanként kidőltek, az irányadók II. József korának nevelései voltak. *Zsolnai Dávid* káptalani helynök és nagyprépost küzdött egyedül még egy darabig az áradat ellen, de minden fáradozása kárba veszett, saját kanonoktársai okozták neki a legtöbb keserőséget.²⁾ A *Bajzáth* halálát közvetlenül követő 23 év alatt csak 7 évig volt a püspöki szék betöltve és ezen 7 év is három püspök között oszlott meg. A hosszas széküresedések és a püspökök gyakori változása nem válhattak sem az egyházmegye, sem a szeminárium előnyére.

¹⁾ A terjengőség elkerülése végett a most már 9 tagra felszaporodott előjárói- és tanári karban beálló változásokat ezentul nem fogjuk külön-külön felemlíteni; a függelékül csatolt táblázat nyújt erre vonatkozólag kielégítő felvilágosítást.

²⁾ Az ekkori korszellemre élénk világot vetnek az *Annales domus sch. p.* feljegyzései.

A nevelés terén sem mutat fel ezen időszak semmi örvedeset sem. A mult század végének rombolása századunk első felén át érezte hatását és nálunk a legcsekélyebb kísérlet sem történt egy helyesebb irány előkészítésére. *Theiner*, a hírneves történész, 1833-ban, mikor a nagy pusztulás benyomásai még nem mosódtak el, azt írta, hogy a tizenharmadik század végén és a tizenkilencedik elején úgy az egyházi, mint a világi ifjuság nevelésében az eddigi keresztény irányt egy teljesen atheista váltotta fel.¹⁾ A szemináriumok sorsát a Szent-Lélek által vezetett egyházi kormányzat helyett a jozefinistákból álló helytartó-tanács intézte.

Mindjárt e korszak elején a helytartó-tanács által kiadott *új tantervek* vonják magukra figyelmünket.

Az 1791-ik évi tanterv 1803-ig volt érvényben, ekkor új tantervet adott ki a helytartó-tanács.

Az új tanterv kiváló fontossággal bír, mert ez honosította meg a magyarországi szemináriumokban a most is még gyakorlatban levő *biennális* rendszert. Eddig ugyanis mind a négy évfolyam külön tanfolyamot képezett, amelyek mindegyike külön-külön hallgatta az előadásokat. Ezen rendszer azon intézetek tanáraira, amelyek csak négy tanárral rendelkeztek, elviselhetetlen terhet rótt, mert minden tanárnak minden évben két tárgyat kellett előadnia. A tulterheltetésen a biennális rendszer az által segít, hogy a négy tanfolyamból minden évben csak kettő tartatik, úgy, hogy az egész theologia nem egy, hanem két év alatt adatik elő. Ez által a tanárok óráinak száma is felére leapad, mert két tárgyat nem egyszerre egy évben, hanem felváltva két következő évben adják elő.

¹⁾ »Die grosse und schreckliche Veränderung, welche wir in der Erziehung der Jugend, sowohl derjenigen, welche sich dem Altare widmete, als auch der gesammten übrigen, welche in den Dienst der menschlichen Gesellschaft trat, seit dem Ende des achtzehnten und am Anfange des neunzehnten Jahrhunderts wahrnehmen, kann nur allein der Aufhebung der Gesellschaft Jesu zugeschrieben werden. Sie führe Den Sturz aller cristlichen Erziehung herbei, an deren Stelle nun eine rein atheistische trat, welche die Kirche und den Staat in ihren Grundfesten erschütterte.« I. m.

Az új tanterv¹⁾ nagyjában az 1779-ik évi tanterv beosztását állítja vissza. Ismét mint külön tárgy szerepel az 1-ső és 2-ik év hallgatói számára a theologiai irodalomtörténelem, ennek következtében az eddig a 2-ik évben előadott egyházjog most a felsőbb tanfolyamban adatik elő, az erkölcs- és lelkipásztorkodástan pedig ismét egy évre korlátoztatik. Tehát az erkölcsstan szempontjából a tanterv határozott visszaesést mutat. Ezen tárgybeosztásnak természetes következménye volt, hogy egyházjogot nem a történelem, hanem az erkölcsstan tanára, a történelem tanára pedig ehelyett az irodalomtörténelmet adta elő. Az egész különbség az 1779-iki és 1803-iki tanterv között csak abban áll, hogy az Institutiones Theologicae abban az irodalomtörténelem, ebben az egyháztörténelem órái alatt adatnak elő.

A tantervhez mellékelt utasításban a helytartótanács többek között meghagyja, hogy tanárrá csak tudorok, vagy olyanok

¹⁾ Az új tantervet a következő táblázat tünteti fel:

TABELLA

Exhibens Ordinem Praelectionum Studii Theologici pro Lycaei Episcopalibus et Religiosorum Ordinum Domiciliis, ubi quatuor Professores docent, benigne praescriptum.

Theologis I. Anni	Theologis II. Anni	Theologis III. Anni	Theologis IV. Anni
<p>1-mo. Professor unus tradet Historiam Ecclesiasticam in Epochas divisam, cui praemittet Historiam Religionis et Ecclesiae Christianae notionem, scopum et utilitatem Historiae in Theologia, tum Fontes, subsidia veritatis historicae, demum Chronologia, Geographia et Critica.</p> <p>Institutiones Theologicae cum Locis Theologicis, in quibus Institutionibus continendum est, ut necessitas et existentia Divinae Revelationis novellis his Theologiae Studiosis sufficienter exponatur, quotidie 2-bus horis.</p> <p>2-do. Alter Professor iisdem I. Anni Theologis primis tribus Mensibus Elementa Linguae Hebraeae, dein toto Anno Hermeneuticam veteris Testamenti explanabit quotidie 2-bus horis.</p>	<p>1-mo. Idem Professor Historiae Ecclesiasticae explanabit historiam Litterariam Theologiae et Institutiones Theologicas fusius cum Patrologia quotidie duabus horis.</p> <p>2-do. Professor S. Scripturae primis tribus Mensibus Linguae graecae, dein Hermeneuticam explicabit quotidie duabus horis.</p>	<p>1-mo. Professor Dogmaticas explicabit Theologiam Dogmaticam cum Polemica quotidie duabus horis.</p> <p>2-do. Professor Theologiae Moralis explanabit Theologiam moralem, dein Pastoralem quotidie duabus horis.</p>	<p>1-mo. Idem Professor dogmaticas tradet residuum Theologiae Dogmaticae Partem cum Polemica quotidie per duas horas.</p> <p>2-do. Professor, qui Moralem priori Anno tradidit, hoc anno Jus Ecclesiasticum tradet quotidie duabus horis.</p>

neveztesse ki, akiket az egyetem erre külön képesít; továbbá hogy a félévi felterjesztések a primáshoz, a primási szék üresedése esetén a kalocsai érsekhez, illetőleg a legidősebb püspökhöz küldessenek, aki mint királyi felügyelő a papnevelő intézeteket két évenként meg fogja látogatni. Ezenkívül elrendeli a helytartó-tanács, hogy a tanárok előadásaihoz tankönyveket használjanak, de csakis olyanokat, a melyekhez a helytartó-tanács jóváhagyását kinyerték.

Zsolnai káptalani helynök azonnal felterjesztést intézett a helytartó-tanácshoz, melyben tankönyvek jóváhagyását kérte. A helytartó-tanács válaszát nem ismerjük és csak egy 1818-iki prodirektori felterjesztés őrizte meg számunkra az akkor használatban volt tankönyvek egy részének jegyzékét.¹⁾

A biennalis rendszert általában kedvezőtlenül fogadták. Bár a tanárookra tetemes könnyítés volt, hogy óráik száma felére leszállított, sok panasz hangzott fel a tantárgyak természetes egymásutánjának megzavarása miatt. E panaszok arra indították a helytartó-tanácsot, hogy egy újabb tervezetet dolgoztasson ki, amelyet 1813-ban a püspököknek azon meghagyással küldött meg, hogy a liceumi tanárok meghallgatása után róla véleményes jelentést tegyenek.

Az 1813-iki tervezet szerint megszűnt volna a biennium. Hogy azonban a tanárok még se legyenek tulterhelve egy-egy tárgy napi 2 órája 1¹/₂-re szállítottatott volna le, úgy hogy mind a négy osztályban délelőtt csak az egyik, délután a másik tárgyból tartatott volna egy 1¹/₂ órás előadás és a taná-

¹⁾ Az egyes tárgyakhoz Zsolnai a következő tankönyvek helybenhagyását kérte: 1. Wiest: *Institutiones theologicae*, vagy Bauer: *Theologia universa*, vagy Klüpfel: *Institutiones dogmaticae*; 2. Reif: *Systema theologiae morum christianae*; 3. Schenkel: *Instit. past. theol.*; 4. Czuppon: *Grammatica Hebraea*; 5. *Grammatica Patavina*; 6. Zasio: *Hermeneutica veteris Testamenti*; 7. Czerni: *Hermeneutica novi Testamenti*; 8. Wiest: *Introductio in historiam literariam Theologiae revelatae, potissimum catholicae*; 9. Wiest: *Introd. Patrologiae*; 10. Szvorényi jogi és történelmi művei. — Az 1818-iki prodirektori jelentés szerint a következő tankönyvek voltak akkor használatban: Kaszaniczky: *Institutiones Linguae Sacrae*; Jahn: *Archaeologia Biblica*; Klüpfel: *Instit. Theol. Dogm.*; Schenkel: *Instit. Theol. Pastoralis*; Rechberger: *Enchiridion*; Brezanóczy: *Instit. Juris Ecclesiastici*.

rok tantárgyaik egyikéből délelőtt, a másiktól délután tartották volna előadásait. A tantárgyak beosztásában a tervezet csak annyit változtatott volna, hogy az irodalomtörténelmet mellőzve az erkölcstan a lekipásztorkodástannal együtt ismét két évre terjesztetett volna ki, úgy hogy a dogmatika első részét a másodévesek (irodalomtörténelem helyett), második részét a harmadévesek az erkölcstannal, a negyedévesek pedig a lelkipásztorkodástant és egyházjogot hallgatták volna.¹⁾ *Kurbély* püspök és a liceumi tanárok véleménye a tervezetről igen kedvezőtlenül hangzik²⁾ és főképp a 1½ órai előadásnak úgy a tanárok mint a tanítványokra való káros hatását emeli ki. Nevezetes, hogy a felterjesztés végén *Kurbély* azt írja, hogy bármit határoz is a helytartó-tanács, szívesen belenyugszik, csak az új tanterv állandó legyen, mert a folytonos változások és újítások a szemináriumoknak nem csekély kárára szolgálnak. Valószínűleg hasonlóan nyilatkoztak a többi püspökök is, mert a tervezet ez uttal teljesen mellőztetett.

De már 1815-ben egy új tantervet adott ki a helytartó-tanács. A tárgybeosztás az új tantervben azonos az 1813-ik évi tervezettel, csak hogy az 1815-iki tantervben a biennium és az

1)

Theologi 1-nj Anni audirent :

Mane	a Professore A	Historiam Ecclesiasticam	1 ¹ / ₂ hora.
Post meridiem	» » B	Lingu. Hebr., Arch., Introd., Exeg. V. Foed.	1 ¹ / ₂ »
Theologi 2-i Anni audirent :			
Mane	a Professore B	Lingu. Graec., Hermen., Introd. N. F.	1 ¹ / ₂ hora.
Post meridiem	» » C	Instit. Isag., theol. dogm. partem I.	1 ¹ / ₂ »
Theologi 3-i Anni audirent :			
Mane	a Professore C	Dogmat. theol. partem 2-am	1 ¹ / ₂ hora.
Post meridiem	» » D	Theol. mor.	1 ¹ / ₂ »
Theologi 4-i Anni audirent :			
Mane	a Professore D	Theol. Pastor.	1 ¹ / ₂ hora.
Post meridiem	» » A	Jus Eccles.	1 ² / ₂ »

²⁾ A püspöki levéltárban a helytartótanács leiratához mellékelve.

eddigi óraszám fenn van tartva.¹⁾ Ezen tanterv szerint az első tanfolyam (1-ső és 2-od évesek,) felváltva az egyik évben ó-szövetségi szentirástudományt és egyháztörténelmet, a másik évben újszövetségi szentirástudományt és a dogmatika első felét, a második tanfolyam hallgatói (a 3-ad és 4-ed évesek,) az egyik évben a dogmatika második felét és erkölcsant, a másik évben lelkipásztorkodástant és egyházjogot hallgatnak. A tanárok a tantárgyakat ugyan úgy osztják fel egymás között, mint az 1791-iki tantervben, vagyis az egyházjogot nem az erkölcsant, hanem az egyháztörténelem tanára adja elő. Ezen tantervnek az 1803-ikival szemben kétségtelen előnyei vannak. A helytartó-tanács ezt azóta érvényben hagyta, tárgybeosztását még ma is követi intézetünk.

A növendékek osztályozásánál a következő jegyek voltak gyakorlatban: 1. eminens, 2. primae classis, 3. secundae cl., 4. tertiae cl. A generális szemináriumból átvett skabellumokat pontosan megtartották.

¹⁾ Tabella exhibens Cursum Studii Theologici, ad evitandum, qui in Systemate 4 Professorum in quibusdam ejus Partibus observabatur, praeposterum Ordinem, pro Theologicis Hungariae Lycaeis Anno 1815 praescripta.

Anno e. g. 1816.	Professor A. Praemissa Chronologia et Geographia sacra tradet historiam Ecclesiasticam toto anno, & in huius Nexu Notitiam Patrum quoad eorum Vitam, & Opera ac Historiam Theologiae Litterariam. » B. Studium Linguae Sacrae cum Archaeologia Biblica primo, — tum Introductionem in Scripturam S. cum Apologia Librorum SS. Vet. Legis & Expositionis Practicae Paradigmate Secundo Semestri. » C. Theologiam Morum utroque. » D. Dogmaticae et Polemicae Theologiae partem Secundam utroque perinde Semestri.	Haec bina Collegia adibunt duabus per diem Horis 1-mi & 2-di Anni Theologiae auditores in eadem Schola. Has quoque praelectiones totidem horis excipient in eodem Auditorio 3-ii et 4-i Anni Theologiae Auditores.
Anno e. g. 1817.	Professor B. Linguam Graecam cum Hermeneutica Sacra prima, — tum Introductionem cum Apologia LL. Sacrorum N. Foederis & Paradigmate Interpretationis Practicae secundo Semestri » D. Institutiones Dogmaticae Theologiae praecambulas dictas Isagogicas, cum 1-ma Parte Theologiae Dogmaticae, utroque Semestri. » C. Theologiam Pastoralem, junctam cum Eloquentia sacra, Catechetica, & Paedagogia sublimiore, perinde utroque Semestri. » A. Jus Ecclesiasticum toto Anno.	Haec Collegia iterum 1-mi & 2-di Anni Theologiae Auditores frequentabunt, duabus per diem horis. Has vero Praelectiones adibunt totidem Horis per diem in uno Auditorio 3-ii et 4-i Anni Theologi.

Régi időtől fogva kedd és csütörtök egészen szünnapok voltak. A szünnapokat a helytartó-tanács 1819-ben a következőképpen szabályozta: 1. heti szünnapok kedd délután és csütörtök egész nap; 2. karácsoni szünet dec. 24-től jan. 3-ig; 3. farsangi szünet a három utolsó farsangi nap; 4. husvét szünet nagyszerdától husvét utáni keddig; végre 5. az ujonan kinevezett prodirektornak jogában áll egy szünnapot engedni.

A kéthónapos szünet 1831-ig szeptember és október, innét kezdve pedig augusztus és szeptember hónapokban volt.

A helytartó-tanács több rendeletében ismételve sürgette, hogy a tanárok ne diktáljanak, hanem magukat a jóváhagyott tankönyvhöz tartsák. A prodirektori felterjesztésben nem csak az előadott tananyagot és a tankönyveket kellett pontosan feltüntetni, hanem a tanároknak az egyes vitás kérdésekben elfoglalt álláspontját is. A helytartósági rendeletek óvják a tanárokat, hogy a skolasztikus kérdések fejtegetését előadásaikban mellőzzék, és sürgetik, hogy magukat az előirt rendszerhez tartsák. Ugy látszik a helytartó-tanács utasításait komolyan vette, mert a püspöki levéltárban nyoma van, hogy az utasításokhoz nem ragaszkodó tanárokat meg is intette.¹⁾

A szemináriumoknak két évenkénti látogatásával a primás meg volt ugyan bizva, de hogy ezen látogatások tényleg megtörténtek-e, nem lehet megállapítani.

A helytartó-tanácsnak még egy ujításáról kell megemlékeznünk. Ugyanis 1808-ban kérdést intézett a püspökökhöz, vajon kivihetőnek tartják-e, hogy a szemináriumokban az elemi iskolai módszertan taníttassék. Ugy látszik a válaszok kedvezően hangzottak, mert a módszertan tanítását a helytartó-tanács 1809-ben elrendelte, még pedig olyféleképen, hogy azt a lelkipásztorkodástan tanára adja elő.

A rendes tárgyakon kívül tanulták a növendékek a német nyelvet is heti két órában u. m. kedden és csütörtökön 10—11-ig.

¹⁾ V. ö. a helytartó-tanács rendeleteit 1834- és 35-ben.

1844-től kezdve néhány évig külön előadták a katechétikát is heti 4 órában délután 4—5-ig. Tanításával *Spreitzenbart János* Dávid-árvaházi felügyelő, előbb theologiai tanár, volt megbizva.

A szeminárium visszaállítása óta állandóan négy tanár volt alkalmazva. A tanárok helyszüke miatt nem kaphattak az intézetben lakást, legtöbnyire magánházaknál voltak kénytelenek szobát fogadni. Az intézettől lakbér címén 100 frtot kaptak. Fizetésük kezdetben 400, utóbb 500 frt volt, a két idősebb tanár fizetése csakhamar (1804?) 600 frtra emeltetett. 1812 óta a helytartó-tanács rendelete következtében a legidősebb tanárt a legifjabb mesterkanonok köteles fizetni. A tanárok lakáskérdése már Zsolnai Dávid helynököt foglalkoztatta és, mint 1802-ben a helytartó-tanácsához intézett jelentéséből¹⁾ kitűnik, számukra alkalmas lakóházat akart szerezni. Azonban közbe jött akadályok miatt ezen égető kérdés még több mint félszázadon keresztül megoldatlan maradt.

A *nevelés* ekkori irányára az eddig mondottakból biztos következtetést lehet vonni.²⁾

A szemináriumnak ekkor már négy előjárója volt, azonban a tanulmányi felügyelői állást igen gyakran olyan végzett theologusokkal töltötték be, akiket korhiány miatt nem lehetett felszentelni. A viceprefektus a fegyelem feletti felügyelettel is meg volt bizva, mint az utasítás mondja »*custos quoque domesticæ disciplinae et primum forum sustinet.*« A spirituális dolga volt az iskolaév elején a lelkigyakorlatokat vezetni, kéthetenként a növendékeket gyóntatni, számukra vásár- és ünnepnapokon $\frac{1}{2}$ órai sz. beszédet, szombaton és ünnepek előtt való napokon az első éves növendékeknek $\frac{1}{2}$ órai konferenciát tartani.

A Bajzáth halálát követő néhány év alatt, az előző idők utolsó maradványai is eltávolítottak. Így a lelkigyakorlatok,

¹⁾ Protoc. Vicar.

²⁾ Ezen időszakra vonatkozó összes adatainkat, amennyiben más forrást nem említünk, az intézet jegyzőkönyveiből vesszük.

melyek az 1802-ben Zsolnai helynök által a spirituális részére kiadott utasítás szerint még 5 napig tartottak, néhány évvel utóbb már 3 napra olvadtak le. Ezzel egyidőben a két hetenként való gyónás és áldozásból havi gyónás és áldozás lett. Igen természetes, hogy a lelkigyakorlatok is teljesen ellaposodtak, lényegük a spirituálisnak naponkénti két »dictio«-jából állott, melyeket a hivatásról és a gyónásról tartott.¹⁾

Mivel, mint igen természetes, ezen lelkigyakorlatok kellő eredménynyel nem jártak, némi pótlásul 1838-tól a nagyhét első három napján is tartottak lelkigyakorlatokat.

¹⁾ Fennmaradtak az 1814. és 1818-ban a lelkigyakorlatokra adott utasítások, amelyekben apróra le van írva, hogy tartották akkor a lelkigyakorlatokat. Nem lesz érdektelen egy ilyen exerciciumi napirenddel megismerkedni. Mint az ezen korbeliek közül a legjellemzőbbet, közöljük az egyik szomszéd egyházmegye szemináriumáét, mely intézetünk levéltárában található.

»Ordo diurnus.«

»Dominica Palmarum.«

»Vespera hora media 6-a dato signo instituitur Recollectio Sp. pro S. Exercitiis. 6-a hora inchoant S. Exercitia, durantque usque $\frac{1}{3}$ 7-am, tum lectio S. Scripturae. Coena etc. ut alias.

Die Lunae ante Meridiem.

5-a hora Surrectio. Media 6-a itur ad Oratorium pro precibus matutinis, Meditatione [felolvasta az egyik növendék] et auditione Sacrificií usque $\frac{1}{2}$ 7-am. A $\frac{1}{3}$ 7 usque 7-am tempus indifferens, modestissimo et pio colloquio [más utasítás szerint: de rebus utilibus et honestis, de objectis historicis vel politicis, absque tamen altercatione, vel in alia utili occupatione] transigendum. A 7-a usque $\frac{1}{3}$ 8-am Lectio Libri Spiritualis. A $\frac{1}{3}$ 8-a usque 8-am Oratio Horarum Canoniarum 3-iae et 6-ae. A 8-a usque 9-am Meditatio S. cum A. R. D. Spirituali. A 9-a usque $\frac{1}{2}$ 10-am Connotatio fructus Meditationum. A $\frac{1}{3}$ 10 usque 10-am Proba Assistentiarum. A 10-a usque $\frac{1}{3}$ 11-am praeleguntur Leges Seminarii. A $\frac{1}{3}$ 11-a usque 11-am Oratio horae Canonicae 9-ae. A 11-a usque $\frac{1}{3}$ 12-am indifferens. A $\frac{2}{3}$ 12-a usque 12-am Lectio Scripturae S.—A Meridie. Usque $\frac{1}{2}$ 2-am Indifferens, tum Exercitium Cantus usque 2-dam. A 2-a usque $\frac{1}{3}$ 3-am Recitatio 7 Psalmorum Poenit. cum orationibus. A $\frac{1}{3}$ 3-a usque 3-am Exquisitio Vesperarum. A 3-a usque $\frac{1}{3}$ 4-am Vesperae. A $\frac{1}{3}$ 4-a usque 4-am Examen Conscientiae ac praeparatio pro S. Confes. et Com. Pasch. A 4-a usque 5-am Meditatio S. A 5-a usque $\frac{1}{3}$ 6-am Connotatio fructus Meditationum. A $\frac{1}{3}$ 6-a usque 6-am Lectio Libri Spiritualis. A 6-a usque $\frac{1}{3}$ 7-am Indifferens. A $\frac{1}{3}$ 7-a usque 7-am Lectio S. Scripturae, tum Coena, reliqua ut alias.

Die Martis omnia, ut heri observantur.

Die Mercurii.

Habita Meditatione S. cum A. R. P. Spirituali ab hora 8-a usque 9-am terminantur S. Exercitia, Reliquum vero tempus Confessioni a meridie peragenda, item cantandis Matutinis impendendum.«

Mindez nem egészen új dolog, 20 évvel előbb meg volt már a generális szemináriumokban.

Az előjárók hatáskörét a számukra 1808-ban kiadott utasítás szabja meg. Ezen évben az intézet a Bajzáth-féle törvények helyett új törvényeket is kapott; az új törvényeknek ugyan csak egy töredéke maradt ránk, de ez is elég arra, hogy szelleméről magunknak fogalmat alkothassunk.

Természetes, hogy mennél inkább háttérbe szorultak a természetfeletti nevelési eszközök, annál több fegyelmi eszközt kellett feltalálni, hogy legalább a külső fegyelmet meglehessen óvni. Az új törvényeknek minden intézkedése csak erre irányul.

A törvényeket minden kántorbőjt szombatján felolvasták a növendékek előtt. Az előjárók, a spirituális kivételével a felmerülő ügyek elintézésére hetenként ülést tartottak. Ezen üléseken, mint az előjárók intézkedéseinek végrehajtói, megjelentek a duktorok is, hogy szóbeli felvilágosítással szolgáljanak, az előjárók intézkedéseit, kifogásait, sőt megrovásait is az illető növendékek tudomására hozzák.

Mint ebből is kitűnik, ezen időre esik a duktoroknak valóságos előjárói hatáskörrel való felruházása. A duktorokat instrukciójuk nemcsak felügyelettel bizta meg, hanem a vétkesek megdorgálásával is, sőt még kinek-kinek jámborsága felett is véleményt kellett mondaniok.¹⁾ Miután az alapjában megrendült fegyelem fentartására a három duktor kevésnek bizonyult, 1806-ban ugyanannyi viceduktort adtak segítségükre.

Kopácsy József püspök 1832-ben egészen új törvényeket adott az intézetnek, de pedagógiai szempontból ezek sem különbek az előbbieknél.

Kemények voltak a vétkesekre kiszabott büntetések. Néhány hétre a bornak elfogása a legközönségesebbek közé tartozott. A duktorok igen sűrűn előforduló büntetése volt a lefokozás. Előfordult az összes előjárók és növendékek előtt az étteremben

¹⁾ »Publice castigare verbis,« »in sacello vigili observabunt oculo quae cuius devotio atque pietas.«

térden állva való bocsánatkérés is. Azért mégis alig volt év, hogy súlyos fegyelmi kihágások ne fordultak volna elő.

Hogy a papi lelkületről ne is szóljunk, a fegyelemnek nem csekély hátrányára szolgáltak a szilajabb mulatozások is. A farsangi színelőadás annyira elfajult, hogy Zsolnai helynök 1807-ben indítatva érezte magát, hogy azt egészen beszüntesse. Azonban Rosos püspök már a következő évben újra engedélyezte a színelőadást, sőt maga is végig nézte. Azóta a színelőadások miatt évről-évre megújult a növendékek harca az előljárókkal, amely legtöbbször a növendékek diadalával végződött.

A farsangi örömök legnagyobbikát a tánc képezte, amiből a kispapok három napon át ugyancsak kivették részüket.

A színelőadások jövödelmét u. n. duplikákra, majálisokra fordították. Jó információkért az előljárók elismerése is duplikákban nyilvánult.

A dohányzás kezdetben még a szabadban is feltétlenül tiltva volt. Később egyeseknek az orvos rendeltére a háznak egy félreesőbb helyén megengedett, utóbb ezen engedély az összes növendékekre kiterjesztetett.

1808-tól kezdve már nem találunk az intézetben felszentelt áldozárokat. Azóta a nagyobb rendeket egyszerre a negyedik év végén, a kisebbeket pedig az előző években majd korábban, majd ismét később vették fel a növendékek.

Miután megkísérlettük a fennmaradt naplójegyzetek alapján az intézet szellemét vázolni, még az akkori gazdasági viszonyokkal kell megismerkednünk.

Az intézet gazdasági viszonyai ezen időszak alatt is nagyon zilált képet mutattak. Bajzáth halálakor az alapítványok 184,508 frt 36⁹/₈ krt tettek ki, melyeknek évi kamata 9238 frt 29 kr volt.¹⁾ Bár az egyházmegyei papság kisebb adományaival és hagyatékaival dicséretes buzgósággal törekedett a szeminárium alaptökéjét

¹⁾ V. ö. Zsolnai felterjesztését a helytartótanáchoz.

növelni,¹⁾ ezen növekmény sokkal csekélyebb volt, hogysen a növekedő szükségletek fedezésére elégséges lett volna. Az alapok 20 növendék ellátását lehetővé tették ugyan, de az ujonan alapított plebániák számához mérten a növendékek számát is emelni kellett.

Az intézet pénzügyét 1804-ben rendezte a helytartó-tanács. Ezen rendezés az intézet növendékeinek számát 54-ben állapította meg és ennek alapján irányozta elő az intézet költségvetését, a hiányzó összeget pedig a szabályozott püspökségek alapjából utalványozta ki. Ezen évi segély mindig 3 évre előre megállapított és rendszerint 7—8000 frtot tett ki.

A századunk első két tizedében uralkodó gazdasági válság súlyos bajokba döntötte a szemináriumot. A napoleoni háborúk következtében beállott drágaság a legszélsőbb takarékosági rendszabályokra kényszerítette az előljárókat. A helytartó-tanács 1811-ben kénytelen volt az évi segélyt felemelni; egy növendék évi tartását 200 helyett 500 frtra irányozta elő, az előljárók- és tanároknak pedig 50% drágasági pótlékot engedélyezett. De a pénzhiányon ez sem volt képes teljesen segíteni, úgy, hogy az előljárók kényszerülve látták magukat a növendékek élelmezésén is megtakarításokat eszközölni.

A kedvezőtlen vagyoni állapot következtében történt az is, hogy a szeminárium, mely eddig a növendékeket teljes ruházattal látta el, ezt a talár kivételével megvonta.

A devalváció által okozott kárt egészen pontosan nem tudjuk megállapítani. De hogy mily nagy veszteség érte intézetünket, abból is láthatjuk, hogy míg 1810-ben az alapok 207,680 frtot tettek ki, 1813-ban már csak 180,553-at.

Ezen anyagi veszteséghez járult még a kikölcsönzött pénzek egy részének behajthatatlansága és egyes adósok hanyagsága a fizetésben. Volt arra is eset, hogy egyetlen adós 10000 frtnyi kamattal volt hátrálékban.

¹⁾ A nevezetesebb adományokat és hagyatékokat alább, ahol az intézet vagyoni állapotának áttekintését nyújtjuk, találja az olvasó.

A folytonos pénzhiány kényszere alatt nem egyszer kellett az adósságcsinálás mesterségéhez is folyamodni. Így 1808-ban az adósság már 8885 frtot tett ki. A későbbi időkben is többször volt az intézetnek tetemes adóssága, amelyet mindig csak a legnagyobb megtakarítások árán volt képes lefizetni.

Ezen fél század alatt az intézetben előforduló *eseményeket* a következőkben foglalhatjuk össze.

1802-ben *Millassin* székesfehérvári püspök egyházmegyéje részére szemináriumot állított fel, azért a székesfehérvári növendékek ezen évben elhagyták intézetünket. De a székesfehérvári szeminárium felállítása komoly veszedelmet is hozott intézetünkre. Ugyanis *Milassin* püspök abból indulva ki, hogy egyházmegyéje a veszprémi egyházmegye szétagolásából keletkezett, egyházmegyéje részére a veszprémi egyházmegye céljaira szolgáló alapítványoknak, nevezetesen a szeminárium- és deficiencia-alapnak egy részét követelte. Ily értelmű kérésével a helytartó-tanácsához fordult, mire a helytartó-tanács felhívta az alapokat kezelő káptalant, hogy az alapítványok tervezett megosztásának kérdésében mondjon véleményt. A káptalan nevében Zsolnai helynök válaszolt a helytartó-tanácsnak és kimutatta, hogy a veszprémi szeminárium vagyona majdnem kizárólag 1777, tehát az egyházmegye szétagolása utáni időből, még pedig legnagyobb részben Bajzáth püspök alapítványaiából származik, amelyhez a székesfehérvári egyházmegye magának semmi cimen jogot nem formálhat. A felterjesztésre a helytartó-tanács is a káptalan álláspontjára helyezkedett és ezzel a veszély elmúlt.¹⁾

Komoly veszedelem fenyegette ezen év decemberében az intézetet. Az egyik kémény kigyuladt, azonban a tüzet sikerült idejekorán elfojtani.

A következő tavasz már súlyos csapást is hozott. Május 7-én egy rendkívüli felhőszakadás következtében a Séd kiöntött és a város mélyebb fekvésű részeiben nagy pusztítást vitt végbe. A szeminárium kertjében elhordta a kifalazott partot és a kerítés-

¹⁾ Protoc. Vicar.

falakat. Az elpusztított falak helyreállítása a szemináriumnak 1292 frtjába került.

Ugyanezen (1803.) évben történt, hogy a zirczi konventben mindig határozottabb alakot öltő szeparatiztikus törekvések következtében a magyar növendékek a theológiára többé nem Heinrichauba, hanem Veszprémbe küldettek. Miután a szeminárium térszüke miatt nem volt képes őket befogadni, a rendnek a piacon fekvő házában (most Fekete-ház) laktak és onnét jártak be az előadásokra.

Mostantól fogva gyakran voltak intézetünkben bencés növendékek is.

1805-ben a nagyszombati generális szeminárium Pestre helyeztetett át. Az ujonan szervezett központi szemináriumban az alapítványok fejében tartandó veszprémi növendékek számát 12-ről 4-re szállították le.¹⁾ A pesti egyetemen ugyanakkor visszaállított theologiai karhoz az erkölcsstan tanszékére Kiss Ferenczet, intézetünk dogmatika tanárát hívták meg.

Ezen évben a visszaállított prémontrei rend is Veszprémbe küldte 14 növendékét. Ezek a ferenciek rendházában laktak, az előadásokat pedig a szemináriumban hallgatták.

A napoleoni háborúk sulya ránehezedett a szemináriumra is. Az országos drágaság következtében 1808-ban kényszerítve látta magát az előljáróság a növendékek ebédjét csütörtökön és szombaton 4-ről 3 tál ételre leszállítani. Ugyancsak leszállították a bor adagot is és az eddigi házi kenyér helyett garasos zsemlyét adtak. A jóévtágnak örvendő kispapok efeletti keservüket a jegyzőkönyvben bánatos szavakban örökítették meg.

Az eddigi nyilvános havi vizsgákhoz ekkor két hetenként a kedd délelőtti séta ideje alatt tartott házi vizsgák is járultak, melyeken a növendékeknek nem csak a két hét alatt végzett tananyagból, hanem a felolvasott szentirási részletek ismeretéből is kellett vizsgázniok.

¹⁾ A veszprémmegyei növendékek létszámának leszállítása annál érthetlenebb, mert az ó-budai prépostsági birtok jövödelme épen ekkor rendkívül emelkedett. Az Acsády-féle alapítványt, 7500 frtot, 1810-ben visszakapta intézetünk.

Hét évi széküresedés után végre 1808-ban betöltetett a püspöki szék. Az új püspök, *Rosos Pál*, installációjának alkalmából a növendékpapok »Öröm Innep« címen üdvözlő verseket adtak ki. Rosos a növendékek előtt csakhamar hallatlan népszerűsége tette szert, mert élelmezésük körül némi javításokat rendelt el és megjelent »Az Igaz barátság«, »Az Fősvény ember képe« és »Az Engedetlen Fiu« című farsangi színelőadásaiokon.

Most az uralkodó divatnak hódolva a növendékek háromszögletű kalapokkal láttattak el, de a Bajzáth által behozott larga viselését elhagyták.

Rosos behozta az egyházi ékesszólástant, melyet a tanfelügyelő vasárnap a vecsernye után adott elő.

Röviddel utóbb 13 hónapi kormányzás után meghalt Rosos Pál.

E közben a drágaság egyre növekedett, úgy, hogy egy pozsonyi mérő buzáért 50 frtot is fizettek. Ezen körülmény ismét az élelmezés körüli megtakarításokra utalta az előljárókat, azonban már egy év múlva annyira javultak a viszonyok, hogy ismét vissza lehetett a régihez térni. De már 1814-ben újra kényszerültek a bort egészen, ezen kívül pedig délben és este egy-egy tál ételt elfogni és a szeminárium csak öt év után jutott olyan helyzetbe, hogy mindezt ismét megadhatta növendékeinek.

Innét kezdve a negyvenes évekig alig fordul elő említésre méltó esemény, mely az intézeti élet egyhanguságán változtatott volna.

1837-ből fel van jegyezve, hogy egy, a most influenza néven ismereteshez nagyon hasonló betegség uralkodott intézetünkben. A napló »nátha hurutnak« nevezi, 1½ hétig tartott és egyszerre 18 növendéket tett ágyban fekvő beteggé.

1838-ban tűzveszély fenyegette az intézetet. Az egyik kémény kigyulladt és kevésbe mult, hogy a tűz a tetőzetre át nem terjedt.

A negyvenes évek mozgalmái a szemináriumot sem hagyták érintetlenül. A politikai események, melyekről a »Nemzeti

Ujságból« és a »Religióból« értesültek, nagyban tüzelték a lelkes fiatalságot. A nagy politikában uralkodó reformeszméket átvitték a kispapok saját kis érdekeikre is és minduntalan új és új reformtervekkel lepték meg előljáróikat. Főtörekvésük volt, mint maguk mondják, a szemináriumi intézményeket »a kor kisimitott szellemével« összeegyeztetni. Reformtervekben az 1846-ik év volt legtermékenyebb, ezen évben az előljáróktól nem kevesebb, mint 5 ujtás keresztülvitelét kérték. Kivánságaik a következők voltak: 1. engedtessek meg a köpenyviselés;¹⁾ 2. rendeztessek be a növendékek számára egy társalgó szoba; 3. hogy az intézeti könyvtárhoz jobban hozzá férhessenek, azt ne a prefektus, hanem ők maguk kezelhessék; 4. engedtessek meg nekik más szemináriumok példájára egy magyar irodalmi iskola felállítása; végre 5. szabadjon nekik az eddigieken kívül még egy hirlapot, a Pesti Hirlapot, vagy a Jelenkort, vagy a Budapesti Hiradót járattaniok. Ugy látszik, hogy az előljárók ezen mozgalmas időket nem látták mindezen ujtások behozására alkalmasnak és félték, hogy ez ujtások némelyike a növendékek figyelmét tanulmányaiktól még jobban elvonná, azért kivánalmaik közül csak kettőnek tettek eleget: megengedték az ártatlan köpenyviselést és egy szobát berendeztek társalgószobának.

Ezen évben adták elő először magyar nyelven az egyházjogot, ami a növendékek között leirhatlan lelkesedést keltett.

Mint már említettük Tejfalussy idejében szokásba jött, hogy maguk a növendékek egy naplóba feljegyezték a nevezetesebb eseményeket. A növendékek értettek hozzá, hogy ezen naplót az előljárók szemei előtt teljesen elvonják; így a napló idővel egészen elfajult és fő tartalmát a mulatozások pontos jegyzéke és az előljárók elleni neveletlen kifakadások képezték. Ezen évben a naplóra is kiterjesztette az

¹⁾ Ugy látszik, hogy a Bajzáth által behozott larga eltörlése után semmiféle felöltőt sem viseltek.

előjáróság figyelmét és azt a tanulmányi felügyelő ellenőrzése alá helyezte.

A 48-iki *szabadságharc* előszele még a szemináriumban találta a növendékeket. Május 20-án Kolossváry ügyvéd levélben felszólította a kispapokat, hogy a veszélyben forgó haza oltalmára ők is áldozzanak. A felszólítás gyujtott. Elhatározták, hogy lemondanak a majálisról és azt az előjáróktól pénzben kérték ki. Ezen címen 20 frtot kaptak, ehhez még magukéból 31 frt 30 krt adva, nagy lelkesedéssel küldték 51 frt 30 krnyi adományukat Kolossváry Józsefhez. A vihar kitörőben volt, azért már június elején bezárták az iskolai évet és a növendékeket azzal bocsátották haza, hogy míg a jövő iskolai év megnyitásáraól értesítést nem vesznek, ne jöjenek.

E közben teljes erővel kitört a szabadságharc, mialatt a szemináriumban az előadások szüneteltek. *Zichy Domonkos* püspök nem érezvén magát biztonságban, külföldre menekült. Nov. 30-én értesítette *Horváth Mibály* vallás és közoktatásügyi miniszter a káptalant a honvédelmi bizottmány határozatáról, hogy a veszprémi püspökség, miután *Zichy* az országgyűlés által a külföldön időző hazafiak hazatérésére kitűzött határidő alatt nem jött vissza, megüresedettnek tekintetik. A püspöki javakat a kormány zár alá vette, kezelésüket a káptalanra bízta és egyuttal felhívta a káptalant, hogy a széküresedés tartamára káptalani helynököt válaszszon, amit ez meg is tett.

Ez alatt a gimnázium épületét a katonaság foglalta el. Hogy az oktatás egészen még se szüneteljen, a gimnáziumot ideiglenesen a szeminárium épületében helyezték el.

Végre 10 hónapi szünet után értesítették a növendékek, hogy 1849 ápr. 1-re jelenjenek meg a szemináriumban. A kitűzött napra 20 kispap jött össze, köztük *Gründert Simon*, aki székesfehérvári kispapból honvédtüzér, most megint kispap lett. Az előző év növendékei közül hiányoztak: *Baka János*, *Kasenczky János* és *Patay János*, akik időközben honvédekké lettek.

Az iskolaévet a nagyheti lelkigyakorlattal kezdték. Miután a szeminárium többi részét még mindig a gimnázium foglalta el, mind a 20 növendék az első emeleten, a mostani spirituális-lakásban és a szomszédos háló- és betegszobákban helyeztetett el.

Azonban a tanulmányok nyugodt folytatására gondolni sem lehetett. Alig hogy a növendékek a szemináriumba jöttek, Gründert Simon, Varga Mihály és Pissuth István katonának mentek.

Miután senki sem láthatta előre, meddig lehet a szemináriumban az előadásokat háborítatlanul folytatni, a helynök az intézet 6 negyedéves növendékét május 20-án Kisovics József alkormányzó felügyelete alatt Szombathelyre küldte, akik ott május 20-án Balassa Gábor püspök által felszenteltettek. Az ujonan felszentelték visszajövet Városlődön halották annak hírét, hogy távollétük alatt a kispapok haza széledtek. A hír igaz volt, mert 16-án a kispapok mind összebeszéltek és hazamentek. Nem is hívták őket többé vissza, míg a szabadságharc mozgalmi le nem zajlottak.

Ezen félszázad alatt a szeminárium története kicsinyben ugyanazon képet nyújtja, mint a magyarországi összes egyházi viszonyok. A megelőző idők szelleme teljes súlyával nehezedik még a tizenkilencedik század első felére és életképes megújulásra semmi sem nyújt reményt. Minden a régiben maradt és élettelen merevséget látunk ott is, ahol a hitélet lüktetésének legélénkebbnek kellett volna lennie.

VI. FEJEZET.

Az utolsó évtizedek eseményei

(1849—1885.)

A szabadságharc lezajlása után a káptalani helynök felhívta a növendékeket, hogy október végére jelenjenek meg a szemináriumban. Azonban úgy a régi mint az újonnan felvett növendékeknek egy része elmaradt és csak 23-an jöttek össze; másodéves egy sem volt. Ezt az előjárók sem igen bánták, mert nem is tudtak volna több növendéket elhelyezni. Ugyanis ekkor a szeminárium épületének még csak első emelete volt szabad, a másodikat még mindig az otthonából kiszorított gimnázium foglalta el.

Miután az előző iskolaévben csak egy hónapig lehetett előadásokat tartani, először némileg pótolták a múlt év mulasztásait és csak decemberben kezdték az új iskolaévet.

A legújabb politikai események a szemináriumokra sem maradtak kihatás nélkül. Míg az előző időszakban a szemináriumokat teljesen az államhatalom tartotta békóiban, most lassanként felszabadultak és az egyház visszaszerezte szabad rendelkezési jogát. A vallásszabadság törvénybeiktatásának logikus következménye volt, hogy papjai nevelésében a katolikus egyház se korlátoztassék jobban, mint a felekezetek.¹⁾ Az 1855-ik évi konkordátum az egyház teljes szabadságát szemináriumi vezetésében ünnepélyesen elismerte.²⁾ Innét kezdve megszűnik

¹⁾ V. ö. Zschokke i. m.

²⁾ A XVII. cikkben ezek foglaltatnak: »*Praesules dioecesiani eadem [seminaria] juxta sacrorum Canonum normam pleno et libero jure gubernabunt et administrabunt.*»

az állami beavatkozás és a püspök szabadon intézi a szeminárium ügyeit.

1849-ben *Zichy Domonkos* püspök lemondott, helyébe *Ranolder János* neveztetett ki veszprémi püspökké. Ranolder mindjárt a püspöki szék elfoglalása után nagy érdeklődést tanusított az intézet iránt és még az első évben több üdvös intézkedést tett.

Ranolder, egykor maga is a szent-írástudományok tanára, figyelmét főképen a szent-írástudományok tanítására fordította. A szent-írás ismeretének előmozdítására elrendelte, hogy minden növendék külön szent-írást kapjon, amely mindegyiküknek sajátját képezze; a növendékeknek hétről-hétre szent-írasi részleteket adott fel betanulásra és ezt hetenként egyszer az erre kitűzött órában személyesen kérdezte ki; akadályoztatása esetén őt ebben az igazgató helyettesítette. Az őszi szümidőre is nagyobb szent-írasi részeket adott fel betanulásra.

Egészségügyi szempontból igen fontos azon intézkedése, hogy a növendékek naponként kétszer a házi kertben tölthessék szabad idejüket.

A következő évben a gimnázium már vissza térhetett otthonába és ezzel megszűnt a szeminárium szorongása saját épületében.

Két évi szünetelés után a skabellumok újból behozattak. A katechétikai elméleti előadások helyett a növendékek most a Dávid-árvaház iskolájába jártak katechétikai gyakorlatra.

Ezen évet (1851) jelentékeny alapítványok teszik nevezetessé. A püspök 5000, a káptalan 2500, az egyházmegyei papság 1500 frtnyi alapítvánnyal növelte az intézet tőkáját. Ruszek József prodirektor 1500 frt értékű szőlőt ajándékozott a szemináriumnak.¹⁾

Kegyelettel kell megemlékeznünk az intézetnek ezen évben elhunyt spirituálisáról, *Kavulák Istvánról*, aki már egy évvel

¹⁾ A szőlő fekvéséről és további sorsáról sem sikerült kinyo-
mozniunk.

előbb nyugalomba vonult. Megtakarított pénzéből végrendeletileg 3450 frtot hagyott jótékony célra; ebből 100 frtot a szemináriumnak alaptőkéje növelésére, 500 frtot pedig külön alapítványul azon rendeltetéssel, hogy annak kamataiból a növendékek könyvekkel láttassanak el. Ezen ritka jellemű papról az intézet évkönyve azt jegyezte fel, hogy még halálos ágyán is csak nagy rábeszélésre engedett magához ápolónőt közel jönni.

Mindezen kisebb alapítványok, melyekkel ezen időtájban az intézet alaptőkéje gyarapodott, szorult anyagi helyzetét lényegesen nem javították. A háztartás kiadásain túl még a Pécselt és Szombathelyen tanuló bölcsészethallgatók tartásdíja is az intézet pénztárát terhelte. 1835—41-ig ezen kiadást az intézet csak adósságcsinálással volt képes fedezni és ezen címen 29,195 frtnyi adósság terhelte az intézet pénztárát. Ezen óriási terhet csak apránként voltak képesek letörleszteni, az utolsó 3000 frtot 1851-ben fizették le. Ezzel azonban a pénztár ereje annyira ki volt merítve, hogy mikor a végzett növendékeknek a szünet alatt a szentelésre még egy ideig várniok kellett, a szeminárium képtelen lévén őket eltartani, kénytelenek voltak őket haza küldeni, hogy a szülői háznál várják be a szentelés idejét.

A következő tanévben (1851/52) végkép megszűntek a cirkulusok. Ugyancsak ekkor hozták szokásba, hogy a házi törvényeket, hogy a növendékekre mélyebb benyomást tegyenek, a kápolnában olvasták fel.

Mivel a skabellumok, melyekre azelőtt oly nagy súlyt fektettek, az utóbbi időben egészen degenerálódtak, 1856-ban az előjáróság azok beszüntetésére határozta el magát.

Az előjáróság dicséretes buzgalmat fejtett ki az előző idők hagyományaként fennmaradt ferdeségek fokozatos kiküszöbölése körül. Hogy a szilaj mulatozásoknak és durva kihágásoknak, melyek a legszigorubb büntetések dacára is megismétlődtek, egyszer s mindenkorra eleje vétessék, az ezeknek bő táplálékot nyújtó farsangi mulatozásokat eddigi zajosabb formájukban a megyés püspök ezen időtájban eltiltotta.

1859-ben az előjárók és tanárok fizetése fejenként 100 frttal emeltetett.

Az 1860-ik év emlékezetes az egész egyházmegye történetében. Ehhez fűződik a *Ferencz József-alapítvány* emléke, amely a szeminárium vagyonát is megkétszerezte. Ranolder János veszprémi püspök 1860 márc. 30-án Ferencz József-alapítvány név alatt a veszprémi püspökséget illető urbérkárpótlási összegből különböző célokra alapítványul 739,793 frtot tett le. A magyarországi püspöki kar ugyanakkor egy külön, a szemináriumok fentartására szolgáló, alap létesítésére 3.000,000 frtot fizetett a vallás-alapba, amelyből a veszprémi püspökségre 141,320 frt esett. Ezen 141,320 frt a Ferencz József-alapítványnak egy részét képezi, melyről az alapító-levél 4-ik pontja úgy rendelkezik, hogy ezen összeg az alapítványból azon kikötéssel fizetessék a szemináriumok alapjába, hogy annak 7066 frtnyi kamata örök időkön át a veszprémi szemináriumot illesse.¹⁾ Ezen 7066 frt tehát intézetünket nem mint évi segély, hanem mint saját alapítványának kamata illeti meg, amelyet a vallás alap ezen címen 1893-ig minden nehézség nélkül ki is fizetett.

A Ferencz József-alapítványon kívül Ranolder János ugyanakkor 21050 frttal növelte a szeminárium alaptőkéjét.

Ugyancsak 1860-ra esik a *tanári ház* vétele is. Már említettük, hogy a theologiai tanárok helyszüke miatt nem kap-

¹⁾ Az alapító-levél eredeti példánya a püspöki levéltárban őriztetik. A kérdéses 4-ik pont így hangzik: *4. Seminario Wesprimiensi Cleri Junioris annue — in nexu subsidii trium millionum florenorum a Choro Episcoporum Hungariae ad condendum Seminariorum fundum oblati — velut Episcopatum Wesprimiensem tangens rata, — atque adeo illuc imputanda summa 7066 fl. c. m.*

Subsiduali huic 7066 florenorum c. m. summae velut censui annuo correspondens summa capitalis 141,320 florenorum, utpote rata 3.000,000 florenorum a Choro Episcoporum Hungariae in Seminariorum emolumentum oblatorum Episcopatum Wesprimiensem tangens Fundo Seminariorum inferenda est, — quapropter census annus integer 7066 flr. c. m. hocce puncto, Seminario Wesprimiensi titulo subsidii in perpetuum addictus ex eodem Seminariorum Fundo annue in ratis semestralibus est dependendus. — Quod ipsa Obligatorialium ad Fundum Seminariorum spectantium, usque ad tangentis supra memoratae summam 141,320 florenorum destinato vinculi iisdem Obligatorialibus expresse adjiciendi cautione perpetuo secura reddenda est.

hattak a szemináriumban lakást és így kénytelenek voltak a városban elszórtan lakni. Zsolnai Dávid kísérlete óta a tanárok lakáskérdésének megoldására semmi sem történt. Most az égető kérdést Ranolder püspök úgy oldotta meg, hogy az egyházmegyei pénztár terhére 9135 frton megvette a várban fekvő Pribék-féle házat, melyben a négy theologiai tanár kényelmes lakást nyert.¹⁾

1861 nov. 13-án a növendékek saját kezdeményezésükre »Szavlati kör« elnevezéssel önképző kört alapítottak, amelyből, mint azonnal látni fogjuk, néhány évi fennállás után a »Pázmány-kör« fejlődött.

1862-ben az intézetben hagymáz ütött ki, úgy, hogy a növendékeket egy hónappal az év vége előtt haza kellett bocsátani. Három növendék esett a pusztító betegségnek áldozatul.

Az 1863—64-iki iskola-évben alakult a *Pázmány-kör*. Ekkor a szervezet és pártolás hiányában nem sok reménnyel kecsegtető »Szavlati kör« újból szervezkedett és a »Pázmány-kör« nevet vette fel. Ezzel a növendékeknek közel 20 éves vágya ment teljességbe. A Pázmány-kör alapításának, tovább fejlődésének és szervezetének leírása ezen Emlékkönyv harmadik részét képezi.

Az 1866-ban dühöngő ázsiai kolera következtében a tanévet csak november hóban lehetett megnyitni.

1871-ben a theologiai tanárok helyzetét a püspök az által javította, hogy az eddig élelmezés címén az intézetnek fizetett 105 frtot egyszer s mindenkorra elengedte.

A Biró Márton által ajándékozott malom, melyet Zsolnai Dávid árverésen megvett és ismét a szemináriumnak ajándékozott, igen sok kiadást és kellemetlenséget okozott az intézetnek. Ezért azt 1878-ban Muszelli István igazgató a megyés püspök engedélyével 7100 frton eladta.

¹⁾ L. az egyházmegyei pénztár 1866-ik évi számadásait az alapítványi nivalban.

Ugyancsak 1878-ban alapították az egyházmegyei jámbor alapítványok kezelésére a káptalani alapítványi hivatal. Eddig a szeminárium vagyona az igazgató kezelte sok veszéllyel és kockázattal. Azóta az összes alapok az alapítványi hivatalban vannak gyümölcsötözőleg elhelyezve.

A nyolczvanas évek alatt feltűnő sokszor uralkodott az intézetben hagymáz, ami miatt több ízben kényszerülve voltak a növendékeket haza bocsátani.

1884-től kezdve a 3-ad és 4-ed éves növendékek számára heti 1 órában egészség- és orvostani előadások tartatnak.

Miután a szeminárium évi jövedelmét a rendes kiadások teljesen fölemésztették, az épület tatarozására nem sok maradt és így az épület szánalmas állapotba jutott. Minthogy a szeminárium képtelen volt a szükséges javításokat a sajátjából eszközölni, Trefort Ágoston vallás és közoktatásügyi miniszter 1888-ban a vallás-alapból 8000 frtot utalványozott ki az épület tatarozására. Ezen összegből a nyári szünidő alatt az intézetet legnagyobb részben új ablakok-, ajtók- és padlóval látták el.

1889-ben az intézeti előjárók és tanárok a házi törvények módosítása céljából több tanácskozmányt tartottak. Ezen tanácskozmányokon több indítvány tétetett, amelyek felett élénk eszmecsere fejlődött. A tanácskozmányok lényeges eredménye egy új napirend lett, amely a régitől főképp abban különbözik, hogy szombat délután az előadások helyett, melyek más napokra tétettek át, sétát enged a növendékeknek.

1890-től kezdve a növendékek reggelit kapnak.

1891 szept. 14-én Tallián Lázár pharosi vál. püspök, éneklő kanonok, 6^{1/2} holdas felső-örsi szőlőjét az intézetnek ajánlkozta. Így jelenleg az intézetnek összesen 14^{1/2} hold szőlőterülete van ugyan, de a filloxera-vész az összes szőlőültvényeket kipusztította. Néhány év óta már rendszeresen folytatják a szőlőknek amerikai ellenálló vesszővel való regenerálását. A költséges ujja-ültetést a megyés püspök ur végezteti és

igy az ő áldozatkészségéből intézetünk néhány év múlva tetemes jövedelmi forrás birtokába fog jutni.

Ugyanazon év okt. 24-én Somogyi György nagy-berényi plebános az intézet részére 1000 forintnyi alapítványt tett azon rendeltetéssel, hogy annak kamataiból a növendékek közül a legjobb szónok és a legjobb katechéta egyenlő részben jutalmaztassanak.

Ez uttal intézetünknek még egy másik jötevéjéről kell megemlékeznünk. Vogronics Antal apát-kanonok 1892-ben 1200, 1894-ben pedig 1000 frttal növelte a szeminárium alaptőkéjét.¹⁾

1893-ben több időszerű ujitás történt az intézetben. A duktori intézmény, melynek fejlődését a szeminárium egész történetén keresztül figyelemmel kísértük, régi alakjában megszűnt és célirányos rendszabályok által a legszűkebb korlátok közé szorított. Azóta viceduktorok egyáltalán nincsenek, nincs duktori információ, a duktorok tiszte egészben néhány kisebb jelentőséggel bíró dologra szorítkozik. Ezzel egyidőben megszűnt a növendékeknek szeparatisztikus elhelyezése, úgy, hogy most a közös termekben a különböző évfolyamok növendékei vegyesen vannak elhelyezve.

Eddig a házi kertbe csak is az utcán keresztül lehetett jutni; ez sok szempontból igen hátrányos volt. Most a növendékek részére az intézet földszintjén a kertbe nyíló ajtóval társalgó szoba nyitattott, így lehetővé vált, hogy a növendékek szabad idejüket mindig, még este is, a kertben töltsék.²⁾

Ezen időtől az előljárók a növendékekkel együtt étkeznek.

Ezen évben dec. 27-én a kongrua kérdés tárgyalásának behatása alatt a vallás és tanulmányi alapra felügyelő albizottság javaslatára a vallás és közoktatásügyi miniszter Ranolder

¹⁾ A kegyes hagyományokat, melyekkel az intézet alaptőkéje növekedett, más helyen fogjuk felsorolni.

²⁾ Az előző években a társalgó egy második emeleti szűk szoba volt; ezt az előljáróság 1888-ban egészségi és tisztasági okokból kénytelen volt bezárni és azóta nem volt az intézetben társalgó szoba.

alapítványából a szemináriumot megillető 7066 frtnyi járadékot felfüggesztette. Ez ellen úgy a megyés püspök, mint az intézet vagyonát kezelő káptalan tiltakozott. A kérdés felett még mindig folynak a tárgyalások és remélhető, hogy ezek az alapító szándékát kegyeletlenül sértő rendelkezés visszavonására fognak vezetni.

1894-ben az intézet eddigi tanrendje jelentékeny változást szenvedett. Ugyanis az előadások úgy osztattak be, hogy míg eddig délelőtt és délután 2—2 óra előadás tartatott, innét kezdve az összes előadások délelőtt és pedig mind a hat napon egyenlő óraszámban tartatnak. Ezzel a csütörtök megszünt egészen szünnap lenni.

1895-ben az intézet házi kertje nagyobbított meg az által, hogy a közte és a székesegyház szomszédságában levő kert között álló válaszfal lebontatott és e kettő egyesített. Ez által a növendékek felüdülésére szolgáló hely még egyszer akkorává lett. A kertnek ezen átalakítása az intézetnek 500 frtjába került.

Ezzel történetünk fonalán a jelen tanév küszöbéhez értünk. Ezen korszak, melylyel az utolsó fejezetben foglalkoztunk, még nem a történetírásé, tehát csakis a tények felsorolására kellett szorítkoznunk. Nagyobb részben még elő személyekről van szó, azért úgy érdemeik méltatásától, mint működésük bírálatától tartózkodnunk kell.

De e történet méltó befejezése hiányzanék, ha nem tenénk említést a szeminárium jötevőjéről, mélt. br. *Hornig Károly*, megyés püspök urról, aki püspökségének kezdete óta nemcsak az intézet szellemi színvonalának emelését viseli szíven, hanem érdekében tetemes anyagi áldozatot is hoz. Míg ugyanis az intézet tulkiadásait 1890-ig az egyházmegyei alap fedezte, innét kezdve megyés püspökünk a saját pénztárából pótolja a hiányt. Ily módon 5 év alatt már 11302'62 frtot áldozott szemináriumára. Ezen kívül még évenként 1000 frtot utalványoz sajátjából előjárói és tanári tiszteletdíjakra.

Az események puszta felsorolásából is kitűnik, hogy az ő püspökségével a papnevelésben egy új irány kezd kidomborodni, amely kiindulási pontját nem ezen század hagyományaiból veszi. A nagy feladat befejezéséhez még sok hiányzik, a közel jövőre még feladatok megoldása vár, amelyek sikerét megyés püspökünk ügyszeretete és áldozatkészsége bizton remélnünk engedi.

FÜGGELÉK.

A) A növendékek száma, az előljárók és tanárok névsora
1745—1784-ig.

Tanév	I. évek száma ¹⁾	Prefektus	Regens	Tanárok
1745—46	7	Szent-Imrey (Szabó) Ferenc	Szokolóczy V.	Köszöghy Szaniszló
1746—47	1	»	»	»
1747—48	4	»	»	Köszöghy Sz., és Nodroviczky Szeverin
1748—49	4	»	»	Köszöghy Szaniszló
1749—50	5	»	—	Nodroviczky Szeverin
1750—51	7	»	—	Hulini Jónás
1751—52	6	»	—	Rátay Égyed
1752—53	10	Kozorits Fer.	—	»
1753—54	8	»	—	Prileczky Mihály
1754—55	5	»	—	Köszöghy Szaniszló
1755—56	10	Draveczy József	—	»
1756—57	3	»	—	»
1757—58	5	»	—	Kónya Kristóf
1758—59	7	Tejfalussy Gy.	—	»
1759—60	7	»	—	»
1760—61	7	»	—	Kónya K. és (Szótay?) Keresztély
1761—62	7	»	—	Kónya K. és Kázmér Ágoston
1762—63	7	»	—	Conradi N. és Edegger B.
1763—64	7	»	—	»

¹⁾ 1765-ig csak az első éves növendékek számát találjuk feljegyezve.

Tanév	Összes növén- dékek száma	Prefektus	Vice-prefektus	Tanár ok
1764—65	9	Tejfalussy Gy.	—	Conradi N. és Edegger B.
1765—66	19	»	—	»
1766—67	22	»	—	Perczel Imre és Edegger B.
1767—68	19	Balassa István	—	»
1768—69	19	»	—	»
1769—70	17	»	—	Perczel Imre és Szomi Lajos
1770—71	18	»	—	»
1771—72	20	»	—	»
1772—73	19	»	—	»
1773—74	19	»	—	»
1774—75	18	»	—	Kesztheli L. és Szomi. L.
1775—76	18	»	—	Podraczky M. és Szomi L.
1776—77	19	»	—	»
1777—78	16	Csapody Lajos	Babics András	Szomi L. és Frantz Bertalan
1778—79	16	»	»	Mulai K. és Czabai Sándor.
1779—80	16	»	»	Majer Elek és Czabai S.
1780—81	18	»	»	»
1781—82	18	»	»	»
1782—83	21	»	»	Majer Elek és Kruzi Márton
1783—84	18	Nagy Ferenc	»	»

B) A növendékek száma, az előjárók és

Tanév	Növendékek száma	Kormányzó	Lelki-igazgató	Al-kormányzó	Tan. felügyelő
1790—91	37	Nagy Ferenc	—	Kiss Ferenc	—
1791—92	29	»	—	»	—
1792—93	32	»	—	»	—
1793—94	34	»	—	»	—
1794—95	35	»	—	»	—
1795—96	32	»	—	»	—
1796—97	34	»	—	»	—
1797—98	43	Hertelendy Gasp.	—	»	Kopátsy József Schnupfhagen C
1798—99	43	»	—	»	»
1799—800	47	»	—	»	»
1800—01	47	»	—	»	Horváth Pál
1801—02	48	Hornyik János	Kapitár István	»	»
1802—03	42	»	»	»	{ Ruszek József Vlasits Antal
1803—04	46	»	»	<i>Vlasits Antal</i>	»
1804—05	48	»	»	»	»
1805—06	56	»	»	Odor Ferenc	Balassa Gábor
1806—07	52	Babics András	»	»	{ Simon Pál, Mikussi Dávid
1807—08	58	»	»	»	»
1808—09	52	Horváth János	»	Tóth József	Gál Mihály
1809—10	55	»	»	Forintos János	{ Molnár József Horváth József
1810—11	56	Lekovics János	»	Héring Alajos	Odor László
1811—12	56	Sinkay József	»	»	»
1812—13	52	»	Kotsi Mihály	Odor László	Györke János
1813—14	52	»	»	»	»
1814—15	55	»	»	»	Kozárits János
1815—16	42	»	»	»	»
1816—17	37	Smodiss János	»	»	»
1817—18	34	»	»	Kozárits János	Sámson János
1818—19	33	»	»	»	»
1819—20	25	»	Laszkallner János	»	{ Szabó László Hajós József
1820—21	26	»	»	»	»
1821—22	22	»	»	»	»

¹⁾ Együttal rezii plébános. — ²⁾ A dült betűkkel jelzettek kinevezésükkor két hivatatt viseltek

tanárok névsora 1790—1896-ig.

Theol. intézeti igazgató	T a n á r o k :			
	dogmatika	erkölcs- és lelki-pásztorkodástan	egyházjog és történelem	szenitáris-tudományok
Csapody Lajos	Kruzi Márton	Horváth Pál	Szvorényi Mihály	Balassa Béla ¹⁾
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	<i>Kiss Ferenc</i> ²⁾	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	Kolozsváry Sánd.	Kopátsy József	»
»	»	»	»	»
Nagy Ferenc	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	Schnupthagen Gy.
»	»	erkölcsstan, lelki-pásztorkodástan és egyházjog	egyházjog és történelem és irodalomtört.	»
»	»	Ruszek József	Kopátsy József	»
»	»	»	»	»
»	Vlasits Antal	»	»	»
»	»	Tomor János	Ruszek József	»
»	»	»	»	»
»	Ruszek József	<i>Gál Mihály</i>	Simon Pál	»
Kopátsy József	»	»	»	Molnár József
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	(Györke János, Odor László)	Fliszár György	»	»
»	»	erkölcsstan és lelkipásztorkodástan	egyh.-jog és történelem	»
Horváth János	»	»	Gál Mihály ³⁾	»
»	»	»	Spreitzenbart J.	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	Szabó László
»	Sámson János	»	»	»
»	»	»	»	»

¹⁾ Együttal szent-békkállai plébános.

Tanév	Növendékek száma	Kormányzó	Lelki-igazgató	Al-kormányzó	Tan. felügyelő
1822—23	22	Smodiss János	Laszkallner János	Kozárits János	(Szabó László {Hajós József
1823—24	24	»	»	»	»
1824—25	23	»	»	Pintér Ferenc	»
1825—26	26	»	»	»	»
1826—27	30	»	»	»	»
1827—28	29	»	»	»	»
1828—29	30	»	»	»	Vezerle Ignác
1829—30	31	»	»	»	»
1830—31	32	»	»	»	»
1831—32	31	»	»	—	»
1832—33	32	Schnupthagen Gy.	Pongrácz József	Osterhuber Fer.	Udvardy Ignác
1833—34	31	»	»	»	»
1834—35	33	»	Kavulák István	Horváth Gábor	»
1835—36	41	»	»	»	Pillich Antal
1836—37	45	Szalay Imre	»	»	»
1837—38	38	»	»	Stenger Frigyes	»
1838—39	41	»	»	»	Szabó Imre
1839—40	40	»	»	Tallián Miklós	»
1840—41	40	»	»	»	»
1841—42	45	»	»	»	»
1842—43	31	Laszkallner János	»	Szabó Imre	Csepy Zsigmond
1843—44	30	»	»	»	Sövegjártó Ferenc
1844—45	22	Szabó László	»	»	»
1845—46	17	»	»	Trippammer Ant.	Szabó (Schneid- Vilmos
1846—47	18	Márkl Ignác	»	Kisovits József	»
1847—48	22	»	»	»	Szigeti János
1848—49	20	»	»	»	»
1849—50	23	»	»	Szabó Vilmos	»
1850—51	27	Hajós József	Pribék István	»	Fatér Mihály
1851—52	26	»	»	»	»
1852—53	34	»	»	Fatér Mihály	Csete László és Talabér János
1853—54	34	Márkl Ignác	»	»	Csete László
1854—55	44	»	»	»	»
1855—56	44	Reperger Pál	Muszelli István	»	»
1856—57	43	»	»	»	»
1857—58	41	»	»	»	»
1858—59	38	Németh József	»	»	»
1859—60	31	»	»	Szabó György	Fejérváry (Wünsch) József

Tanév	Növények száma	Kormányzó	Lelki-igazgató	Al-kormányzó	Tan. felügyelő
1860—61	25	Németh József	Muszelli István	Szabó György	Fejérváry (Wünsch) József
1861—62	33	»	»	Szabó János	»
1862—63	47	»	»	»	»
1863—64	53	»	»	»	»
1864—65	53	»	»	Neumayer Károly	Péller Pál
1865—66	51	»	»	»	»
1866—67	40	»	»	»	Hoffer József
1867—68	32	»	»	»	»
1868—69	31	»	»	»	Molnár Dénes
1869—70	20	»	»	»	»
1870—71	27	»	»	»	»
1871—72	24	»	»	»	»
1872—73	28	»	»	Nagy József	»
1873—74	31	»	»	»	»
1874—75	32	»	»	»	Zánkay Gyula
1875—76	35	»	»	»	»
1876—77	33	Muszelli István	»	»	»
1877—78	30	»	»	»	»
1878—79	26	»	»	»	»
1879—80	25	»	»	»	»
1880—81	26	»	»	»	»
1881—82	30	»	»	»	»
1882—83	30	»	»	»	»
1883—84	34	»	»	»	»
1884—85	37	Vogronics Antal	Péller Pál	»	»
1885—86	37	Fejérváry József	»	Ley József	Köszeghy Sándor
1886—87	36	»	»	»	»
1887—88	34	»	»	»	Bujtás József
1888—89	38	»	»	»	»
1889—90	40	»	»	»	Tölgössy Imre
1890—91	42	»	»	»	»
1891—92	46	»	»	»	Tölgössy Imre (Kozma Kálmán)
1892—93	41	Péller Pál	Hanauer Á. Istv.	Németh János	»
1893—94	35	Káuzli Dezső	»	»	»
1894—95	33	»	»	»	»
1895—96	30	»	»	»	»

A PAPNEVELŐ INTÉZET ISMERTETÉSE.

Az előző részben futólag érintettük mindazon intézkedéseket, amelyek a papi nevelés érdekében intézetünkben történtek és jelenleg is érvényben vannak. Bár jelenleg a szemináriumi nevelés és főképp a theologiai oktatás kérdései napirenden vannak és beható tanulmányozások tárgyát képezik, ezen alkalommal nem bocsátkozhatunk sem a papnevelési elvek fejtegetésébe, sem a közel múlt, vagy jelen intézményeinek bírálatába, csakis a papi nevelés és a theologiai oktatás képét, amint az jelenleg intézetünkben történik, akarjuk megrajzolni. Szakértő szemkülönbséget tud tenni az üdvös intézkedés és az akadékoskodó hagyomány között, azért talán ezen ismertetésünkkel is tehetünk némi szolgálatot a papi nevelés válsággal küzdő ügyének.

A nevelés és tanítás rendszerének vázolója után intézetünk gazdasági viszonyait fogjuk ismertetni.

I.

A veszprémi szeminárium alapításakor a tanárok egyszersmind előjárók is voltak. Ezen berendezés 1751-ben végkép megszűnt és azóta a tanári kar többé-kevésbbé különálló testületet képez. Jelenleg előjárók és tanárok minden testületi ténykedést együtt végeznek.

Az intézetnek négy előjárója van. Mindannyian meghatározott hatáskörrel bírnak ugyan, de mégis úgy, hogy minden egyes intézkedésükben, úgy az intézet összes érdekeit, mint előjáró-társaik szándékát szem előtt tartják.

A kormányzót (kezdetben prefektusnak neveztetett,) az egész intézetnek, főkép a fegyelmi és gazdasági ügyeknek fővezetése illeti meg; kezeli az intézet pénztárát.

A lelkiigazgató, mint a növendékek lelkiügyeinek gondozója, az erre irányuló teendőket vezeti; felügyel az egyházi szertartások begyakorlására.

Az alkormányzó a gazdasági és háztartási teendőkre és a cselédségre ügyel fel; az intézet számadásait készíti.

A tanulmányi felügyelő a fegyelem ellenőre; az előljárói gyűlések jegyzője; az intézeti könyvtár őre.

Az intézet jelenlegi előljárói a következők: *kormányzó: Káuzli Dezső*, tiszt. kanonok, theologiai tanár; *lelkiigazgató: Hanauer A. István dr.*; *alkormányzó: Németh János*, tanítónőképző intézeti igazgató; *tanulmányi felügyelő: Kozma Kálmán dr.*, theologiai tanár.

Az intézetnek jelenleg érvényben levő törvényei a régi törvényeknek időről-időre való átjavításából származnak. A törvények legújabbán 1890-ben javítottak át és nyomattak ki, de azóta már több fontos szakaszunk ismét módosított.

A jelenleg érvényben levő szabályok alapján a növendékek életének következő képét adhatjuk.

Mint Magyarország összes egyházmegyei szemináriumai-ban, itt is közös tan- és hálótermekben vannak a növendékek elhelyezve. Három egyenlő nagyságu tantermet, két nagyobb és két kisebb hálótermet foglalnak el. A hálótermekben az egyes ágyak el vannak függönyözve.

A közös lakásból kifolyólag sétákra is csoportosan, tantermek szerint mennek a növendékek.

Ezen közös helyiségeken kívül van még a növendékek részére egy zeneszoba, betegszoba és egy társalgó terem, melyből kijárás nyílik a kertbe. A növendékek étterme közös az előljárókkal, amelyben előljárók és növendékek együtt étkeznek.

Az intézet épülete, melynek építését a történeti részben ismertettük, rendkívül szük. De az épület sajátos fekvése és

a várépítésre emlékeztető építési módor (egyes falak 1·80 mtr. vastagságot érnek el,) minden célszerű módosítást lehetetlenné tesznek. Az intézet két emeletes épülete a régi veszprémi vár északi fokán, a város körülfekvő részei felett kiemelkedő helyen épült, északról és keletről 20—40 méteres mélység, délről a székesegyház, nyugatról utca határolja. Ezen fekvése más szempontból igen előnyös, mert semmiféle szomszéd lakója nincs, csendes és bár a város közepén áll, levegője mégis fertőzetlen, tiszta.

A növendékek rendes *napirendje* a következő: reggel 5-kor felkelés; $\frac{1}{2}6$ — $\frac{3}{4}7$ -ig reggeli ima, elmélkedés, szent mise; $\frac{3}{4}7$ — $\frac{3}{4}8$ -ig foglalkozás; $\frac{3}{4}8$ —8-ig reggeli; 8—11-ig előadások; 11— $\frac{1}{4}12$ -ig szabad idő; $\frac{1}{4}12$ — $\frac{3}{4}12$ -ig foglalkozás, egyes napokon egyházi ének, vagy liturgia; $\frac{3}{4}12$ —12-ig szent-írás olvasás; 12-kor ebéd, utána szentségimádás és szabad idő; 2—4-ig foglalkozás, kedden, csütörtökön és szombaton pedig séta; 4—5-ig szabad idő, (sétanapokon 4— $\frac{1}{2}5$ -ig); 5— $\frac{3}{4}7$ -ig (sétanapokon $\frac{1}{2}5$ — $\frac{3}{4}7$ -ig) foglalkozás; $\frac{3}{4}7$ —7-ig szent-írás olvasás; 7-kor vacsora, utána szentségimádás és szabad idő; $\frac{1}{2}9$ —9-ig készüllet a másnapi elmélkedésre, esti ima; 9-kor lefekvés. Vasárnap részt vesznek a székesegyházban az ünnepélyes szent misén és vecsernyén.

A *fegyelmet* maga az előjáróság őrzi ellen. Duktorok azon értelemben, amelyben ezen intézmény a jelen század eleje óta fennállott, nincsenek. Minden tan- és hálóteremben külön-külön egy-egy növendék van duktor név alatt bizonyos teendőkkel megbizva, de társai felett rendelkezési joggal nem bír. Kisebb fegyelmi ügyekben a tanulmányi felügyelő, nagyobbakban a kormányzó jár el.

Olyan ügyeknek az összes növendékekkel való közlésére, melyek személyes érintkezést nem kívánnak, az előjáróság legujabban egy hirdető táblát használ, amely a folyosó legszembetűnőbb helyén van elhelyezve, úgy, hogy a hirdetményekről minden növendék azonnal tudomást vehet.

Az előljáróság a tanári karral együtt évenként rendszerint háromszor u. m. az iskola év elején és a félévi vizsgálatok előtt tanácskozmányt tart. A vizsgálatok előtti tanácskozmányok a növendékek magaviseletéről és tanulmányi előmeneteléről részletes jelentést terjesztenek a megyés püspökhöz.

Intézetünk abban is eltér a legtöbb magyarországi szemináriumtól, hogy az egyes tanfolyamok az előadáson kívül nincsenek egymástól elkülönítve. Ugy a tan- és hálótermekben, mint az étteremben és kápolnában vegyesen vannak az idősebb és ifjabb növendékek elhelyezve. Ezen elrendezés azt eredményezi, hogy az összes növendékek egy szorosán összeforrott társaságot képeznek, melyet ugyanazon szellem hat át és semmiféle szakasz vagy osztálykülönbség nem zavar.

A növendékek *lelki életére* kiváló gond fordítatik. A lelki képzés sarkalatos pontjait a mindennapos $\frac{1}{2}$ órás elmélkedés, szent mise, a szenségek gyakori vétele, a lelkiolvasás, a lelkiigazgatónak alkalmoszerű konferenciái, évenként kétszer háromnapos lelkigyakorlat és az ezzel járó havi megújítás (*recollectio menstrua*) képezik. Ezeken kívül időnként alkalmoszerű közös ájtatosságok is tartatnak.

A növendékek gyóntatását a lelkiigazgatón kívül még egy, erre a megyei püspök által kijelölt gyóntató végzi. A szent áldozáshoz a növendékek mindig az intézet kápolnájában járulnak.

Az intézeti kápolnáról az intézet jótévői külön nem gondoskodtak. Bajzáth püspök úgy intézkedett, hogy a szükségletek a székesegyházból kölcsönöztessenek. Ezen rendszer következtében a kápolna száz éven keresztül a legszükségesebb tárgyakat is nélkülözte. Az utolsó tíz év alatt azonban sok történt illő berendezésére. Van a kápolnának 826 frtnyi külön alapja, melynek eredete ismeretlen.

Az intézet növendékeinek lelki javát még akkor is igyekszik tőle telhetőleg előmozdítani, mikor már megszűntek kötelékébe tartozni. Az intézetben ezen célból évenként tartatnak a fiatalabb egyházmegyei áldozárok részére is lelkigyakorlatok.

A növendékek a gregorián-énekben is gyakoroltatnak. Hetenként két félóra van az énektanulásra szentelve.

Az intézeti *egészségügy* kitünőségét bizonyítja azon körülmény, hogy évek óta még jelentékenyebb betegség sem fordult elő. Ebben, mint már említettük, nagy része van az intézet egészséges fekvésének, de egyéb intézkedéseknek is és nem utolsó helyen annak, hogy a növendékek minden szabad idejüket a szabadban tölthetik. Ez csak úgy volt elérhető, hogy a földszinten fekvő társalgó-teremből a kertbe közvetlen kijárás nyitvatott, így a növendékek a legzordabb időket kivéve a felüdülésre szánt időt mindig a kertben tölthetik. A kert esténként a közepén felállított utcai lámpával világítatik meg. Kertünk nem tulságos nagy ugyan (körülbelül 500 □ m.), de tekintve, hogy két oldalról teljesen szabad és fertőzetlen hegyi levegője van, teljesen elégséges.

A rendes napi szabadidőn kívül hetenként háromszor sétára mennek a növendékek. Egy séta 2, nyáron 2½ óra hosszan tart. Nyáron előszeretettel mennek a növendékek az intézet konyhakertjébe sétálni, ahol labdázással és tekézéssel szórakoznak.

Az egészségi viszonyokra kedvező hatása leendő a most készülők vízvezetéknek is, amely egy eddig nehezen nélkülözött fürdőszoba berendezését is lehetővé teszi.

Az intézeti törvények mindennemű pénzre való játékot szigorúan tiltanak; a kártyajáték csak hosszabb szünetek alatt szokott megengedtetni.

II.

A *theologiai intézetben* négy tanár működik a prodirektor igazgatása alatt. A theologiai intézet jelenleg a következő tagokból áll:

Prodirektor: Palotay Ferencz dr., pápai prelátus, örkanonok.
Tanárok: Molnár Dénes dr., tanítja az alapvető és ágazatos hittant; *Káuzli Dezső*, tiszt. kanonok, papnevelő intézeti kormányzó, tanítja az erkölcs- és lelkipásztorkodástant; *Kiss Pius*,

tanítja az egyháztörténelmet és egyházjogot; *Kozma Kálmán dr.*, tanulmányi felügyelő, tanítja a szentírástudományt.

A theologia tanítása azon rendszer keretében történik, amely Mária Terézia uralkodása alatt a skolasztikát az összes theologiai intézetekben felváltotta. A helytartó-tanácsnak 1815-ik évi tanterve, melyet a történelmi részben behatóan ismertettünk, van ma is érvényben.

1803 óta az előadások az u. n. biennális rendszer szerint vannak beosztva. Minden tárgy csak minden második évben adatik elő és így egyszerre négy tanfolyam helyett csak kettő tartatik, melyek mindegyikét két-két évfolyam növendékei (I-ső és II-od, III-ad és IV-ed évesek) együtt hallgatják.

A tantárgyak beosztása a következő:

Első tanfolyam, hallgatják a másodikkal váltakozva minden második évben az I-ső és II-od éves növendékek:

1. *Ó-szövetségi szentírástudomány*: bevezetés a szentírásba, bibliai történelem, szentírás magyarázat, héber nyelv.

2. *Egyháztörténelem*.

Második tanfolyam, hallgatják az elsővel váltakozva minden második évben az I-ső és II-od éves növendékek:

1. *Új-szövetségi szentírástudomány*: bevezetés a szentírásba, hermeneutika, szentírásmagyarázat.

2. *Alapvető hittan*.

Harmadik tanfolyam, hallgatják a negyedikkel váltakozva minden második évben a III-ad és IV-ed éves növendékek:

1. *Ágazatos hittan*.

2. *Erkölcstan*.

Negyedik tanfolyam, hallgatják a harmadikkal váltakozva minden második évben a III-ad és IV-ed éves növendékek:

1. *Egyházjog*.

2. *Lelkipásztorkodástan*.

Ezenkívül az *egészségtant*, mint rendkívüli tantárgyat, hallgatják a III-ad és IV-ed éves növendékek, heti 1 órában.

A tantárgyak egymásutánjának ezen váltakozása némi nehézséget okoz, amivel a tanár tapintatának kell megküzdenie.

Minden egyes tantárgy heti 9 órában adatik elő. Az összes előadások délelőtt tartatnak, úgy hogy a tanfolyam heti 18 órájából minden napra 3 óra esik. Így a délután legnagyobb része tanulásra fordítható.

Az előadások nyelve általában a latin, egyedül az egyházjog adatik elő magyarul. Azonban igen természetes, hogy főképp míg az ifjabb növendékek a latin nyelvben kellő jártasságra nem tesznek szert, a tanár a latin előadást magyar nyelvű magyarázatokkal kíséri. Különböztetben az intézetben minden hivatalos és magán ügyben a magyar nyelv használtatik. A közös lelkigyakorlatok nyelve is a magyar. Ezenkívül a magyar nyelv művelésére a növendékeknek széles terük nyílik a Pázmány-körben, melyről a III-ik részben külön fogunk szólni.

A tanulás ellenőrzésére a tanárok hetenként 2—3-szor kikérdezést szoktak tartani. Erre nézve egymás közt abban állapodtak meg, hogy a kikérdezést a két különböző tárgyból nem egy napon, hanem lehetőleg felváltva tarják, még pedig úgy, hogy mindig azon tanár tart kérdező órát, amelyiknek az nap két órája van.

A vizsgálatok félévenként tartatnak. Az első félévi vizsgálat január, a második félévi június hóban szokott tartatni. Egy tanfolyam egy napon csak egy tárgyból vizsgáz, amelyet egy heti előkészület előz meg, így a két tárgy vizsgája az előkészülettel együtt midég két hetet vesz igénybe.

Az osztályozás úgy az első, mint a második félév végén történik. Az osztályozásnál használatos jegyek a következők: 1. eminens, 2. primae classis, 3. secundae classis.

A tanítás körül felmerülő kérdések megbeszélésére a tanárok tanácskozmányokat tartanak. Ezen tanácskozmányok mint már említettük, az intézeti előjárókkal együttesen tartatnak. E közös eljárás hivatva van a nevelés és tanításnak egységét biztosítani.

A theologia tanításán kívül gond fordítottatik arra is, hogy a növendékek az egyházi szónoklatban kellő gyakorlottságot szerezzenek. Minden növendék évenként egyszer köteles az előjárók és növendéktársai jelenlétében prédikálni. Ezen kívül, mint szónoklati iskola, a Pázmány-kör is üdvös tevékenységet fejt ki.

Az intézetben ösztöndíjak nincsenek. Azonban van az intézetnek két alapítványa, melyekből az egyes szakokban kiváló növendékek jutalomban részesülnek. Ezek a Zob és Beke-féle és a Somogyi-féle jutalmak. A Zob és Beke-féle tőke 825 frt; az alapítók szándéka szerint ennek kamataiból csak két drb. arany, illetőleg 12 frt fordítottatik jutalmazásra, a fennmaradó rész a negyedéves növendékek között könyvbeszerzésre, illetőleg az ezen beszerzett könyvek osztatnak ki. A Somogyi-féle alapítvány tőkéje 1000 frt, melynek összes kamatai jutalmazásra fordítottatnak. Mindkét jutalom fele részben az egyházi szónoklatban, fele részben a katechézisben legkitünőbb negyedéves növendékek között osztandó fel. Legujabban a megyés püspök ur úgy intézkedett, hogy a Somogyi-féle jutalom mint első díj, a Zob-Beke-féle mint második osztassék ki a két legjobb szónok, illetőleg katechéta között.

Tankönyvekkel az intézet látja el a növendékeket. Az erkölcsstan tankönyve és a szent-írás a növendékek tulajdonába megy át.

Szélesebb körü theologiai ismeretek megszerzésére szolgál az intézeti könyvtár. Igen csekély kezdetből legnagyobb részben adományozás és hagyományok által szépen felszaporodott, úgy hogy jelenleg több mint harmadfél ezer kötetet foglal magában. Sajnos, hogy úgy a 16-ik és 17-ik század virágzó theologiai irodalma, mint az újabb theologia művek teljesen hiányzanak. Jobbára csak a mult század második és századunk első felének vérszegény theologiai irodalma van képviselve. Van ugyan a könyvtárra 950 frtnyi alapítványunk, de ennek 50—55 frtnyi évi kamatjából néhány folyóirat beszerzése után nem sokra jut,

azért a hiány pótlása csak nagyon szerény arányban történhetik. Azonban van könyvtárunknak egy nagy kincse, mely sok hiányért kárpótol, Migne: *Cursus Patrologiae*-jének ugy *series latina*-ját, mint *series graeca*-ját teljesen birjuk.

A könyvtár őre a tan. felügyelő. A könyvtárt a növendékek is használhatják. Ezen kívül külön könyvtára van még a Pázmány-körnek is, melyről alább lesz szó.

Az intézetben 1867 óta a következő tankönyvek használtattak:

1. 1867—87. Jahn-Ackermann: *Introductio in libros Veteris Testamenti*, Jahn-Ackerman: *Archaeologia biblica*; 1887—91. Zschokke: *Historia sacra Antiqui Testamenti*; 1891— Mally: *Histora sacra és Cornely Compendium introductionis in s. Scripturas*; Vosen: *Rudimenta linguae hebraicae*.

2. 1867—84. Márkfy: *Introductio in ll. Novi Testamenti*; 1884—87. Grosz: *Introductio in ll. Veteris et Novi Testamenti*; 1887—92. Márkfy-Vurdics: *Introductio*; 1892— Cornely *Compendium introductionis in. s. Scripturas*; 1867— Ranolder: *Principia hermeneuticae*.

3. 1867— Schwetz: *Compendium theologiae dogmaticae I. II.*

4. 1867—84. Stapf: *Theologia moralis I. II.*; 1884—88. Müller: *Katholikus erkölcsstan I. II.*; 1888—92. Gury: *Compendium theologiae moralis*; 1892— Káuzli: *Compendium theologiae moralis*; 1888— Gury: *Casus conscientiae*.

5. 1867—84. Schenkl: *Theologia Pastoralis*; 1884—87. Schüch: *A lelkipásztorkodástan kézi könyve*; 1887— Káuzli: *Theologia pastoralis* (kézirat Schenkl-Radlinszky-Schüch után.)

6. 1867—84. Zalka: *Compendium historiae ecclesiasticae*; 1884—91. Zeibert: *Compendium historiae ecclesiasticae*; 1891—93. Vascotti: *Institutiones historiae ecclesiasticae*; 1893— Zeibert: *Compendium*.

7. 1867—72. Porubszky: *Kath. egyházjog*; 1872—78. Csiky: *Az egyházjog tankönyve*; 1878— Kazaly: *Katholikus egyházjogtan*.

III.

Hogy a szeminárium leírása teljes legyen, még *gazdasági viszonyait* is kell ismertetnünk.

Intézetünk összes pénzbeli vagyonát a következő *alapok* képezik:

A) Közös rendeltetésű alapok:

1. Főpénztár	150,967	frt	59	kr.
2. Segélypénztár	15,932	»	92	»
3. Markl-féle pénztár	13,392	»	—	»
4. A Ferencz József-alapítvány részlete	141,320	»	—	»
Összesen:	321,612	frt	51	kr.

B) Külön rendeltetésű alapok:

1. Kápolna-alap	826	frt	—	kr.
2. Könyvtár-alap	950	»	—	»
3. Zob-Beke-alap	825	»	—	»
4. Somogyi-alap	1000	»	—	»
5. Mise-alap	4606	»	—	»
6. Biró-Laszkallner-alap	475	»	—	»
7. Tanári mise-alap	2075	»	57	»

A főpénztár magvát Volkra püspök alapítványa képezi. A főpénztár 1745-ben 15,140 frtot, 1760-ban 28,458 frtot, 1802-ben 184,508 frtot, 1810-ben 212,785 frtot, 1813-ban 180,553 frtot tett ki a régi pénznemben. A következő években a főpénztár a kevésbbé biztos pénzelhelyezés által okozott károk következtében folytonos hullámszásban volt és az adományokat és hagyományokat a szenvedett károk teljesen fölemésztették. Ujabban az alaptőke ismét növekvőben van, így 1859-ben 99,351 frt 60 krt, 1865-ben 119,377 frt 79 krt, 1875-ben 131,479 frt 44 krt tett ki o. é.-ben, jelenleg pedig már 150,967 frt 59 krt.

A főpénztár kiegészítő részeit képezik a segély-pénztár és a Markl-féle pénztár. A segély-pénztár úgy keletkezett, hogy egy időben, nem tudni mi okból, az adományokat és hagyományokat

tékokat nem csatolták a főpénztár-alaphoz, hanem segély-pénztár neve alatt külön tőkésítették. A Markl-féle pénztárt Markl Ignác hagyatéka képezi, mely a hagyományozó rendelkezésének megfelelőleg, mint külön alap, kezeltetik.

A Ranolder által létesített Ferencz József-alapítvány történetét már fentebb ismertettük. A Ferencz József-alapítványt megelőző időben a szeminárium túlkiadásai a szabályozott püspökségek alapjából három évenként előre megállapított évi segéllyel fedeztettek. Ranolder alapítványa óta a szeminárium a vallás-alapból semmiféle évi segélyt sem kapott.

Az eddig felsorolt alapok mind közös rendeltetéssel bírnak és az intézet törzsvagyonyát képezik. Ezeken kívül vannak még kisebb, meghatározott rendeltetéssel bíró alapok.

A kápolna- és könyvtár-alap eredete ismeretlen.

A Zob-Beke-alap az 1862-ben elhalt Beke Kristóf vörösberényi és az 1865-ben elhalt Zob Péter karmacsi plebánosoktól származik. Keletkezésének évét nem tudjuk, rendeltetését fentebb ismertettük.

A Somogyi-alap neve alatt Somogyi György nagy-berényi plebános jutalomdíj-alapítványa, melyről fentebb volt szó, kezeltetik.

A külön rendeltetésű alapok között egyike a legrégebb eredetűeknek a mise-alap. Már 1760 után látjuk annak nyomát, hogy egyesek, főképp világiak, az intézetben tanuló felszentelt áldozárok segélyezésére mise-alapítványokat tettek. Ezen kisebb alapítványokból, főképp Bajzáth püspök 2000 frtnyi adományával, növekedett fel a mise-alap 4606 frtra. Mióta az intézetben felszentelt áldozárok nincsenek, ezen alapítványnak megfelelő szent miséket részben az ujonan felszentelt áldozárok, részben az intézeti előjárók végezték. Jelenleg az összes szent misék az ujonan felszentelték közt osztatnak szét.¹⁾

¹⁾ Az alapítók szándéka szerint 1187 sz. misét kellett végezni. Az alapítvány kamatai nagymérvű csökkenésének következtében a sz. misék számát 1863-ban Ranolder János püspök 490-re szállította le.

A Biró-Laszkallner-alap két alapítvány egyesítéséből származik. Biró Márton püspök a kávémalmost azon kötelezettséggel ajándékozta a szemináriumnak, hogy az ő szándékára minden szombaton egy sz. mise mondassék. A malom 1878-ban eladtván, az eladási árból ezen mise stipendiumának az akkori 7%-os kamatláb szerint megfelelő tőke elkülönített. Ezzel egyesített Laszkallner Antal kanonoknak az intézeti spirituális részére letett 105 frtnyi misealapítványa.

A tanári mise-alapítvány Dervarits József, Balassa Béla, Zsolnay Dávid, Szabó László kanonokok és Szabó János szili plébános hagyatékaiból származik.

A szeminárium vagyona 1878-ig házilag kezeltetett. A pénzt a kormányzó kezelte és adóslevelekre adott betáblázott kölcsönöket. Ezen kezelés a sok fáradságon kívül a pénz-elhelyezés bizonytalanságának következtében nagy kockázattal is járt és a szeminárium nem egyszer tetemes kárt szenvedett. 1878-ban a káptalan az eddig egyes kanonokokra bízott alapítványok kezelésére az alapítványi hivatalt állította fel, melyben a jámbor alapítványok pénzügyintézetek módjára kezeltetnek. Azóta a szeminárium összes tőkái (a Ferencz József-alapítvány kivételével) az alapítványi hivatalban vannak elhelyezve. A jelenlegi kezelés mellett az intézet az alapítványok után 6% kamatot kap, melyből 0,3% kezelési költség címén levonatik.

Nem lesz érdektelen az intézet háztartását egy évi számadása alapján, mely a főbb kiadási tételeket is feltünteti, áttekinteni. Az 1894-ik évi számadás a következő tételeket tartalmazza:

Bevétel:

1. A főpénztárból . . .	13927 frt 51 kr.
2. A segélypénztárból . .	898 » 23 »
3. A Márkl-féle alapból .	737 » 13 »
4. Br. Hornig Károly megyés
püspök ur ez évi adománya	3000 » — » 18562 frt 87 kr.

Kiadás :

1. Elöljárók és tanárok évi fizetése	2989	frt — kr.	
2. Házi orvos és egészség-tan-tanár tiszteletdíja	200	» — »	
3. A növendékek ruhapénze, breviáriumok, könyvek, . sz.-írások	973	» 28 »	
4. Gyógyszertár	86	» 69 »	
5. Ruhanemű	495	» 08 »	
6. Hus	3147	» 85 »	
7. Fűszer és bolti cikkek	1079	» 98 »	
8. Liszt, kenyér, kenyérpénz	1891	» 55 »	
9. Piaci élelmi cikkek	1877	» 95 »	
10. Cselédfizetés	1411	» 13 »	
11. Edény, üveg	100	» 04 »	
12. Iparosok (lakatos, asztalos, kőműves, kályhás stb.)	1028	» 15 »	
13. Tűzifa	950	» — »	
14. Adó (fogyasztási, szőlő)	184	» 62 »	
15. Fuvar (fa, szemét, murva-hordás stb.)	136	» 80 »	
16. Bor (4775 liter)	1082	» 56 »	
17. Különfélék (napszám, ki-sebb javítások)	285	» 24 »	<u>17919</u> frt 92 kr.
Maradvány:			642 frt 92 kr.

Intézetünk vagyonának zöme ugyan az alapító püspökök nagyszerű alapítványaiból származik, de egyéb *jótevőink* kisebb-nagyobb adományai és hagyatékai is jelentékeny összegekkel gyarapították tőkénket. Régebben főképp a lelkészkedő papság mutatta ki ezen uton háláját az intézet iránt, amelyben neveltetését nyerte és papi életének alapját rakta le.

Jótevőinknek tartozunk azzal, hogy jótékonyáguk emlékét megőrizzük. Megkisértjük ez uttal felsorolni mindazon jótevőinket, akik akár végrendeletileg, akár még életükben jelentékenyebb összeget hagyományoztak, illetőleg adományoztak intézetünknek.¹⁾

Jótevőink névsora a következő: 1711—20. Gr. Volkra János Ottó, püspök 8143 frt. — 1736. Potyondy László, kanonok 50 frt. — 1746. Herencsevics Mihály, somogyvári pleb. 2500 frt. — 1748. Acsády Péter Ádám, püspök 1500 frt. — 1755. Jálícs István, szántói pleb. 50 frt. — 1559. Steiner János, vörösvári pleb. 600 frt — 1760. Lenthly István, nagyprépost 100 frt 80 kr. — 1762. Bissán Miklós, perkátai pleb. 50 frt. — 1764. Nagy Ferenc, szili pleb. 100 frt. — 1766. Krázl Bertalan, buda keszii pleb. 50 frt; gr. Batthyány József, püspök 5626 frt. — 1773. Koller Ignác, püspök 10,000 frt. — 1779. Drávecz József, nagyprépost 300 frt. — 1780. Horvát Pál, kanonok 1000 frt. — 1779—1802. Bajzáth József, püspök 121.405 frt. — 1805. Nagy János, gelsei pleb. 50. — 1806. Szaitl János, gyiróthi pleb. 100 frt; Szupponics Ferenc, rátóthi pleb. 50 frt. — 1807. Kapuváry Antal, kanonok 50 frt; Farkas János, kanonok 200 frt. — 1808. Czollner Sámuel, exjezsuita 50 frt; Prumer Mátyás, 400 frt. — 1809. Halbax János, kis-bári pleb. 100 frt. — 1810. Török Ferenc, bezerédi pleb. 205 frt 18 kr.; Rosos Pál, püspök 736 frt 58 kr.; Horváth Ádám, monostor-apáthii pleb. 1787 frt 19 kr. — 1811. Szeidenschwartz Ignác, pápai kórházi adminisztrátor 50 frt; Kastal József, palaznaki pleb. 100 frt; Lábody Pál, suúri pleb. 100 frt; Zsolnai Dávid, nagyprépost 2000 frt. — 1817. Tikos József, lengyeltóthii pleb. 150 frt. — 1819. Vidi Antal, karádi pleb. 100 frt; Szabó János, endrődi pleb. 200 frt. — 1821. Sinkay József, kanonok 100 frt. — 1823. Lisits József, kiskomáromi esperes 50 frt; Nedeczky Károly, nagyprépost 100 frt. — 1824. Tullok Ferenc, kereszturi apát 100 frt. — 1828. A Kiss-féle hagyatékból Kopátsi püspök

¹⁾ A következő névsor 1822-ig igen hiányos, azonban innét kezdve meglehetősen teljes.

kiutalt 500 frt. — 1829. Jankó János, kaposvári pleb. 100 frt; Józsa László, lepsényi pleb. 2133 frt 25 kr. — 1830. Babits kanonok 300 frt; Lizentz Márton, status consiliarius 500 frt. — 1831. Vajky György, felső-örsi prépost 500 frt; Lekovits János, kanonok 500 frt. — 1832. Tantz Mihály 125 frt; Kovács Antal, kanonok 50 frt. — 1833. Müller József, oszlopi pleb. 210 frt 57 kr.; Vache János, kaposvi pleb. 524 frt 43 kr. — 1835. Hubenay, rendeki pleb. 50 frt. — 1836. Homágen János, tördemiczi pleb. 150 frt. — 1837. Forintos János, kapornaki pleb. 100 frt; Balassa Béla, kanonok 750 frt. — 1838, Géfin István, túskevári pleb. 50 frt; Csobráncz Ferenc, kanonok 200 frt; Polgár János, csurgói pleb. 50 frt. — 1839. Schnupfhagen György, kanonok 200 frt; Hegedüs Ferenc, mező-komáromi pleb. 125 frt. — 1840. Szalay István, zalabéri pleb. 125; Endrődy József, rezii pleb. 125 frt. — 1841. Babcsányi István, nyugalm. áldozár 165 frt 36 kr. — 1843. Kolossváry Sándor, kanonok 2057 frt 54 kr.; Bogdányi Károly, kanonok 1685 frt 44 kr. — 1845. Horváth Mihály, gyula-keszii pleb. 50 frt. — 1848. Tomor János, kanonok 250 frt. — 1849, Külley János, cz. püspök, nagyprépost 750 frt; Szüts István, kanonok 625 frt; Frankl Márton, rátóthi prépost 50 frt; Muizer János, thési pleb. 75 frt; Szalay Imre, kanonok 250 frt. — 1850. Ballek Ignác, berzenczei pleb. 50 frt. — 1851. Bakats István, kanonok 230 frt; Tóth Ignác, túskevári pleb. 50 frt. — 1852. Ruszek József, kanonok 650 frt. — 1854. Hajós József, kanonok 250 frt; Szmodis János, nagyprépost 920 frt. — 1856. Hosszu Márton, 250 frt; Kéry, nagyprépost 460 frt. — 1858. Pongrácz József, c. kanonok, öszi pleb. 108 frt. — 1860. Ranolder János, megyés püspök 21,050 + 141,320 frt. — 1861. Beke Kristóf, nyug. vörös-berényi pleb. 50 frt. — 1865. Zob Péter, nyug. karmacsi pleb. 162 frt 40 kr. — 1868. Korizmic Antal, cz. püspök, kanonok 100 frt. — 1870. Molnár Mihály, pacsai pleb. 42 frt; Koroncz László, kanonok 300 frt. — 1872. Csete Antal, kanonok 100 frt. — 1874. Bogcha

Ferenc, kanonok 150 frt. — 1877. Plosszer Ferenc, kanonok 100 frt. — 1879. Haberreiter Márton, pleb. 52 frt 50 kr. — 1881. Glück Ferencz, pleb. 115 frt 56 kr.; gr. Zichy Domonkos, püspök 1000 frt. — 1885. Fehér József sümeghi pleb. 200 frt; Bezerédy Miklós, nagyprépost 1000 frt. — 1887. Tarányi Ferenc, nagyprépost 3000 frt. — 1888. Köves János, felső-örsi prépost 100 frt; Szabó János, zalaszántói esp. pleb. 125 frt. — 1890. Kovács Zsigmond, püspök 2613 frt 31 kr. — 1892. Vogronics Antal, kanonok 1200 frt. — 1894. Vogronics Antal, kanonok 1000 frt.

IV.

Az intézet összes *fekvősége* két szőlőbirtokból és egy konyhakertből áll.

A szőlőbirtokok mindegyike Zalamegyében, Felső-Örs kies határában, az ugynevezett Öreghegyen, Veszprémtől egy és a Balatontól mintegy félóránnyira van. A két szőlő egymástól alig tíz percnyi távolságra fekszik. A régi szőlő területe 8 kat. hold és 194 □-öl, a Tallián-féléé 6½ kat. hold. A régi szőlő jó években 150 sőt 200 akó bort is termelt, s így teljesen fedezte az intézet összes borszükségletét, sőt még némi pénzjövedelmet is hajtott. A nyolcvanas évek vége felé azonban a filloxera-pusztítás következtében a bortermés mindig alább és alább szállott, úgy annyira, hogy 1892-ig az évi borszükséglet az intézet összes megtakarított asztali borkészletét felemésztette. 1892-től az intézet kénytelen vett borral fedezni szükségletét. Dacára annak, hogy a növendékek hetenként, rendes körülmények között csak háromszor, u. m. vasárnap, kedden és pénteken ebédre kapnak egy ¼ liter bort, az évi borszükséglet mégis 47—48 hektolitert tesz ki, ami a vidéki borárakszerint a legsikerültebb bevásárlás mellett is legalább évi 950—1000 frt kiadást okoz.

1891-ben megkezdett a kipusztult szőlők regenerálása. Mondanunk is felesleges, mennyi nehézségbe ütközött az ujjá

ültetés. Nemcsak az okozott nehézséget, hogy ezen szegényes intézet a beültetéshez szükséges ipartökövel egyáltalán nem rendelkezett, hanem az is, hogy szakképzett tanácsadó hiányában az egész vidék bortermelő közönsége tanácstalanul állott és senki sem tudott arra nézve, hogy a beültetés miféle amerikai szőlőfajjal történjék, biztosat javasolni. Az első kísérletezés »riparia portalis«-szal történt, azonban kevés eredménnyel. Mindkét szőlőbirtok talaja ugyanis annyira márgás, hogy a riparia ültetvény csak tengődött benne.

Ezen és hasonló eredménytelen kísérletezések után a megyés püspök ur a szőlők regenerálását saját jószágkormányzójára bízta és az összes költségeket magára vállalta. Most solonis oltott gyökeres vesszővel kezdték az ültetést, amit azóta szakadatlanul folytatnak. Jelenleg már be van ültetve 3 hold ripariával és 3 hold solonis-szal, úgy, hogy alapos reményünk van, hogy néhány év múlva bortermésünk teljesen fedezni fogja az intézet évi szükségletét. A szőlők regenerációjára a megyés püspök ur már eddig 3000 frtot áldozott.

Az intézet konyhakertje a város keleti részén huzódó Aranyos völgyben, a Séd folyó partján, a szemináriumtól körülbelül 8—10 percnyi távolságban fekszik. Területe körülbelül három kat. hold. Kezelését megkönnyíti azon körülmény, hogy a Séd folyó egyik mellék ága által két részre van osztva. E kert egyuttal a növendékek nyári sétáló helye. $\frac{3}{4}$ része konyhabetemények termelésére szolgál, $\frac{1}{4}$ része pedig befásított pázsit tekepályával a növendékek részére. Van rajta igen czélszerűen berendezett kerti ház, mely részben kertészlakásul szolgál, részben pedig a növendékek számára van fenntartva.

A talaj hidegségének következtében a kert tiszta hasznot nem igen hoz. Nagy hátránya a kertnek, hogy benne az almafélék egyáltalában nem diszlenek s így az intézet évi gyümölcs-szükségletét sem fedezi.

V.

A veszprémi szeminárium élelmezése elüt legtöbb hasonló intézet élelmezésétől. Az élelmezés itt nem annyira intézeti, mint inkább háziásnak nevezhető. Ugyanazon ételt kapja előjáró, növendék, cseléd, koldus egyformán, mégis azon különbséggel, hogy ebédre a növendékek három, az előjárók négy tál ételt, vasárnap és egyéb ünnepélyes alkalmakkor pedig egygyel többet kapnak; a növendékek vacsorája két, az előjáróké három tál ételből áll. Reggelire a növendékek $\frac{1}{3}$ liter forralt tejet és egy zsemlyét kapnak. Az intézeti előjáróság kiváló gondot fordít arra, hogy az ételek változatosak és jól elkészítettek legyenek. Az étlapok elkészítését semmiféle pragmatika sem szabályozza, az ételek bizonyos napokhoz kötve nincsenek. Mivel az előjárók nemcsak ugyanazon ételt kapják, amit a növendékek, hanem ugyanazon ebédlőben ugyanazon időben a növendékekkel együtt is étkeznek, nagyon könnyű ellenőrizni azt, hogy az ételek izletesen legyenek elkészítve s hogy minden növendék elegendő ételt kapjon.

A cselédség 10 tagból áll. Van egy kulcsár, egy kapus, két inas, két házi szolga, egy szakácsné és három szolgáló. A kulcsár évi fizetése 200 frt. Végzi a piaci bevásárlásokat, kezeli az intézet éléskamaráját, borait és felelős arról, hogy a férjcselédek kötelezettségeiket pontosan teljesítsék. A szakácsné fizetése 169 frt, ki a mellette levő 3 szolgálóval végzi a konyhai teendőket. A többi férfi- és nőcselédek évi fizetése fejenként 86 frt 92 kr.

A PÁZMÁNY-KÖR.

A magyarországi szemináriumi önképző körök nem annyira a papi nevelés gyökeréből sarjadzottak, mint inkább a nagyon is elhanyagolt nemzeti nyelv és irodalom művelése érdekében meginduló mozgalom hozta őket létre. A minden irányban meginduló nemzeti mozgalom, mely számos irodalmi társulatnak adott életet, a papnevelő intézetekben is élénk viszhangra talált. Így alakultak egymás után a pesti, pázmáneumi, váczi és nagyszombati önképző körök, melyek az akkori viszonyok között fontos nemzeti missziót teljesítettek.

Az időviszonyok változtával a szemináriumi önképző körök feladata is változott. A magyar irodalom most már nemzeti és nagy, nem szorul a szemináriumok szegényes támogatására. Ezek viszont nem kénytelenek erejüket szétforgácsolni, összes rendelkezésükre álló eszközeikkel együtt önképző köreiket is saját céljuk, a papi kiképzés szolgálatába állíthatják.

A veszprémi szeminárium önképző körének egész élete ezen utóbbi időszakra esik. A következőkben az önképző kör alapítását, szervezetét, működését és vagyoni állapotát fogjuk ezen Emlékkönyv keretéhez mértén, röviden ismertetni.¹⁾

¹⁾ A Pázmány-kör alábbi ismertetése Kasza Vilmos, IV. é. n.-p., a Pázmány-kör ezidei elnökének munkája.

I.

A veszprémi növendékpapság *Pázmány-köre* 1864-ben alakult ugyan, de fejlődésének története vissza nyulik 1861-ig, mikor az első önképző kör, a *Szavalmati-kör* létesült, amelyből a Pázmány-kör fejlődött.

1861 nov. 13-án egyik társuk, Odor József, ösztönzésére 12 növendék jött össze a tantermek egyikében azon elhatározott szándékkal, hogy maguk között irodalmi iskolát létesítenek. E 12 ifju vállalkozását társaik nagy többsége hidegen, sőt ellenségesen fogadta, ők azonban ezzel és sok más nehézséggel nem sokat törődve, Szavalmati-kör szerény neve alatt irodalmi iskolát alapítottak.

Úgyes vezető kéz hiányában a Szavalmati-kör viszonyai nagyon ziláltak voltak. A körnek nem voltak megállapított törvényei; hiányzott a felsőbb elismerés; nem volt a gyümölcsöző munkálkodáshoz szükséges könyvtára, sem ennek berendezésére pénze. Már-már ugy látszott, hogy a felmerülő nehézségek a kör feloszlására vezetnek.

Néhány tehetségesebb tag irodalmi munkájával gyönyörködte a kört, de ezen munkásság nem volt eredeti. Mindjárt az önképző kör életének kezdetén sok időt és fáradságot fecséreltek el fordításokra csekély szellemi haszonnal. A kör 1862 jun. 19-re nyilvános gyűlést hirdetett, melyre számos vendég és az intézetnek összes növendékei meghivattak. Ez ünnepélyes alkalomra maga Odor tüzött ki pályadíjat, mely bár csekély volt, a nyertesre mégis megtisztelő lehetett. A következő évben a kör tagjai között beállott meghasonlás majdnem a kör teljes szétzüllésére vezetett.

Az 1863—64-iki tanévben a Szavalmati-kör szebb jövőre virradott. A kör ellenségei, az idősebbek, kikerültek az intézetből és a fiatalság, melynek kebelében az eszme megszülemlett, került tulsulyra. Az október 12-én tartott alakuló gyűlésen már 23-an kötelezték magukat aláírásukkal a kör érdekeinek támogatá-

sára. A kör ezen évi működése már sokkal rendezettebb az előbbinél. Gyulács Béla a kör számára törvényeket szerkesztett, melyek megtartására még nem felsőbb parancs, hanem csak jóakarát kötelezte a tagokat. Nehány ezüst pénz tüzetvén ki pályadíjúl, hatalmas ösztönzésül szolgált a tagoknak a munkálkodásra. Szép számmal érkeztek be sikerült pályamunkák. E körülmény arra indította a kör tagjait, hogy 1864 május 11-ére diszgyűlést rendeztek, melyre meghívták a városbeli papságot. Az ünnepély fényes sikert aratott és az egész hallgatóságon páratlan lelkesültség vett erőt. E lelkesültség hatása alatt többen az ősz kanonokok közül a hely színén megnyitották erszényöket, és pár percz alatt 60 frt gyült egybe a kör céljaira.

A május 11-iki diszgyűlés sikere hozta létre a *Pázmány-kört*. A Szavalmi-kör tagjai a közönség jóindulata és a siker által bátorítva, egy rendezettebb s tökéletesebb irodalmi iskola alapítására gondoltak. Ezen eszme gyorsan hódított a tagok között és a május 17-én tartott közgyűlésen a kör ujjáalakítása határozatba ment. A Szavalmi-kör elnöke leköszönt s vele együtt a hivatalnoki kar. A közgyűlés egy bizottságot küldött ki avégből, hogy a megalapítandó irodalmi iskola számára törvényeket alkosson. A bizottság feladatának csakhamar megfelelt és a kör a kész törvényeket a jóváhagyás kinyerése végett az előjárók elé terjesztette. Innét a törvények többféle módosítás után megerősítés végett a megyés püspökhöz terjesztettek. A törvények a főpásztori megerősítést csak fél év mulva, az 1865-ik évi ujév napján nyerték el. A körnek az elnök még az ugyanazon napon tartott rendkívüli közgyűlésén bejelentette az örömhirt, a törvények ünnepélyes kihirdetése a jan. 21-én tartott közgyűlésen történt meg.

Az ujonan alakult kör magát a magyar Ciceróról Pázmány-körnek nevezte el, mintegy jelezni akarván ezzel az irányt, amelyben a körnek működni kell. Védsszentül a kör Aranyszáju sz. Jánost választotta, akinek ünnepén, jan. 17-én, a kör minden évben szent misét szolgáltató hasznos működéséért.

II.

A kör *szervezetét és működését* sok gondnal szerkesztett *törvények* állapítják meg. A jelenleg érvényben levő törvények három ízben alkottattak. 1865 január 1-én hagyattak jóvá a kör alaptörvényei, melyek négy czikkelyt foglalnak magukban. Ezen alaptörvények gyakran gördítettek hézagosságuk következtében a sikeres működés útjába akadályokat. A tagok, érezvén a hiányt, a hézagot időről-időre alkalmoszerű határozatokkal pótolták, amely határozatokat a jogszokás lassanként törvényerőre emelt. Ezen határozatokat 1877-ben egy tíz tagu bizottság összegyűjtötte és rendszerbe foglalta. E bizottság munkája nem találkozott tetszéssel, mert hiányzott belőle az efféle törvényeknél annyira fontos rövidség. A törvénygyűjtemény kellőképp megrövidítettén, dec. 20-án elnyerte a főpásztori jóváhagyást. Ezen törvények két év múlva újból átjavítottak.

Az első törvények még nem kötelezték a szeminárium növendékeit, hogy a kör tagjai legyenek. E réven magát több növendék távol tartotta a körtől, amit 1867-ben megtudván Ranolder János megyés püspök, elrendelte, hogy minden növendék tagja legyen a körnek. Ezen rendszabály az 1877-ik törvényekben is bennfoglaltatik.

A rendes tagokon kívül vannak a körnek pártoló, tiszteletbeli és alapító tagjai.

Pártoló (előfizető) tag az, aki a kör pénztárába évenként 2, ujabban 1 frtot fizet.

Tiszteletbeli tagok azok, akiket ezzel a kör érdemeikért megtisztel. Választásuk a közgyűlés hatáskörébe tartozik, melyhez az előjárók jóváhagyásának kell járulni. A tiszteletbeli tag megválasztásáról egy izlésesen kiállított diszokmányt kap.

Alapító tag lehet bárki, aki a kört kiadványainak nyomtatásában vagy egyébként jelentékenyebb pénzüsszeggel segíyezi. Az első törvények ezen tagságot még nem ismerik, ennek eredete a könyvkiadással esik össze.

A rendes tagok azelőtt havonként 10 krt fizettek a kör pénztárába; ezen kötelezettség jelenleg már megszűnt. Az összes tagok megjelenhetnek a kör ülésein és azokon szólási joggal bírnak, de szavazatuk csak a rendes tagoknak van.

Kezdetben a kör vezetősége öt tisztviselőből u. m. elnök-, jegyző-, pénztárnok- és két könyvtárnokból és egy ötös bizottságból állott. Ezekhez később egy pénztári ellenőr és a jegyzői teendők felszaporodtával három aljegyző járult. Mindezen tisztviselőket a közgyűlés választja, még pedig az elnököt, főjegyzőt, főkönyvtárnokot és pénztárnokot a megelőző iskola év utolsó közgyűlése, a többit az évi első közgyűlés.

A kör élén az elnök áll, ő vezeti a tanácskozásokat. A törvényekben biztosított jogain kívül még más jogai is vannak, melyeket körhatározatok alapján gyakorol. Így csak oly dolgozatokat lehet felolvasni, melyek felolvasását az elnök jóváhagyja, épen ezért minden felolvasott dolgozatért az elnök felelős. A kör második tisztviselője a főjegyző; vezeti a jegyzőkönyveket és a kör levelezéseit. A többi tisztviselők teendője nem szorul bővebb magyarázatra.

Az ötös bizottság a Pázmány-kör első éveiben igen kiterjedt jogokkal bírt a kiadványok szerkesztése, ünnepélyek rendezése, pályadíjak kitűzése és a tisztviselők ellenőrzése körül, de ezen jogok nagyrészből a kör egyetemére szálltak vissza. Az ötös bizottságnak külön jegyzőkönyve van, melyet a legifjabb tag vezet.

A szeminárium előjárósága a Pázmány-kör feletti felügyeletet a tanulmányi felügyelő által gyakorolja.

III.

A Pázmány-kör célja, a törvény szavai szerint *önképzés az egyházi irodalom és szónoklat terén*. Ehhez, az első szemináriumi irodalmi iskolák hagyományai után indulva, a Pázmány-kör is irodalmi művek kiadását kapcsolta.

A Pázmány-körben az önképző munkásság írásbeli dolgozatok- és szónoklatokban, ezek birálatában és különféle pályázatokban áll. A kör hetenként vagy kéthetenként gyűléseket tart, amelyeken a szónoklatok előadatnak, a dolgozatok és azok birálatai felolvastatnak.

Az első törvények nem kötelezték a tagokat írásbeli dolgozatok beadására, csakis minden félévben kétszer szavalni és a kiadványból rájuk eső részt pontosan feldolgozni voltak kötelesek. A törvényt pótolta a buzgóság. Később a kezdetbeli lelkesedés lohadni kezdett, de meg a kiadványokból a tagokra háramló nagy munka is tulságosan igénybe vette őket, úgy, hogy az önkéntes munkálkodás alább hagyott. Az 1877-iki törvények már figyelemmel vannak ezen körülményre és míg a félévi kötelező szavalatok számát egyre szállítják le, félévenként egy eredeti vagy fordított dolgozat benyújtására köteleznek.

A dolgozatok tárgyát a törvény csakis annyiban szabja meg, hogy az mindig a kör feladatának megfelelő legyen. Így benyújthatók szent beszédek, tudományos értekezések, sőt szépirodalmi dolgozatok is, csak a kör célját ne téveszsze szem elől a szerző. A szónoklat terén is tág tér nyílik a kör munkás tagjai előtt.

Az elnök kötelessége arról gondoskodni, hogy minden gyűlésen legyen egy vagy két szónoklat, azért, ha önkéntes vállalkozó nem ajánkozik, jogában áll erre bármely tagot felhívítani.

Ezen dolgozatok lettek volna leginkább arra hivatva, hogy a papi önképzést elősegítsék, de fájdalom ezt nem mindig tették. A gyűléseken nem egyszer lehetett az elnök panaszát hallani, hogy a tagok a kör céljáról nagyon megfélemedkeznek. A panaszok jogosultságát el kell ismernünk, ha beadott munkákat áttekintjük. Ezek között csak itt-ott akadt egy-egy szent beszéd, vagy a kör irányának megfelelő értekezés; a szónoklat terén is inkább csak versszavallással lehetett találkozni.

Tüzetesebben vizsgálván a kör életét s összevetve a körülményeket, amelyek között a kör működött, fel fogunk fedezni néhányat azon okok közül, amelyek a kört annyira bénították és működését helyes irányból kitérítették.

A kör nem akarván elmaradni a társiskolák működésétől, lázas sietséggel bocsátotta ki kiadványait. De a tagok nem vették számításba azt, hogy erejük sokkal gyengébb volt, mint bármely iskoláé. A fordításokat, melyeket német szerzők után végeztek, nálunk alig végezhetne egynehány, mert a veszprémi szeminárium mindig tiszta magyar volt, míg a legtöbb egyházmegye szemináriumai mindenkor bővelkedtek különféle ajku növendékekben. Aki nem fordított, az másolt, vagy a korrekurát végezte. Ily elfoglaltság mellett nem lehet azon csodálkozni, hogy a fáradságos szent beszéd helyett rövid és könnyű versekkel léptek fel. Egy másik ok abban rejlett, hogy a tagok nélkülözték a szükséges segédeszközöket. A Pázmány-kör könyvtára szemináriumi önképzésre nem alkalmas; található abban mindenféle szakmunka az erőmútantól a pénzügytanig, csak azon növendék keresi hasztalan forrásait, aki a kör céljainak megfelelően akar kutatni.

Ezen céltévesztett munkálkodás magára vonta az előjárók figyelmét is, akik az elnököt az 1881—82-ik tanévben a kör működésének helyes irányba terelésére utasították. Az elnök ezen utasításra megnyitó beszédében felszólította a tagokat, hogy a működés eddigi iránya nem lévén összhangban a kör feladatával, törekedjenek azt a helyes mederbe visszaterelni és őt ezen igyekezetében támogassák. Az előjárók a baj igazi gyökerét a könyvkiadásban látták, azért ennek beszüntetését elhatározták. Ezen határozatot nem lehetett azonnal érvényesíteni, mert a Pázmány-kör a megkezdett Müller-féle erkölcsstan fordításának befejezésével előfzetőinek tartozott. 1889-ben az erkölcsstan III. kötetének megjelenésével a kör könyvkiadása egyszer s mindenkorra beszünt. Ez a lehető leghelyesebb intézkedés volt, amely nemcsak a Pázmány-kör-

nek, hanem az egész szemináriumnak is javára vált. Ugyanis a könyvkiadás sem a kath. irodalomnak nem tehetett termékeivel értékes szolgálatot, sem az irodalmi kiképzést nem segítette elő és ami a fődolog, ezen heterogén dolgokkal való nagymérvű foglalkozás a theologiai szak-tudományok mélyebb és alaposabb elsajátításának rovására történt.

A kör munkásságáról szólva, a pályázatokról is említést kell tennünk. A pályázatok eredete összeesik a Szavalmati-körével és mindenkor nagy szerepet játszottak a kör életében. Vannak havi, félévi és u. n. évvégi pályázatok. A pályázatok nagyban előmozdítják a kör munkásságát, pályamunkák mindig igen szép számmal érkeznek be. A pályázati tételeket az ötös bizottság jeleli ki. Pályamunka bírálatával szemben ellenbírálatnak nincs helye.

A pálya-dolgozatokon kívül volt még a körben u. n. vita-pályázat is. A vita-pályázat eszméjét 1871-ben vetették fel, mely kezdetben nagy pártolásra talált. Sajnos, hogy ezen ujtás, melylyel a tagok vitatkozási ügyességre tehetek volna szert, csakhamar feledésbe ment. A vita-pályázattól különbözik a szavalmati verseny. Ez előbb a diszünnepevelylyel volt kapcsolatos, ujabban azonban szétválasztatott olyféleképen, hogy a verseny az ünnepevelyt megelőzi és a versenyen magukat kitüntető szavalmók közül választja a kör az ünnepevely szónokát.

Az egész évi működésnek koronáját a diszünnepevely képezi. Ezen ünnepevely meghívott közönség előtt folyik le és énekekkel és zenével váltakozó beszédekből és felolvasásokból áll. Hasonló ünnepevelyt tartottak régebben a védő szent ünnepen, amely egyszersmind a félévi pályázatok napja is volt. 1871-től kezdve ezen ünnepevely elmaradt, valószínűleg az azon időtájban tartatni szokott félévi vizsgák miatt. Hasonló ünnepevelyekkel róta le a kör tiszteletét a megboldogult IX. Pius pápa emléke, ugy szintén a dicsőségesen uralkodó XIII. Leo pápa ő szent-sége iránt jubileuma alkalmával.

A munkálatok, mielőtt a kör irattárába kerülnének, bírálatra adatnak ki. A kör alapos megbírálásra mindenkor nagy

sulyt fektetett. Az első törvények a beérkezett munkák birálatát egy bizottságra bízák, amely ugy tagjai számára, mint a bírálás módjára nézve sok változáson ment keresztül. Így 1868-ban egy kilenc tagu bíráló bizottság választott, amely ismét albizottságokra oszlott olyféleképen, hogy minden egyes albizottság három tagból állt. Ugy látszik, ezen beosztásnak az volt célja, hogy a különböző irányú munkáknak külön bírálótestületük legyen. Ezen kilenctagu bírálóbizottság nem volt képes magát soká fenntartani. Jelenleg a birálatot három tag végzi, kiket erre az elnök jelel ki. A jegyzőkönyvben arra is találunk esetet, hogy a pályamunkák bírálóit az egyik előjáró választja.

A félévi munkák (nem pályázatok) birálatát a szerző óhajára az elnök ellenbirálatra adja ki. Az ellenbirálatokról a régebbi törvények ugy intézkedtek, hogy művének maga a szerző készítsen védíratot, amelyet a gyűlésen az elnök olvasott fel. Későbbi törvények a szerző védíratát és a birálatot felülbírálás végett egy háromtagu külön bíráló-bizottsághoz utasították. Jelenleg bárki is adhat be ellenbirálatot, melyre a bírálók részéről viszonzválasz következik és ezután a kör dönt.

Már fentebb tettünk említést a kör működésének másik irányáról, a *könyvkiadásról* és annak beszüntetéséről. Ezen vállalkozás a kör multjában igen nagy szerepet játszott, ami abból is kitűnik, hogy a kör 15 művet körülbelül 10000 példányban bocsátott ki.

A könyvkiadás kizárólag idegen, leginkább német nyelvű művek fordításával és kiadásával foglalkozott. A kör kiadványai mind a közös munka gyümölcsei. A tagok egymásközt felosztották a munkát, az egyik fordított, a másik másolt, a harmadik meg a korrekturát végezte. A legnagyobb gondot természetesen a fordítandó mű kiválasztására kellett fordítani. Ebben nagy körültekintésre volt szükség, mert a művek belső értékén kívül az irodalmi viszonyokra is tekintettel kellett lenni. A kiválasztás nem is mindig sikerült, megtörtént az is, hogy a már megkezdett fordítást félben kellett hagyni. Hasonló történt »A római

katakombák» című mű fordításával, amivel akkor voltak kénytelenek felhagyni, mikor a munka java részén már tul voltak. Más szempontokból is lehet egyes művek kiválasztása ellen kifogást emelni (Stöhr, Müller). Miután a fordítók munkájukkal elkészültek, először egy külön bizottságnak, majd magának az elnöknek kellett a különböző kezek munkáját egyöntetűvé tenni. Ezután a fordításnak még egyszeri átvizsgálására az egyik elöljárót, vagy más hozzáértőt szoktak felkérni. A kiadványok költségeit legtöbbször a körnek egy jóakaró mecénása, ilyen hiányában a kör pénztára viselte.

A kiadványok belső értékét az olvasó az alább közölt címjegyzékből könnyen megítélheti. A fordítás minőségéről az irodalmi kritika nagy részben elismeréssel nyilatkozott. Egyes kiadványok igen kedvező fogadtatásra találtak. Így Veninger 1868-ban kiadott: »Katholicismus, protestantismus és hitelenség« című munkájának kiadási jogáért három kiadó is versenyzett és a 800 példányu kiadás egy év alatt elfogyott. Ellenben Müller fordításának bírálatai igen keményen hangzottak.

A könyvkiadó vállalkozás értékéről és hatásáról már fentebb volt szó. Még hátra van, hogy a kör munkásságát átnézetesen ismertessük.

A Pázmány-kör *kiadványai* időszériinti rendben a következők:

1866. *Böjti Beszédek*. Német szerzők után. 210 old. 500 pl. Ranolder János veszprémi püspök költs.

1867. *Egyházi beszédek*. Több szerző művei. 148 old. 500 pl. A Pázmány-kör költs.

1868. *Weninger X. Ferencz: Catholicismus, protestantismus és hitelenség*. 298 old. 800 pl. Márkl Ignác vál. püsp. költs.

1869. *De la Forest: Utmutatás, miként lehet a protestansokat a kath. egyházba visszavezetni és a katolikusokat hitökben megtartani*. 379 old. 1000. pl. A P.-k. költs.

1870. *Dubois: A gyakorlati lelkipásztor*. 406 old. 800 pl. Bezeredy Miklós vál. püspök költs.

1871. *Dupanloup: Irányeszmék a gyermeknevelés körül.* 316 old. 800 pl. Tarányi Ferenc k. költs.

1872. *Schleiningger: Egyházi szónoklattan.* 417 old. 800 pl. Csete Antal k. költs.

1873. *Marschal: Az ember belső életének befolyása társadalmi helyzetére.* 284 old. 600 pl. Bogcha Ferenc k. költs.

1874—75. *Robits: Egyháztörténelem.* 2 köt. 375+306 old. 700 pl. Német József és Tallián Lázár k. költs.

1876., 1877., 1889. *Müller: Erkölcstan.* 3 köt. 560+648+618 old. 300 pl. Kemenes Ferenc és Palotay Ferenc k. költs.

1879. *Zwenger: A legszebb erény és legundokabb vétkek.* 476 old. 600 pl. Kissovics József k. költs.

1880. *Zwenger: A hit mint isteni erény.* 383 old. 600 pl. Forintos István k. költs.

1884. *Fullerton: Hét beszély.* 284 old. A P.-k. költs.

1884. *Stöhr: Lelkipásztorkodási egészségtan.* 2 köt. 402+358 old. 500 pl. A P.-k. költs.

1888. *Vezérkönyv* (új kiadása a veszprémi egyházmegye ének és imagyüteményének) 186 old. 400 pl. A P.-k. költs.

A benyújtott dolgozatok minémüségét a következő táblázat tünteti fel:

É v	A benyújtott dolgozatok.						Összesen
	Szent beszéd		Értekezés		Szépirodalmi		
	Eredeti	Fordított	Eredeti	Fordított	Eredeti	Fordított	
1863—64	2	—	2	—	4	1	9
1864—65	1	—	3	—	3	—	7
1865—66	5	9	3	2	3	—	22
1866—67	6	3	4	1	6	—	20
1867—68	3	—	2	—	4	—	9
1868—69	8	—	—	—	6	—	14
1869—70	2	—	2	—	—	—	4
1870—71	2	—	1	—	3	—	6
1871—72	—	—	2	—	1	—	3
1872—73	1	—	3	—	1	—	5

É v	A benyújtott dolgozatok.						Összesen
	Szent beszéd		Értekezés		Szépirodalmi		
	Eredeti	Fordított	Eredeti	Fordított	Eredeti	Fordított	
1873—74	2	—	6	4	4	3	19
1874—75	5	—	6	3	4	2	20
1875—76	11	2	5	—	22	—	30
1876—77	8	2	4	3	3	3	23
1877—78	5	—	6	—	11	—	22
1878—79	3	1	4	—	11	—	19
1879—80	3	—	4	2	13	1	23
1881—82	6	—	9	—	24	—	29
1882—83	8	—	10	2	22	—	22
1883—84	8	—	7	1	22	3	41
1884—85	9	1	10	1	7	—	28
1885—86	9	11	10	—	6	—	36
1886—87	6	8	4	3	16	—	37
1887—88	3	—	3	1	11	—	18
1888—89	21	—	1	1	10	—	33
1889—90	13	—	3	1	26	—	43
1890—91	8	—	—	—	12	—	20
1891—92	9	—	8	—	11	—	28
1892—93	11	—	5	—	10	—	26
1893—94	15	—	6	—	4	—	25
1894—95	12	—	8	—	13	—	33

IV.

Amint a kör megalakult és némi kis vagyona tett szert, *könyvtár* létesítéséhez fogott. A kör életének első éveiben legnagyobb részt német munkákat vásároltak, ennek azonban 1869-ben egy határozattal véget vetettek. Sokat gyarapodott a könyvtár ajándékozás folytán; sajnos az ajándékozott könyvek nagy része oly nemű munkákból áll, amelyek a Pázmány-körre semmi értékkel sem bírnak.

A kör könyvtárában jelenleg 916 mű van 1627 kötetben. Ebből 360 kötet szépirodalmi, 208 történelmi, 223 theologiai mű, a többi a legkülönbözőbb szakok között oszlik meg. A theologiai irodalom tulnyomólag szentbeszédekkel van képviselve.

A jelen iskolaévben a kör tagjai között oly irányu mozgalom indult meg, melynek célja a könyvtárt oly állapotba hozni, hogy az a szeminárium céljának megfelelő és az ennek kiegészítő részét képező önképzéshez alkalmas segédeszközül szolgálhasson.

V.

A Pázmány-kör pénzbeli *vagyont* 1505 frt 58 krnyi tőkéje képezi, mely összeg a Veszprémi Takarékpénztárban van 4- és 5⁰/₀-os kamatra elhelyezve.

Az alaptőke eredete ugyanazon ünnepélyre vezetendő vissza, amely a Pázmány-körnek is létet adott. Az 1864 máj. 17-iki diszgyűlés vendégei voltak a kör első jótéevői. Így Németh József, kanonok, igazgató 200, Markl Ignác, kanonok, 100 frtot adtak a kör alapjára. A tagok is nagy lelkesedéssel adakoztak tehetségük szerint a kör céljaira. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a lelkipásztorkodó papság is barátságos figyelemmel kísérte a kör alakulását és működését. Egyes lelkes férfiak magukévá tevéen a kör ügyét, adakozásra hívták fel kerületük papságát. Az esperesi kerületek között a kör érdekében kifejtett tevékenységükkel a marczalii, devecseri és balatonfüredi kerületek tűntek ki.

A kör vagyont jelentékenyen gyarapította a kiadványok jövedelme. Mióta a kör a könyvkiadással felhagyott, pénzforrásai tetemesen megcsappantak. Ma már majdnem minden kiadványán tul adott, ami még megmaradt, vagy csonka mű vagy kevésbbé keresett. Jelenleg a kör összes jövedelmét az

alaptőke kamatai, a jóakarók ajándékai és a még készletben levő könyvek elárusításából befolyó összeg képezik. A kamatjövedelem rendszerint a tőke növelésére fordítatik.

* * *

Mint hazai szemináriumaink viszonyai általában, a szemináriumi irodalmi iskolák is új alakulások küszöbén állnak. Mint ezen ismertetésből kitűnik, Pázmány-körünk számol az idők követelményeivel. Működésének jelenlegi iránya biztos kilátást nyújt arra, hogy mint a papi kiképzés jelentékeny tényezője intézetünknek magasztos hivatása betöltésében becses szolgálatokat teend.

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	VII.
A papnevelő intézet története	I
I. Fejezet. Papnevelés a veszprémi egyházmegyében a mohácsi vészig. A trienti zsinat hatása Magyarországon. Az első veszprémi szeminárium. (1009—1745.)	3
II. Fejezet. A második veszprémi szeminárium megnyitásától Koller Ignác püspök haláláig. (1745—1773.)	17
III. Fejezet. Koller Ignác püspök halálától a generalis szemináriumok felállításáig. (1773—1784.)	44
IV. Fejezet. A szeminárium visszaállításától Bajzáth József püspök haláláig. (1790—1802.)	64
V. Fejezet. A szeminárium századunk első felében. (1802—1849.) .	75
VI. Fejezet. Az utolsó évtizedek eseményei. (1849—1895.) . . .	93
Függelék. A) A növendékek száma, az előjárók és tanárok névsora 1745-től 1784-ig	102
B) A növendékek száma, az előjárók és tanárok névsora 1790-től 1896-ig	104
A papnevelő intézet ismertetése	111
A Pázmány-kör	131

